

Å definere virkeligheten
- en analyse av overtalelseskraften til *KonKraft-rapport 6: Olje- og
gassvirksomhet i Nord.*

Masteroppgave i Samfunnssikkerhet
Universitetet i Stavanger

Våren 2010

Ellen Halonen Christiansen

**MASTERGRADSSTUDIUM I
SAMFUNNSSIKKERHET**

MASTEROPPGAVE

SEMESTER:

Vårsemester 2010

FORFATTER:

Ellen Halonen Christiansen

VEILEDER:

Professor Odd Einar Olsen

TITTEL PÅ MASTEROPPGAVE:

Å definere virkeligheten – en analyse av overtalelseskraften til *KonKraft-rapport 6: Olje- og gassvirksomhet i Nord.*

EMNEORD/STIKKORD: Bærekraft, oljeutvinning i Lofoten, Vesterålen og Senja, risiko, sårbarhet, definisjonsmakt, argumentasjon, logikk

TOTALT SIDETALL: 94 (88 inkludert litteraturliste og vedlegg)

STAVANGER, 15. juli 2010.....

DATO/ÅR

Forord

Denne oppgaveprosessen har vært tråd med Alan Brymans (2001) observasjon av at kvalitativ metode tillater forskeren å dykke ned i en sosial sammenheng med et relativt generelt fokus i øyemed, for så å dukke opp igjen med en snever problemstilling og et smalt empirisk grunnlag i siktet.

Personlig motivasjon for valget av oppgaven var interessen for skjæringsfeltet mellom språk og definisjonsmakt, økologi, altså bærekraft, og samfunnssikkerhet. Min akademiske motivasjon var ønsket om å se hvordan samfunnssikkerhet, risikostyring og miljøforvaltning kan preges av språk.

Takk til veileder Odd Einar Olsen og samtlige på samfunnssikkerhetsgangen for alle åpne dører,

Takk til familie for oppmuntring og støtte, til mine kontorvenner for humøret og til Kristine Skogsrud Nesvik for selskapet, til Rita J. Furan med familie for alle turer, dragebesøk og måltider,

Og til Torgeir Jøssang, drivanker *extraordinaire*.

Sammendrag

Debatten om en eventuell åpning av Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja preges i stor grad av risiko- og sårbarhetsdefinisjoner. Hva som er virkelighet og ikke defineres imidlertid ved hjelp av andre prosesser enn Stortingsmeldinger. Kampen om definisjonsmakten utspiller seg i vel så stor grad ved hjelp av retoriske virkemidler som vitenskapelige analyser.

Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten er, på vitenskapelig grunnlag, definert i St.meld. nr.8 (2005-2006) som *sårbare* – likevel kommer *KonKraft-rapport 6: Olje- og gassvirksomhet i Nord* (2009) fram til at området *ikke* er sårbart. Denne oppgaven foretar en argumentasjonsanalyse for å vise hvordan rapporten lykkes med dette, og drøfter funnene opp mot aktuelle samfunnssikkerhetsteoretikere for å se på hva rapportens overtalelseskraft kan ha å si for beslutningsgrunnlaget i debatten.

Opgaven konkluderer med at rapporten har stor overtalelseskraft grunnet en effektiv bruk av retoriske virkemidler. Dette kan få følger for holdbarheten i en beslutning som fattes på grunnlag av rapporten dersom denne preges sterkt av rasjonalisering, og ikke rasjonalitet. Å skille mellom rasjonalisering og rasjonalitet er, imidlertid, ikke umiddelbart gjennomførbart for den gjengse

leser. Om leser og rapport-forfatterne ikke er seg bevisst asymmetrien i dette kommunikasjonsforholdet er rapportens overtalelseskraft problematisk.

Stavanger, 15. juli 2010

Akronymer

BLV – Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja

DN – Direktoratet for Naturforvaltning

DNV – Det Norske Veritas

HI – Havforskningsinstituttet

ICES – Det internasjonale rådet for havforskning (International Council for the Exploration of the Sea)

IUA – det interkommunale utvalget mot akutt forurensning

Klif – Klima- og forurensningsdirektoratet

MAREANO – Marin arealdatabase for norske kyst- og havområder

NINA – Norsk institutt for naturforskning

NOFO – Norsk Oljevernforening For Operatørselskap

RAS – Risikoabsorberende systemer

OD – Oljedirektoratet

OLF – Oljeindustriens Landsforening

RoS-analyser – risiko- og sårbarhetsanalyser

ROV – Remote operated vehicle

SFT – Statens Forurensningstilsyn

ULB – Utredning av konsekvenser av helårig petroleumsvirksomhet i Lofoten og Barentshavet

WWF – World Wide Fund for Nature

Innholdsfortegnelse

Forord.....	III
Sammendrag	III
Akronymer.....	IV
1.0 Innledning.....	1
1.1 Oppgavens oppbygning	2
1.2 Faglig relevans.....	3
1.3 Avgrensning.....	4
2.0 Konteksten.....	5
2.1 Stridens kjerne	5
2.2 KonKraft-gruppen.....	8
2.2.1 KonKraft-rapporten med bred pensel	9
3.0 Teori.....	9
3.1 Begrepsdefinisjoner	9
3.1.1 Risiko og sårbarhet	9
3.1.2 Sikkerhet og beredskap.....	12
3.1.3 Risiko- og sårbarhetsanalyser (RoS-analyser).....	12
3.1.4 Miljørisiko	13
3.1.5 Bærekraftig utvikling	14
3.1.6 Føre-var-prinsippet	15
3.1.7 Samfunnssikkerhetsbegrepene oppsummert	16
3.2 Makt og interesser.....	16
3.2.1 Om makt og rasjonalitet.....	18
3.2.2 Om makt og prognoser	22
3.2.3 Språkets makt.....	24
3.2.4 Brent Spar-konflikten – et eksempel på feilslått bruk av rasjonalitet?	27
3.3 Retorikk, logikk og argumentasjon.....	29
3.3.1 Logisk argumentasjonsanalyse.....	30
3.3.2 Pragmatisk argumentasjonsanalyse.....	33
4.0 Metode.....	38
4.1 Vitenskapsteoretisk forankring.....	38
4.2 Begrunnelse for metodevalg.....	38
4.3 Argumentasjonsanalyse.....	41
4.3.1 Rekonstruksjonsreglene	41
4.3.2 Toulmins argumentasjonsmodell	43
4.4. Datainnsamling	46
4.4.1 Kildemateriale	47
4.5 Begrensninger, validitet og reliabilitet.....	49
4.5.1 Praktisk anvendelse av, og begrensninger ved Toulmins modell.....	51
4.5.2 Validitet.....	52
4.5.3 Reliabilitet.....	53
5.0 Empiri.....	54
5.1 St.meld. nr. 8 (2005-2006) sine definisjoner	54
5.1.1 Risiko og sårbarhet	54
5.1.2 Bærekraft/bærekraftig utvikling	55
5.1.3 Føre-var-prinsippet	56
5.2 KonKraft-gruppens begrepsdefinisjoner	56
5.2.1 Sårbarhet	56
5.2.2. Bærekraft/bærekraftig utvikling.....	57
5.2.3 Føre-var-prinsippet	58

5.3 Argumentasjonsanalyse av <i>KonKraft-rapportens forord og bakteppe</i>	58
5.3.2 KonKrafts argumentasjon i forhold til områdets sårbarhet.....	63
6.0 Drøfting.....	79
6.1 Internreliabiliteten mellom Forvaltningsplanens og KonKraft-rapportens begreper	79
6.2 Hvordan KonKraft-gruppens argumentasjon fungerer	81
6.3 Hva forordet har å si for overtalelseskraften til rapporten, og følger av dette for leserens beslutningsgrunnlag	83
7.0 Konklusjon.....	84
8.0 Tema som dukket opp langs veien til videre forskning	85
Siterte verk	86

1.0 Innledning

Regjeringens styringsprinsipper vektlegger at norsk havmiljøpolitikk skal bidra til bærekraftig utvikling, den skal være økosystembasert og sektorovergripende, og legge *føre-var*-prinsippet til grunn der manglende kunnskap om konsekvenser av forvaltningsvalgene kan komme til å komme i konflikt med de ovennevnte prinsipper. Forvaltningen skal samtidig styres av den til enhver tid mest oppdaterte kunnskap. Både St.meld. nr. 8 (2005-2006) *Helhetlig forvaltning av det marine miljø i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten (forvaltningsplan)* (2006:8) og *det faglige grunnlaget for oppdatering av forvaltningsplanen for Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten* (2010:10) konkluderer med at Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja er "særlig verdifulle og sårbare", og dermed krever "særskilt aktsomhet" (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:8). Striden om hvorvidt disse områdene er for sårbare, eller ikke for sårbare, for å åpnes for petroleumsvirksomhet har imidlertid fortsatt etter denne kategoriseringen. *KonKraft-rapport 6: Olje- og gassvirksomhet i Nord* (2009) konkluderer med at det blir feil å kalle de aktuelle havområdene for sårbare, en konklusjon Havforskningsinstituttets leder, Tore Nepstad, uttalte å være sterkt uenig i (Teknisk Ukeblad 2009). Dette på tross av at KonKraft-rapporten baserer sine konklusjoner på blant annet forskning fra Havforskningsinstituttet (KonKraft 2009).

Også Risiko og Sårbarhets-analyser, etikk, hensynet til bærekraftig utvikling og *føre-var*-prinsippet har påvirket KonKraft-rapportens konklusjon. Odd Einar Olsen, Oluf Langhelle og Ole Andreas Engen (2006) konkluderte i 2006 med at bruken av RoS-analyser motarbeider bærekraften i prosjekter, som petroleumsprosjekter, og Bent Flyvbjerg et al. (2003) og Martin Wachs (1990) mistenker at viktigheten av å eie definisjonsmakten gir en bevisst feilaktig prognostisering i forbindelse med slike prosjekter, med påfølgende demokratisk underskudd i beslutningsprosessen. Bent Flyvbjerg (1991) understreker problemet med at rasjonalisering forkles som rasjonalitet i debatter og beslutningsprosesser av denne størrelsen, fordi så store interesser er involvert. Judith Innes (1997) fremsetter fire kriterier en taler må oppfylle for å bidra til

det hun kaller *kommunikativ rasjonalitet*. Ragnar Löfstedt og Ortwin Renns (1997) konklusjoner om hvorfor Shell tapte kampen om definisjonsmakten mot Greenpeace i Brent Spar-konflikten i 1995 viser at rasjonalitet alene heller ikke nødvendigvis er nok til å vinne en kontrovers mellom oljebransjen og miljøbevegelsen.

KonKraft-rapporten innledes av et forord med starten "Kjære leser" (KonKraft 2009:7), og baserer sin konklusjon på forskning, uavhengige rapporter og tilsynelatende de samme sårbarhets-, føre-var- og bærekraftsdefinisjonene som regjeringen bruker. Samtidig anklager miljøaksjonen Bellona¹ oljebransjen og Olje- og energidepartementet for tidligere å ha bedrevet bevisst feilprognostisering, rasjonalisering forkledt som rasjonalitet og villedende argumentasjon for å få satt i gang petroleumsprosjekter. Dette leder meg til å ville undersøke følgende spørsmål i denne oppgaven:

Hvordan kan KonKraft-rapportens forord og begrepsdefinisjoner påvirke rapportens sjanse til å vinne kampen om definisjonsmakt over områdets status som sårbart eller ikke sårbart, og hva har dette å si for kvaliteten av rapportleserens beslutningsgrunnlag?

Dette spørsmålet vil kartlegges ved hjelp av en argumentasjonsanalyse av KonKraft-rapportens forord, ettersom dette setter stemningen for kommunikasjonen med leseren, er rapportens egne kontekst, og bakteppet resten av rapporten leses mot. Videre vil jeg drøfte det jeg finner i argumentasjonsanalysen, samt KonKraft-rapportens og Forvaltningsplanens begrepsdefinisjoner opp mot de nevnte teoretikernes bidrag.

1.1 Oppgavens oppbygning

Jeg vil først gi en innføring i debattens kontekst og KonKraft-gruppen som aktør, før jeg definerer de relevante begrepene og går igjennom de aktuelle teoriene jeg vil bruke. Dette er teoribidrag fra både samfunnssikkerhet og tekstanalyse. R. Löfstedt og Ortwin Renns artikkel om Brent Spar-kontroversen fra 1997 vil bidra

¹ i sin høringsuttalelse til 21.konsesjonsrunde (2010:3-4)

som forklaringskraft for hvorfor rasjonalitet i seg selv heller ikke automatisk vinner definisjonsmakten i en konflikt om miljøspørsmål. Etter teorikapittelet vil jeg gi en innføring i metoden jeg vil bruke, hvilke begrensninger og utfordringer den byr på og hvordan jeg har forsøkt å bøte på disse, før en kartlegging av KonKraft-rapporten og Forvaltningsplanens begrepsdefinisjoner følger. Videre følger argumentasjonsanalysen av KonKraft-rapportens forord, som vil vise hvordan rapporten søker å vinne leserens tilslutning til sitt innhold, samt en oversikt over den argumentasjonen KonKraft-gruppen bruker for å modifisere Forvaltningsrapporten og egne begrepsdefinisjoner. Der det er tjenlig å se nærmere på enkeltargumenter vil disse analyseres ved hjelp av Stephen Toulmins argumentasjonsmodell. Resten av argumentene for modifikasjon av begrepsdefinisjonene vil kun listes opp. Ved å drøfte KonKraft-gruppens samlede begrepsdefinisjoner opp mot Forvaltningsplanens begrepsdefinisjoner, samt sette disse i lys av de nevnte teoretikernes bidrag, vil jeg belyse internreliabiliteten disse imellom, og kunne si noe om hvilken effekt dette har på KonKraft-gruppens status som bidragsyter til kommunikativ rasjonalitet i denne debatten. Ved å drøfte argumentasjonsanalysen av rapportens forord opp mot de nevnte teoretiske bidragene vil jeg undersøke hvilke konsekvenser forordet kan ha for KonKraft-gruppens sjanse til å vinne definisjonsmakten over sårbarhetsbegrepet i den pågående debatten om en eventuell åpning av det aktuelle området. Deretter diskuterer jeg hva dette har å si for leserens beslutningsgrunnlag, før jeg konkluderer rapportens overtalelseskraft er stor, på basis av effektiv argumentasjon. Dette påvirker igjen holdbarheten av en beslutning fattet på grunnlag av rapportens inntrykk, uten at leseren nødvendigvis selv vil være i stand til å skjelne om dette inntrykket var basert på rasjonalitet eller rasjonalisering. Dette gjør rapportens overtalelseskraft problematisk som bidragsyter i det som ideelt sett skal være en åpen, opplyst debatt.

1.2 Faglig relevans

Temaet er interessant faglig og vitenskapsteoretisk fordi det bidrar til å belyse hvordan et forord i en rapport basert på vitenskapelige, såkalt *objektive* miljø- og risikoanalyser, kan bidra til å vinne tilslutning til rapportens konklusjon, som er stikk i strid med Regjeringens konklusjon, som også er basert på vitenskapelige,

såkalt *objektive* analyser. Oppgaven bidrar også til å illustrere hvordan argumentasjon i løpet av en rapport kan modifisere begrepsdefinisjonene rapporten benytter seg av, slik at disse, selv om de i utgangspunktet er identiske med definisjonene brukt av Regjeringen, passer til en konklusjon som motstrider Regjeringens. Oppgaven bidrar slik til å illustrere forholdet mellom retorikk og rasjonalitet i en betent debatt hvor utfallet vil ha store politiske og symbolske konsekvenser.

1.3 Avgrensning

Å se på forordet og begrepsdefinisjonene i én rapport opp mot begrepsdefinisjonene i én Stortingsmelding er et svært smalt empirisk analysegrunnlag fra en bred debatt, og analysen vil følgelig kun fungere som eksempel på hvordan et forord og begrepsbruk i en rapport med en kontroversiell konklusjon kan bidra til å vinne tilslutning til denne konklusjonen. Oppgavens omfang tillater heller ikke å ta med en analyse av Forvaltningsplanens modifiseringer av egne definisjoner. Jeg har derfor kun tatt med Forvaltningsplanens formål i forhold til de enkelte begrepene som ytterligere nyansering av Forvaltningsplanens begrepsbruk, og holdt meg til de begrepsdefinisjonene som KonKraft-rapporten selv viser til. Denne oppgaven kartlegger altså ikke bruken av sårbarhetsbegrepet i debatten i sin helhet, men kan bidra til å kaste lys over bruken av argumentasjon for å vinne definisjonsmakt, og hvilke problemer dette kan føre til både for å sikre rasjonalitet og opplyst demokrati i beslutningsprosessen. Det er viktig å gjøre oppmerksom på at KonKraft 6-rapporten her er valgt fordi forfatterne av den har en klar agenda og et klart standpunkt i debatten om en eventuell åpning av Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten og Vesterålen. Rapporten er videre valgt som eksempel på hvordan disse havområdene kan defineres som *ikke sårbare* områder. Det er derfor ikke rapportens (eller debattens) argumentasjon i sin helhet som analyseres. KonKraft-rapporten er også datert før det faglige grunnlaget for oppdatering av forvaltningsplanen ble lagt fram. Dette gjør at det er St.meld. nr. 8 (2005-2006) som blir referansegrunnlaget for offentlig politisk syn på saken i denne oppgaven. Ettersom det faglige grunnlaget ikke har endret de aktuelle begrepsdefinisjonene, eller de aktuelle områdenes status som "særlig verdifulle og sårbare", ser jeg imidlertid ingen problemer med

det empiriske grunnlagets tidligere dato.

KonKraft-rapport 6: Olje- og gassvirksomhet i Nord vil i teksten refereres til som "KonKraft 2009:sidetall", for enkelhets skyld. *Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja* vil refereres til som BLV, av samme grunn. St.meld. nr. 8 (2005-2006) vil også refereres til som *Forvaltningsplanen*.

2.0 Konteksten

I denne seksjonen vil jeg gi en kort oppsummering av det aktuelle områdets status per i dag og hvilke økonomiske interesser og petroleumsforekomster det forventes å romme. Jeg vil også introdusere KonKraft-gruppen som aktør, og oppsummere KonKraft-rapportens hovedpoenger.

2.1 Stridens kjerne

Forvaltningsplanen slår fast at havområdene "fra Lofoten til og med Tromsøflaket, eggakanten, kysten av Finnmark, iskanten, polarfronten og kystsonen omkring Bjørnøya og resten av Svalbard" er "særlig verdifulle og sårbare" (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:8). Dette er fordi områdene "ut fra naturfaglige vurderinger har vesentlig betydning for det biologiske mangfoldet og den biologiske produksjonen i hele havområdet, og der mulige skadevirkninger kan få langvarige effekter" (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:8). Området inneholder også både truede og sårbare arter, og "de sentrale gyte-, egg- og larvedriftsområdene for Nordøst-Atlanterens viktigste kommersielle fiskebestander, som nordøstarktisk torsk og sild", finnes innenfor disse områdene (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:8). Stortingsmeldingens vurdering av områdene som *særlig verdifulle og sårbare* er basert på konkrete vurderinger i forhold til "ulike typer påvirkning som for eksempel oljeforurensning, svingninger i næringsgrunnlaget og fysisk skade" (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:8). Forvaltningsplanen påpeker at sårbarheten varierer med ulike tider av året (ibid). *Det faglige grunnlaget for oppdatering av forvaltningsplanen for Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten*, som ble lagt fram i april 2010, fant heller ikke mulighet til å endre områdenes status som "særlig verdifulle og sårbare" (Faglig forum, Overvåkingsgruppen og Risikogruppen 2010:10).

Regjeringen peker på at det "må være høyere aktsomhet ved aktivitet i disse områdene, men peker også på behovet for en nyansert vurdering av tiltak ut fra det enkelte delområdets karakteristiske trekk, blant annet type og grad av sårbarhet" (St.meld. nr. 8 (2005-2006):8).

Av de aktuelle områdene har Vestfjorden aldri vært vurdert for petroleumsvirksomhet, mens Nordland V ble konsekvensutredet i forbindelse med St.meld. nr. 26 (1993-1994) og besluttet delvis åpnet; den kystnære delen av Nordland V forble uåpnet for petroleumaktivitet. I St.meld. nr. 26 (1993-1994) ble de vestligste delene av Nordland VI åpnet for petroleumaktivitet, mens det ble gitt anledning til å bore maksimalt seks letebrønner i den sentrale delen av feltet. To utvinningstillatelser ble tildelt i Nordland VI i 1996, 3D-seismikk ble samlet inn, og i 2000 ble en tørr undersøkelsesbrønn boret. Det har ikke vært aktivitet på Nordland VI-feltet siden 2001, selv om begge utvinningstillatelsene fremdeles gjelder. De østligste delene av Nordland VI har aldri blitt åpnet. Nordland VII har heller ikke vært åpnet for oljevirksomhet, og mens det ble besluttet å åpne hele Barentshavet Sør for leteaktivitet i 1988 var Troms II unntatt denne tillatelsen grunnet manglende informasjon om geologien i området og om virkninger for blant annet fisk og miljø av en eventuell leteaktivitet. Eggakanten (området vest i Barentshavet Sør) ble lukket etter Stortingets behandling av "Utredning av konsekvenser av helårig petroleumsvirksomhet i området Lofoten-Barentshavet" i 2003. Utvinningstillatelse 221 hadde blitt tildelt for Eggakanten i 1997 og rettighetshaverne boret en tørr letebrønn i 2000. Utvinningstillatelsen ble levert tilbake i 2002 (Oljedirektoratet 2010a:6).

De totale, sammenlagte, utvinnbare ressursene i området beregnes av Oljedirektoratet (heretter kalt OD) til å utgjøre 76 millioner Sm³ oljeekvivalenter eller mer (med 95 prosents sannsynlighet) mens det er en 5 prosents sannsynlighet for at ressursene utgjør 371 millioner Sm³ eller mer (Oljedirektoratet 2010a:2).

I følge ODs stokastiske beregninger er det cirka 90 prosent sannsynlighet for

positiv lønnsomhet ved utvinning av feltene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja. Ettersom den stokastiske metoden ikke tar høyde for fordelene som vil komme av forbedret teknologi, mer kunnskap om området og påfølgende minsket usikkerhet gjennom muligheten for å ta stegvise beslutninger, undervurderer den verdien av petroleumsressursene i området (Oljedirektoratet 2010b). OD har derfor beregnet verdien av fire mulige ressursutfall innen ressursfordelingen fra letemodellanalysen, som tar utgangspunkt i "mer optimaliserte letestategier, utbyggings- og transportløsninger" (Oljedirektoratet 2010b:4). Den økonomiske nettoåverdien knyttet til de fire ulike scenarioene varierer fra -7 milliarder kroner til cirka 500 milliarder kroner. Disse verdiene vil imidlertid likevel være høyere enn for en tilsvarende funnportefølje i den stokastiske modellen. Til sist har OD beregnet et "wild card"-scenario, som "ligger helt i ytterkant av ODs ressursfordeling", og som har blitt verdsatt til om lag 650 milliarder kroner (Oljedirektoratet 2010b:49). For nederste ytterpunkt gis ikke noe wild card-scenario. Tekniske og økonomiske forutsetninger som danner utgangspunkt for de økonomiske vurderingene omfatter "blant annet tidspunkt for åpning av områdene for petroleumsvirksomhet, leteaktivitet, utbyggingsløsninger, framtidige kostnader, teknologiutvikling og priser på olje og gass" (Oljedirektoratet 2010b:3).

OD konkluderer med at en stegvis utforskning av områdene uansett vil være "en robust strategi" for å finne ut hvor mye ressurser området rommer, og finne ut om dette er verdier som kan realiseres (Oljedirektoratet 2010b:4). En slik strategi starter, for OD, med "en eller flere riktig plasserte undersøkelsesbrønner" (Oljedirektoratet 2010b:4). OD anslår at sannsynligheten for olje er størst i de sørlige områdene, altså Nordland VI og VII. I følge leder for arbeidet med det faglige grunnlaget for oppdatering av forvaltningsplanen, Bjørn Fossli Johansen, er disse områdene også de mest sårbare (Stavanger Aftenblad 2010). Ved et uhell vil potensialet for miljøkonsekvenser med store skader på sjøfuglbestand være størst i de sørvestligste områdene, Nordland V og Nordland VI. I Troms II er sannsynligheten størst for å finne gass (Stavanger Aftenblad 2010). Direktør i Oljedirektoratet, Bente Nyland, mener at de oppdaterte vurderingene av geologi og økonomiske verdier i området gir et godt nok

beslutningsgrunnlag til å vurdere en åpning av Lofoten, Vesterålen og Senjaområdet for oljeboring. (Stavanger Aftenblad 2010). Regjeringen peker i St.meld. nr. 8 (2005-2006) på at "det er omfattende områder i Barentshavet syd hvor det kan foregå petroleumsvirksomhet innenfor gjeldende krav" (St.meld. nr.8 (2005-2006) 2006:10).

Det faglige grunnlaget for oppdatering av forvaltningsplanen (2010:9) konkluderer med at risikoen for "akutt forurensning" ikke kommer til å "endre seg vesentlig" med økt aktivitet i området, men at miljørisikoen i hele forvaltningsplanområdet ikke er vurdert grunnet metodiske utfordringer. Det er derfor ikke mulig for Faglig forum, Overvåkingsgruppen og Risikogruppen å trekke slutninger "vedrørende helhetlig miljørisiko i området for forvaltningsplanområdet verken av de analyser som ble gjort for 2003 eller som nå er gjort for 2025" (Faglig forum, Overvåkingsgruppen og Risikogruppen 2010:9). Grunnlaget konkluderer også med at effekten av den samlede beredskapen, utgjort av en videreutvikling av oljeverntechnologi og kunnskapsgrunnlag for oljevern, ikke kan beskrives entydig. Det er derfor, i følge grunnlaget, "behov for en ny kartlegging av beredskapsbehovet i forvaltningsplanområdet" (Faglig forum, Overvåkingsgruppen og Risikogruppen 2010:9).

2.2 KonKraft-gruppen

Konkraft fungerer som en samarbeidsarena for Oljeindustriens landsforening (OLF), Norsk Industri, Norges Rederiforbund og Landsorganisasjonen (LO). Arbeidet i KonKraft skal bidra til å "rette søkelyset på bransjens muligheter og utfordringer, samt bedre samhandlingen og styrke bevisstheten rundt petroleumsnæringens betydning for Norge" (KonKraft 2010a).

Konkraft-rapportene er et initiativ fra olje- og energiminister Odd Roger Enoksen i 2007 i forbindelse med arbeidet med en nasjonal strategi for petroleumsnæringen. KonKraft-rapportene teller syv i totalt antall, og ble lansert i perioden mai 2008 til mars 2009. Rapportene er utarbeidet av "bredt sammensatte prosjektteam og referansegrupper for ivaretagelse av en effektiv gjennomføring og bredde i vurderingen av ulike problemstillinger. KonKraft har

ivaretatt sekretariatsfunksjonen og koordineringen av strategiarbeidet” (KonKraft 2010c).

KonKraft-gruppen mener norsk olje- og gassindustri fortsatt må ”bygge på en ambisjon om at alle petroleumsforekomster på norsk sokkel skal utnyttes” (KonKraft 2010b). KonKraft-gruppen mener at havområdene vest for Lofoten og Vesterålen ”må konsekvensutredes for å bedre kunnskapsbasen, før beslutning tas. Leting og utvinning må innebære aktiv bruk av norsk verdensledende teknologi som ivaretar hensynet til miljø, sikkerhet og god sameksistens med andre næringer” (KonKraft 2010b). KonKraft-gruppen ser en ”videre ekspansjon av petroleumsvirksomheten i våre nordlige farvann” som ”en drivkraft for den teknologiske utviklingen” (KonKraft 2010b).

2.2.1 KonKraft-rapporten med bred pensel

KonKraft-rapporten argumenterer for en åpning av Lofoten-Vesterålen og Barentshavet for petroleumsvirksomhet. Rapporten fremhever påliteligheten av oljeindustriens tekniske, organisatoriske og kunnskapsmessige barrierer mot miljøskade og understreker oljeindustriens førti-års erfaring. KonKraft-gruppen ser ikke at særtrekkene ved området (som lave temperaturer, stor fare for uvær og mørketid) nødvendigvis gjør området mer sårbart eller oljevernberedskapen dårligere skikket, og mener olje- og gassvirksomhet i områdene er forenlig med bærekraftig forvaltning og føre-var-prinsippet.

3.0 Teori

I denne seksjonen vil jeg definere de relevante begrepene og gi en oversikt over teoribidragene som vil brukes i denne oppgaven.

3.1 Begrepsdefinisjoner

De aktuelle begrepene fra samfunnssikkerhetsteorien vil i denne seksjonen defineres og settes i sammenheng, før de oppsummeres til slutt.

3.1.1 Risiko og sårbarhet

Risiko og *sårbarhet* henger tett sammen. En definisjon av det ene begrepet fordrer dermed en definisjon av det andre.

Risiko defineres av Aven (2007:41) som ”en kombinasjon av mulige konsekvenser

(utfall) og tilhørende usikkerhet". De mulige konsekvensene gitt initierende hendelse, kombinert med usikkerheten forbundet med disse, utgjør for Aven sårbarhet (Aven 2007:43).

Sårbarhet kan også defineres som "Et uttrykk for et systems evne til å fungere og oppnå sine mål når det utsettes for påkjenninger" (Aven 2007:44). Sårbarhet er knyttet opp til mulig tap av verdi, og sårbarheten kan påvirkes, begrenses og reduseres (Aven 2007:44). Dersom kombinasjonen av mulige konsekvenser og usikkerhet (sannsynlighet) er høy, og/eller vi vet at systemet ikke har effektive barrierer eller beredskapssystemer dersom en feil skulle oppstå i systemet, er sårbarheten stor, og systemet *sårbart*, i følge Aven (2007:44). Usikkerheten knyttet til de initierende hendelsene uttrykkes gjerne ved sannsynlighet for at en initierende hendelse skal oppstå. Aven gjør oppmerksom på at en *liten usikkerhet* ikke nødvendigvis betyr *liten risiko* i definisjonen av risiko som en kombinasjon av mulige konsekvenser (utfall) og tilhørende usikkerhet – enhver vurdering av risiko må innbefatte både mulige konsekvenser og tilhørende usikkerhet (Aven 2007:44-45). Aven (2007:44) poengterer at man, når han refererer til "mulige konsekvenser" i den generelle definisjonen, må se disse "i lys av de funksjoner og mål systemet har".

Ortwin Renn (2008:1-2) tar utgangspunkt i Kates et als (1985) definisjon av risiko, og sier videre at risiko innebærer muligheten for at en uønskelig virkelighetstilstand kan bli resultatet av menneskelige handlinger. Dette innebærer igjen at mennesker både kan og vil se kausale sammenhenger mellom handlinger (eller hendelser), og dermed kan endre disse ved å modifisere enten den initierende handlingen (eller hendelsen), eller ved å dempe virkningen av denne. For Renn (2008:2) inneholder definisjonen av *risiko* dermed tre elementer:

- utfall som har en innvirkning på noe mennesket har satt en verdi på
- muligheten for at utfallet skal inntreffe (usikkerhet), og
- en formel for å kombinere begge disse elementene

Utfallene kan, i prinsippet, være både positive og negative, alt etter hvilke verdier mennesker forbinder med dem. For Renn (2008:2) er tidslinjen for mulig negative effekter av en hendelse svært viktig. Dette kobler også risikostyring til bærekraftig utvikling² gjennom forsinkede effekter av hendelser/handlinger (Renn 2008:2). Vurderingen av risiko avhenger av en sårbarhetsvurdering, og/eller en vurdering av hvor utsatt et mål (individer, økosystemer, bygninger, etc.) vil bli for en fare (Renn 2008:69). Sårbarhet beskriver, for Renn, i hvor stor grad målet vil bli skadet av å bli utsatt for faren. Å forstå målets *sårbarhet* er viktig for å estimere risiko. Sårbarhet kan øke risiko, enten ved å påvirke sannsynligheten for en hendelse eller alvoret av konsekvensene dersom hendelsen inntreffer, eller begge (Renn 2008:69). Beslutninger angående hvordan risiko skal håndteres må følgelig også inneholde vurderinger av hvordan sårbarhet kan reduseres (Renn 2008:69).

For å vurdere sårbarhet må man skille klart mellom en "agent" (for eksempel et jordskjelv, et virus eller, som Aven referer til, en initierende hendelse) og det "risikoabsorberende systemet" (for eksempel en bygning eller en organisme). *Sårbarhet* refererer til hvor kvalifisert det risikoabsorberende systemet er til å stå i mot eller tåle ulike grader av sammensetninger av agenten det måtte utsettes for. Risikoabsorberende systemer kan igjen inneholde en sammensatt kjede av elementer som interagerer med hverandre, der første ledd er en fysisk enhet, som for eksempel en oljeplattform, og siste ledd er tilgjengeligheten av effektiv kriseberedskap (Renn 2008:69).

Kulturelle verdier, finansielle og institusjonelle ressurser og systematiske resonnementer, som sannsynlighetsvurderinger, legger føringer for hvilke risikoer som oppfattes, prioriteres og forsøkes håndtert. Risiko er verken en strengt objektiv kategori, eller en vurdering som fullstendig styres av makt og interesser (Renn 2008:3).

Karlsen (2004:57-59) definerer *sårbare systemer* som systemer som lett bringes i ubalanse, og samtidig mangler interne korrigeringsiltak for å rette opp forstyrrelsene. Sårbare systemer tåler ikke uventede hendelser og belastninger,

² *Bærekraftig utvikling* defineres under, i punkt 3.1.5

og er avhengige av et lite antall nøkkelkomponenter og aktører. I motsetning til *sårbare systemer* står *robuste systemer* (Aven 2007:44). Disse har en evne til å takle uforutsette utfordringer og gjenvinne sin balanse etter kort tid. Robuste systemer justerer sin interne prosess etter å ha blitt brakt i ubalanse fra omgivelsenes press, og makter slik å gjenvinne sin kapasitet og utføre sine normale funksjoner trass i påkjenninger de ikke opprinnelig var konstruert for (Karlsen 2004:57-59). I tillegg til at naturens systemer kan være sårbare, påpeker Karlsen at også de menneskeskapte systemene vil være sårbare (Karlsen 2004:59).

3.1.2 Sikkerhet og beredskap

I en vid betydning brukes *sikkerhet* om "den evne et system har til å unngå skader og tap" (Aven et al. 2004:17). Begrepet *sikkerhet* brukes også ofte om "forebyggende tiltak der hensikten er å redusere sannsynligheten for at noe uønsket skal skje eller redusere konsekvensene ved uønskede hendelser" (Aven et al. 2004:17). Ettersom *risiko* utgjøres av *sannsynlighet (P)*konsekvens*, vil forebyggende sikkerhetstiltak derfor minske risiko. Begrepet *beredskap* knyttes, i følge Aven et al. (2004:17), til "tiltak som skal bidra til å hindre at farlige situasjoner får utvikle seg til ulykker, eller til tiltak for å redusere konsekvensene når noe først har gått galt". Både *sikkerhet* og *beredskap* må følgelig vurderes for å se hvordan konsekvenser, risiko og sannsynlighet for uhell ved oljeboring ter seg og eventuelt kan styres/begrenses for å bøte på sårbarheten i området virksomheten foregår i.

3.1.3 Risiko- og sårbarhetsanalyser (RoS-analyser)

RoS-analyser skal øke sikkerheten, og innebærer en systematisk identifisering og kategorisering av risiko, sårbarhet og samspillet mellom disse. Dette skaper et risikobilde knyttet til aktiviteten eller objektet/systemet som analyseres. RoS-analyser "omfatter en identifikasjon av mulige ulykkeshendelser (fareidentifikasjon), en analyse av årsaker (årsaksanalyse) og en analyse av konsekvenser av hendelsene (konsekvensanalyse)" (Aven et al. 2004:76). Dette bidrar til å klarlegge behovet for sikkerhetsstyring, iverksetting av risikoreduserende tiltak og bedre vise hvordan forskjellige virkemidler kan føre mot definerte mål (Aven et al. 2004:31). Et slikt mål kan for eksempel være bærekraftig forvaltning, minst mulig skade på omgivelser, etc.. RoS-analyser

brukes for å identifisere faremomenter og sårbarhet før fremtidige løsninger og tiltak hos en virksomhet planlegges (Aven et al. 2004:31), og forutsetter at man kan "fastsette sannsynligheter og hyppigheter av ulike hendelser og størrelser" (Aven et al. 2004:139). Disse kan fastsettes på basis av statistikk og databaser eller ekspertvurderinger³.

Også ytelsesanalyser av beredskapstiltak og kost-nytte-analyser spiller en viktig rolle ved planlegging og vedlikehold av sikkerhets- og beredskapstiltak. Der førstnevnte er analyser av hvilken evne barrierer eller beredskapstiltak har til å fungere i kriser, er sistnevnte en mulighet til å vurdere sikkerhet opp mot andre verdier og sammenligne de ulike løsningenes effekt på helse, liv, forurensning, materiell m.v. (Aven et al. 2004:31). Ytelsesanalyser av beredskapssystemer kan inngå som en del av risikoanalysen, og beredskapstiltakenes "godhet" eller "ytelse blir vanligvis uttrykt som pålitelighet⁴, effektivitet (kapasitet, tid) og sårbarhet" (Aven et al. 2004:77). *Sårbarheten* uttrykker her kvalitativt "faren for at barrieren helt eller delvis skal bli ødelagt som følge av den aktuelle ulykkeshendelsen" (Aven et al. 2004:124). Barrierers pålitelighet uttrykkes i en risikoanalyse kvantitativt ved sannsynlighet for at barrieren virker (Aven et al. 2004:122). Jo større det tilgjengelige datamaterialet for den aktuelle barrieren er, jo mer nøyaktig kan pålitelighetsverdien settes. "Ved vurdering av pålitelighet antar en at barrieren ikke er ødelagt som følge av ulykkessituasjonen" (Aven et al. 2004:122).

3.1.4 Miljørisiko

Når det gjelder risiko for miljøskade er man, i følge Aven et al, primært opptatt av regulære, kontinuerlige utslipp, og akutte utslipp. Risikoanalyser som verktøy er best egnet til å analysere faren for akutte utslipp, men å stille opp

³ I følge Aven et al. er en *ekspert* en som "vet generelt hva som må gjøres basert på en moden og vel trent forståelse" (Aven et al. 2004:142). Eksperten handler etter overveielse basert på kritisk refleksjon over egen intuisjon heller enn kalkulerende problemløsning (Aven et al. 2004:142). Både ekspertens personlige kunnskap, informasjonskilder, påvirkning av faktorer som kan dominere vurderingsevnen, personlige interesse i prosjektet og tidligere erfaring spiller inn i hvordan man skal vurdere kompetansen til en ekspert. Det er risikoanalytikerens oppgave å trekke ut ekspertvurderinger på områder der eksperten er ekspert, eksperten er ikke ekspert på risikoanalysens premisser. I tillegg er det viktig at de som utfører analysen har tillit til eksperten (Aven et al. 2004:142-144).

⁴ *Pålitelighet* brukes her om en enhets evne til å utføre sin tiltenkte funksjon (Aven et al. 2004:122)

akseptkriterier for miljørisiko har ikke vært vanlig. Oljeindustrien arbeider med å finne frem til egnede akseptkriterier for miljørisiko, der eksempler på kvantitative akseptkriterier for miljørisiko er:

- a. Sannsynligheten for å få et utslipp i løpet av en tidsperiode på ett år som gir oljesøl større enn 50 tonn, skal ikke overstige 1%
- b. Sannsynligheten for å få et utslipp i løpet av en tidsperiode på ett år med en varighet over 20 dager skal ikke overstige 0,001% (Aven et al. 2004:156).

I dag brukes, i følge Aven et al., ”gjennomgående mer eksplisitte formuleringer knyttet til skadene på miljøet” (Aven et al. 2004:156), og analysene må føre hendelseskjedene videre forbi ulykken slik at skaden kan beskrives ved størrelser, som hvor mye olje som strander, hvilken skade dette har på livet i havet, ”i form av reduserte mengder yngel, reduserte vekstvilkår osv., skade på fugl og dyr” (Aven et al. 2004:156).

3.1.5 Bærekraftig utvikling

Ettersom risikostyring i denne konteksten skal bidra til å nå målet om bærekraftig utvikling er det tjenlig å ta med hva som legges i dette begrepet.

Verdenskommisjonen for miljø og utvikling definerer *bærekraftig utvikling* som *utvikling som møter dagens behov uten å forminske fremtidige generasjoners mulighet til å møte sine behov* (The World Commission on Environment and Development 1987:43, min oversettelse). For Aven (2007:101) innebærer en *bærekraftig utvikling* av samfunnet at ”aktiviteter som iverksettes i dag ikke skal gå på bekostning av fremtidige generasjoner”. Dette medfører, i følge Aven (2007:101), at man må ”legge et langsiktig syn til grunn i miljøspørsmål”.

Aall og Vestby (1997:6) deler begrepet *bærekraft* i to: *økologisk bærekraft*, som innebærer opprettholdelsen av alle essensielle økosystemer, og *sosial bærekraft*, som innebærer ”en rettferdig fordeling av goder og byrder i tid og rom. I debatten om hvorvidt havområdene utenfor Lofoten og Vesterålen er sårbare, er det den økologiske bærekraften som diskuteres både i Forvaltningsplanen og KonKraft-rapporten. Hvorvidt petroleumsvirksomhet vil komme i konflikt med

den sosiale bærekraften er utenfor denne oppgavens omfang, og begrepet diskuteres derfor ikke i det følgende. Der begrepet *bærekraftig* for Aall og Vestby (1997:6) har et rimelig klart innhold, er begrepet *utvikling* ”langt mer uklart med store faglige og politiske uenigheter knyttet til forståelsen av begrepsinnholdet”. Aall og Vestby (1997:6) påpeker at Verdenskommisjonens rapport om bærekraftig utvikling utdyper utviklingsmålet til å gjelde ”sikring av de grunnleggende behov for alle mennesker på jorden i dag, og for fremtidige generasjoner”, noe som både for Aall og Vestby (1997:6) og Verdenskommisjonen (1987:43) innebærer to nøkkelmomenter:

1. Det å dekke behov, med det å dekke de grunnleggende behovene til verdens fattige som første prioritet, og
2. Det at dagens teknologi og sosiale organisering samtidig legger begrensninger på miljøets muligheter til å imøtekomme dagens og fremtidens behov.

3.1.6 Føre-var-prinsippet

Føre-var-prinsippet er et prinsipp for risikostyring som skal bidra til beskytte sårbare naturområder gjennom ”å sikre en forsvarlig utnyttelse og forvaltning av miljøet fra industriens side” (Aven 2007:101), og går ut på at man, grunnet manglende kunnskap om mange effekter av forurensningene, skal legge til grunn en praksis som tilgodeser miljøet i tvilstilfeller (Aven 2007:101-102). I føre-var-prinsippet er det forurensere som er pålagt bevisbyrden (Aven 2007:102), og forurensere må bevise at ingen skade vil skje før tillatelse til en aktivitet blir gitt (Aven 2007:103).

Føre-var-prinsippet har en sentral plass i miljøspørsmål som preges av en stor grad av usikkerhet i konsekvensbildet (Aven 2007:102).

Ortwin Renn siterer Rio-erklæringen om Miljø og Utvikling sin definisjon av *føre-var*:

“In order to protect the environment, the precautionary approach shall be widely applied by States according to their capabilities. Where there are threats of serious or irreversible damage, lack of full scientific certainty shall not be used as a reason for postponing cost-effective measures to prevent environmental degradation (UN 1992)” (Renn 2008:80).

3.1.7 Samfunnssikkerhetsbegrepene oppsummert

Mellom enhver normal produksjon og en eventuell ulykke står det ulike *barrierer*. Hvor gode disse barrierene er, er med på å bestemme hvor *robust* eller *sårbar* et system⁵ er. *Risikoen* ved et prosjekt kan defineres som sannsynligheten (P) for at en ulykke skal inntreffe, eller for at barrierene mellom normalproduksjon og en ulykke skal brytes, ganget med *konsekvensene* en slik ulykke eller et slikt barriererudd medfører. Hva som utgjør konsekvensene av en hendelse påvirkes også av hvor *sårbar* et system er, samt hva man anser som *trusler*. Hva som anses som trusler påvirkes igjen av hvilke *verdier* man har – hva man oppfatter som mer eller mindre verdifullt. Ved å ta med tidslinjedimensjonen i risikoen forbundet med aktiviteter bindes *bærekraftig utvikling* til risikostyring. Dette skjer også i at hendelsesforløp som analyseres i forbindelse med aktiviteter som innebærer stor *miljørisiko* føres forbi selve hendelsen og fram til konkrete beskrivelser av hvilke miljøskadeeffekter en ulykke i forbindelse med slik virksomhet kan medføre. *Føre-var-prinsippet* skal bidra til å sikre bærekraftig utvikling ved å la tvil om eventuelle negative effekter av virksomhet komme miljøet til gode.

Men risiko, som andre begreper, er "både avhengig av *hvem som vurderer* og *hva som vurderes*" (Aven et al. 2004:37).

3.2 Makt og interesser

Øyvind Østerud (2002:31) definerer, som et utgangspunkt, makt som *evne til å nå sine mål*. *Makt* er relasjonær – den fremstår som et forhold mellom aktører, og betegner "*relasjoner*, hvor noen slår sterkere gjennom enn andre", og "*strukturer*, som et sammensatt mønster av slike relasjoner" (Østerud 2002:32). Maktspill kan arte seg som "et bytte av kontroll og innflytelse, hvor fordelingen av ressurser og behov avgjør hvilke gevinster og hvilke tap et bytte gir" (Østerud 2002:32). Briten Steve Lukas hevder at et maktforhold innebærer at aktør A utøver makt over aktør B ved å få ham til å gjøre noe han ikke ellers ønsker, "men også ved å påvirke, forme og bestemme hans ønsker" (Østerud 2002:33). Politikk er "en virksomhet knyttet til beslutninger. Det er påvirkning av – eller

⁵ Med "system" menes i denne oppgaven det fysiske området som utredes for oljeboring, med tilhørende økosystem

forsøk på å påvirke – de beslutningene som treffes” (Østerud 2002:31). Politikk angår maktforhold, ”fordi det er spørsmål om hvilke interesser som slår igjennom, og hvilke konsekvenser politiske vedtak har for ressursfordeling og styrkeforhold mellom samfunnsgrupper” (Østerud 2002:31).

Makt og interesser preger hvilken risiko som kommuniseres og hvilken risiko som oppfattes gjennom at makt og interesser former argumentasjonen, samt bestemmer hvem som har tillit, definisjonsmakt og talerett i forbindelse med en sak. All politikk er resultatet av maktkamp mellom konkurrerende interesser (Wachs 1990:153). Martin Wachs mener derfor en objektiv sammenligning av analyser er umulig (Wachs 1990:153-154).

Jürgen Habermas’ diskursetikk hevder at en åpen, informert og demokratisk diskusjon, der alle deltakerne har samme utgangspunkt hva angår makt og ressurser, vil kunne bringe konsensus om hva som er etisk forsvarlig (og dermed ønskelig) og hva som ikke er det (Andersen & Sørensen 1992:233-234). En slik diskusjon, på et likeverdig og informert grunnlag, lar seg sjelden gjennomføre i virkeligheten; slike debatter blir ofte ødelagt av ”sære mediainteresser, av ekspertvelde eller av ulikhet i makt og ressurstilgang for ulike deltakergrupper” (Andersen & Sørensen 1992:235). Andersen og Sørensen påpeker at språket på mange måter er grunnlaget for etikken, og diskursen blir middelet for å få etikken fram (Andersen & Sørensen 1992:235). Dersom en diskursetikk skal få vokse fram, må ekspertveldets, eller teknokratiets, ”normer om hvem som er berettiget til å uttale seg i en sak (ekspertene), og hvem som ikke er det (legfolk)” brytes, ettersom dette skillet bryter med ”Habermas’ forutsetning om gjensidighet og likeverd i diskusjonen og hindrer diskusjoner som kunne ha utviklet etikk” (Andersen & Sørensen 1992:235).

Håkon With Andersen og Knut Holtan Sørensen mener forurensningslovens hjemling av høringsrunder ved konsesjonsbehandling kan oppfattes som et forsøk på å ”lansere prinsippet om informert samtykke også på forurensningssiden” (Andersen & Sørensen 1992:228). *Informert samtykke* innebærer at den det gjelder ”skal informeres og bringes til å forstå konsekvensene av de handlinger, farer eller muligheter [han] utsettes for.

Derne må [han] gis et reelt valg og kunne si ja eller nei til å utsette [seg] for de farer og mulige gevinster som det spørres om" (Andersen & Sørensen 1992:228). At slike høringsrunder brukes så sjelden understreker for Andersen og Sørensen kun det komplekse forholdet mellom etikk og politikk (Andersen & Sørensen 1992:228).

Når teknologi legitimeres av nytte-etikk, og slik knyttes til konsekvenser for mange individer, blir problemet, i følge Andersen og Sørensen, *hvem* som har rett til å uttale seg om hva som er til nytte for samfunnet. Andersen og Sørensen mener teknologens ekspertrolle her støter an mot våre øvrige idealer om et demokratisk og rettferdig samfunn, fordi teknologen og konsekvensvurdereren blir eksperter som har monopol på å vurdere positive og negative konsekvenser, og får derigjennom muligheten til å "unndra politisk/demokratiske spørsmål fra den politiske dagsorden og overføre dem til en slags etikkens kostnads/nytte-analyse som bare de kan utføre" (Andersen & Sørensen 1992:232).

3.2.1 Om makt og rasjonalitet

Bent Flyvbjerg (1991:330,331,350) poengterer at makt definerer hva som er virkelighet og hva som er viten. Viten er også makt (Flyvbjerg 1991:330). Gjennom å fremstille rasjonalisering som rasjonalitet kan den som har makt definere hva som gjelder som sågar fysisk, sosial, økologisk og økonomisk virkelighet (Flyvbjerg 1991:331). *Rasjonalitet* defineres av Språkrådet som "det å være rasjonell" (Språkrådet 2010). "Rasjonell" defineres igjen som 1: "fornuftsmessig", 2: "fornuftig, vel planlagt" (Språkrådet 2010). Å *rasjonalisere* defineres av Språkrådet som å "søke fornuftsgrunner for handlinger som egentlig er bestemt av følelsesmessige motiver" (Språkrådet 2010). Flyvbjerg argumenterer for at rasjonalitet er kontekstavhengig. Konteksten domineres gjerne av den som har makt til å dominere den. Jo større grad av makt man har, jo større frihet har man til å definere hva som er virkelig, og følgelig også hva som er "rasjonelt" å gjøre (Flyvbjerg 1991:350). Av dette følger det for Flyvbjerg at man med større makt kan tillate seg mindre saklighet, og komme unna med det. Flyvbjerg (1991:338) påpeker samtidig at den som rasjonaliserer ikke alltid er klar over at han driver med rasjonalisering og ikke rasjonalitet. Flyvbjerg påpeker at antagonistiske maktkonfrontasjoner tilhører sjeldenhetene, relativt

sett – derfor er de også yndet av media og maktforskere. Stabile maktrelasjoner (både formelt og uformelt i form av vennskap og kjennskap, for eksempel) er langt mer vanlig, og langt vanskeligere å påvise, enn åpne maktkonfrontasjoner (Flyvbjerg 1991:354). Et budsjett og en aktivitet i vekst gir også større makt enn et budsjett og en aktivitet i stagnasjon (Flyvbjerg 1991:336).

I offentlig planlegging må, i følge Flyvbjerg, ofte saklighet vike for makt. Å gjenta påstander til de har effekt er en av hovedstrategiene i maktens rasjonalitet, og i maktens definering av virkeligheten (Flyvbjerg 1991:333). Dette blir, for Flyvbjerg, udemokratisk. Flyvbjerg fremsetter derfor et ideal for et demokrati og en kommunikativ rasjonalitet basert på Jürgen Habermas og Hannah Arendt, der offentligheten som prinsipp bidrar til å styrke saklighetens sak i møte med maktrelasjoner. Opprettelsen av en diskursetikk vil bidra til dette. SJEKK! notater: Stabile maktrelasjoner inngir bedre vilkår for saklighet enn direkte konfrontasjoner, fordi rasjonalitet må vike for makt i åpne konfrontasjoner (Flyvbjerg 1991:371). I Flyvbjergs studie anså han et *rasjonelt prosjekt* som ett som primært var formet av teknisk-saklige overveielser (Flyvbjerg 1991:340).

Flyvbjerg, Bruzelius og Rothengatter påpeker i sin bok *Megaprojects and Risk – an Anatomy of Ambitions* (2003) at både miljømessige, økonomiske og samfunnsmessige kostnader ofte undervurderes/bevisst underkommuniseres i forkant av beslutningen om å gjennomføre megaprojekter som olje- og gassutvinning, mens samfunnsmessige, økonomiske og noen ganger også miljømessige konsekvenser overvurderes (Flyvbjerg et al. 2003:4). Dette på tross av at miljømessige problemer som oftest likevel kommer til overflaten i løpet av prosjektets gang, og da kan destabilisere både samfunn og megaprojekt. Positive regionale utviklingseffekter overdrives, i følge forfatterne, i startfasen for å få aksept for prosjektet, men viser seg gjentatte ganger å være umålelige, uviktige eller til og med negative i etterkant (Flyvbjerg et al. 2003:4). Utviklingen av megaprojekter er, i følge forfatterne, i dag et område hvor ikke en gang analytikernes tall kan garanteres å være objektive (Flyvbjerg et al. 2003:5).

Slike prosjekter kjennetegnes videre av det skandinaver kaller demokratisk underskudd, i at publikum som regel holdes på behørig avstand fra beslutningsprosessen i megaprojektutviklingen, og at innbyggerne dermed ikke har samme mulighet til å si sin mening om denne delen av politikk som på andre områder. Etablert praksis hva angår "good governance", gjennomsiktighet og deltaking i beslutningsprosessen brytes enten bevisst eller ubevisst av prosjektpromotørene (Flyvbjerg et al. 2003:5). Også Judith Innes (1997:54) påpeker at informasjon påvirker planlegging og handling gjennom å bli en del av tanken, praksisen og institusjonene i et samfunn. Når informasjon er mest innflytelsesrik er den samtidig også minst synlig, fordi den er en del av beslutningstakernes antakelser og problemdefinisjoner, som de sjelden selv undersøker (Innes 1998:54). Innes (1997:53) påpeker at verken kvantitative utregninger eller eksperter er overflødige, men fremhever at informasjon gradvis blir en del av forståelsen hos aktørene i et samfunn, at mening skapes kollektivt, og at aktørene i et samfunn, både beslutningstakere og lekfolk, tar til seg informasjon fra mange ulike kilder, ikke nødvendigvis fortrinnsvis fra formelle analytiske rapporter og kvantitative utregninger (Innes 1997:53). Å skape ny mening i tilgjengelig data former beslutningstakere og offentlighetens handlinger, uten at de nødvendigvis er seg bevisst dette (Innes 1997:53). De bevisste, instrumentelt rasjonelle beslutningene spiller en mindre rolle for å forstå og dokumentere de prosessene som endrer individers forståelse, og som slik endrer deres handlinger (Innes 1997:53). Informasjon har, i følge Innes (1997:56) ingen påvirkningskraft med mindre den representerer en sosialt konstruert og delt forståelse som har blitt skapt i aktørenes eget samfunn. Hvilket politisk resultat man ønsker å oppnå med informasjon, kan også forme informasjonen som vedtas som sann (Innes 1997:58).

Innes (1997:60) introduserer det hun kaller *kommunikativ rasjonalitet*. Dette er en forståelse av rasjonalitet som kan gi planleggere et etisk og legitimt utgangspunkt (Innes 1997:60). Den kommunikative rasjonaliteten skal sikre at produktet av diskusjonene i planleggingsprosesser er akseptable, sosialt hensiktsmessige og velinformerte (Innes 1997:60). For å sikre kommunikativ rasjonalitet i en planleggingsprosess må alle interessegrupper være

representert. Disse må også være fullstendig informert, og i stand til å representere sine interesser. Følgelig må alle være like mektige, og diskusjonen må styres av *det gode argumentet*. Diskusjonen må også tillate at alle påstander og antakelser kan vurderes og diskuteres, og deltakerne i diskusjonen må kunne vurdere talerens påstander ved hjelp av fire prøver:

1. Taleren må snakke sant og oppriktig
2. Taleren må inneha en posisjon som gjør at han kan legitimt kan snakke om det han gjør, med vitnemål eller erfaring som kan underbygge det de sier
3. Taleren må snakke i et språk som tilhøreren forstår, og
4. Det taleren sier må være korrekt og vitenskapelig etterprøvbart (Innes 1997:60).

Flyvbjerg et al. (2003:7) mener også at risikovurdering og risikohåndtering burde involvere sivilbefolkning og interessenter (NGOer, ulike styringsnivåer, industrielle interessenter, vitenskapelig og teknisk ekspertise og media) for å gjenspeile deres erfaringer og ekspertise, i tillegg til "de vanlige mistenkte" – styringsmyndigheter, administrasjon og politikere. Dette skal gi risikobeslutninger som er mer velinformerte og mer demokratiske, i tråd med Innes' "kommunikative planlegging". Likevel ser forfatterne at denne tilnærmingen til risiko ofte vil falle igjennom når det kommer til megaprojekter, fordi utviklingen av megaprojekter kjennetegnes av maktspill og sterke interesser.

Ved behovsanalyser i forbindelse med store infrastrukturprosjekter påpeker Flyvbjerg et al. (2003:30-31) at både implisitt slagside i konsulentens og prosjektpromovørens vurderingsevne kan bidra til en feilaktig behovsprognose. Konsulenter baker gjerne inn politiske ønsker i sitt prognosearbeid, og promovøren har ofte interesse av å framstille et prosjekt i et så fordelaktig lys som mulig, noe som kan gi utslag i hans vurderingsevne. Generelt blir behovet for store infrastrukturprosjekter overvurdert (Flyvbjerg et al. 2003:22).

3.2.2 Om makt og prognoser

Martin Wachs (1990) påpeker at prognoser fremstår som upartiske, vitenskapelige prosedyrer, mens de i virkeligheten ofte er høyst subjektive foretagender. Prognostisering er en kompleks prosess med enorme politiske konsekvenser, noe som gir grobunn for flere sammensatte problemer. Lov og offentlighet krever analyser som kan klargjøre hvilke handlingsalternativer som er mest gunstige, mens analytikerens overordnede og klienter forventer prognoser som kan bli en del av den dokumentasjonen som skal underbygge et handlingsalternativ som alt er valgt av politiske grunner, i følge Wachs (1990:141). Publikum blir i etterkant ledet til å tro at feilaktige prognoser ble gjort ved en feil, selv når slike prognoser i mange tilfeller trukket i tvil selv av de som utfører dem. De store interessene involvert i megaprojekter, som olje- og gassutvinning, fører til at kritiske eksperter bringes til stillhet eller tvinges til å forlate prosjektet, mens det å presentere prognoser som er i samsvar med det den aktuelle lederen/lederskapet ønsker gir politisk belønning i form av kontrakter, bevilgninger og forfremmelser. I følge Wachs (1990:142-143) "justeres" og tilrettelegges prosjektprognoser slik at de oppnår bevilgninger, på bekostning av om det egentlig er ønskelig å gjennomføre dem på et teknisk grunnlag.

Prognoser inneholder fire karakteristiske problemer, i følge Wachs:

1. Prognoser kan ikke bli verifisert før den planlagte handlingen faktisk har blitt gjennomført (Wachs 1990:146).
2. Prognoser er teknisk komplekse – det er derfor vanskelig å bevise at de er manipulerte, ettersom de er resultatet av mange eksperters arbeid; de er ofte lange og tynget av teknisk sjargong og avanserte matematiske modeller som det er både vanskelig og kostbart for andre å etterprøve (Wachs 1990:148).
3. Prognoser nødvendiggjør alltid subjektive antakelser. De ser vitenskapelige ut, men er basert på subjektive antakelser om hva som er relevant, hva som er viktigst og hva som er rimelig å anta. Planleggere er skolert i statistikk etc., men man kan ikke lære noen en trygg metode for å komme til rimelige kjerneantakelser – vi går for eksempel som oftest ut i

fra at eksisterende trender vil fortsette i et tiår eller mer, men dette er ikke garantert. Valg av metode baseres så på hvilke kjerneantakelser man har gjort, med påfølgende fare for følgefeil. Det er også vanskelig å kritisere subjektive antakelser, fordi en slik kritikk igjen kan tilbakevises med å være like subjektiv (Wachs 1990:148-150).

4. Prognoser er et samarbeidsprodukt, som gjør det vanskelig å fiksere et moralsk ansvar. Jo flere mennesker som er involvert i en prosess, jo mindre er sjansen for at hver enkelt deltaker vil føle seg moralsk ansvarlig for følgene av prosessen. I folks øyne er beslutningstakeren mer ansvarlig for beslutninger som tas enn rådgiveren hans er. Med dette synet blir, i følge Wachs, konsulenten eller teknikeren en underordnet, som i kraft av dette forventes å føyes sin overordnede. Dette er problematisk fordi personen som utfører prognosen har et *prima facie*-ansvar for å utføre kritiske operasjoner korrekt, slik at den overordnede ut i fra formelle, aksepterte kriterier skal kunne velge mellom alternativene. Lojaliteten til vitenskapelig objektivitet kommer i konflikt med organisasjonslojalitet når en konsulent blir bedt om å underbygge en tatt beslutning med en konstruert "prognose" – og i denne konflikten vinner, i følge Wachs (1990:150-151), som oftest organisasjonslojaliteten, ettersom det er denne som avgjør om vedkommende beholder jobben, blir forfremmet eller ikke.

Selv om Wachs (1990:154) mener en objektiv sammenligning av analyser er umulig, mener han at prognoser vil fortsette å være basis for politiske beslutninger om bevilgning til prosjekter. For å kontrollere skaden disse prognosene gjør foreslår han derfor følgende tiltak:

- 1: Offentligheten må utdannes slik at forskjellen mellom objektivitet og interessefremming forstås, og folk må lære å kunne være mistenksomme overfor angivelig objektive prognoser (Wachs 1990:154). Dette resonnerer Habermas' diskursetikk, som mener kunnskap om ulike vurderinger kan styrke den åpne debatten, slik at en etikk kan formes i diskusjon med andre (Andersen & Sørensen 1992:238).

2: Man trenger et regelverk for å fremme beskyttelsen av individer som avslører misbruk av prognoser.

3: Yrkesregler og yrkesetikk burde klargjøres slik at det er klart at de støtter arbeidernes innsats for å fremskaffe tekniske prognoser basert på deres egne, beste dømmekraft, heller enn på klientenes ønsker. Disse retningslinjene må utformes på en forståelig og klar måte.

4: Planleggingsprosessens etiske dilemmaer må behandles i utdanningen av planleggere, økonomer, ingeniører og andre som skal forsvare prognosene i sitt profesjonelle arbeid (Wachs 1990:154-155).

3.2.3 Språkets makt

I tillegg til økonomiske interesser og maktkonstellasjoners makt, er debatten om en eventuell åpning av Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja også preget av språkets makt.

Daniel Heradstveit og Tore Bjørgo (1992:102) deler den politiske virkeligheten inn i tre nivåer. Det første nivået er *fakta* i "den ytre verda, anten det er materielle ting og tilstandar, institusjonar eller sosiale relasjonar". Det andre virkelighetsnivået er *persepsjonen* av slike fakta – hvordan virkeligheten oppfattes og defineres av folk (Heradstveit & Bjørgo 1992:102). "Det er ei viktig samfunnsvitskapleg erkjenning at dersom folk definerer situasjonar som reelle, er dei reelle i sine konsekvensar" (Heradstveit & Bjørgo 1992:102). Det tredje nivået er det *retoriske*. Dette er den virkeligheten som retorikeren fremstiller i sin retorikk når han skal prøve å endre virkelighetsoppfatningen til sine tilhørere. Som oftest vil retorikeren fremstille ting slik han er overbevist om at de er, altså i samsvar med sin egen persepsjon av fakta, men en retoriker kan også med overlegg lyve eller forvrengte sannheten. Uansett om retorikeren er ærlig eller ikke, vil hans målsetting alltid være å påvirke tilhørernes oppfatninger av virkeligheten (Heradstveit & Bjørgo 1992:102).

Heradstveit og Bjørgo påpeker at formålet med å bruke retorikk ikke bare er å overtale tilhørerne, men også å mobilisere dem til å *handle* på bestemte måter (Heradstveit & Bjørgo 1992:102). Overtalelse går ut på å "få folk til å forstå samhengane i eit saksfelt på ein bestemt måte" (Heradstveit & Bjørgo

1992:102). Dette kalles i sosialpsykologien for den *kognitive* komponenten av overtaling (Heradstveit & Bjørge 1992:102). Av Jørgensen, Onsberg og Sandvik kalles den *logos*⁶ (Jørgensen & Onsberg 2008:69, Sandvik 2005:244). *Logos* er en av retorikkens tre klassiske appellformer, og har retning mot mottakerens *intellekt*. Appellformene *etos*⁷ og *patos*⁸ retter seg derimot mot leserens *følelser*, henholdsvis de *lengrevarige* og de *øyeblikkelige* følelser som måtte oppstå i situasjonen (Jørgensen & Onsberg 2008:69). Effektiv overtaling som skal mobilisere til handling må også involvere denne følelsesmessige, av Heradstveit og Bjørge kalt *affektive*, komponenten (Heradstveit & Bjørge 1992:102).

Det affektive vekker retorikeren, i følge forfatteren, lettest "ved å kople dei synspunkta han vil overtale folk til å akseptere, til etablerte sanningar som det alt på førehand er knytte sterke kjensler til" (Heradstveit & Bjørge 1992:102). Til dette formålet er *metaforisering* en mulig strategi. Metaforen organiserer virkeligheter og synspunkter, som alt er etablert hos tilhøreren, på en ny måte. Dermed føler ikke folk at metaforen angriper det de allerede står for (Heradstveit & Bjørge 1992:105). Retorikk går ut på å etablere meningskontekster som er *tjenlige for retorikeren*, og som den aktuelle situasjonen eller problemfeltet så kan settes inn i. Slik håper retorikeren å kunne styre de kognitive forståelsesrammene og følelsene til tilhørerne inn i de banene han måtte ønske, enten det gjelder å "mobilisere folk til revolusjonær handling eller å halde oppe status quo" (Heradstveit & Bjørge 1992:103). Metaforens styrke er at den sier ting uten å si dem direkte – en kan både si noe, og samtidig ikke ha sagt det, og retorikken overlater det til folk selv å trekke slutningene. Dette gjør at metaforen ikke nødvendigvis må tas alvorlig av tilhørerne, samtidig som den vil kunne ha den virkningen som retorikeren er interessert i – bevisst eller ubevisst (Heradstveit & Bjørge 1992:106). Ved å være bevisst *tvetydig*, slik at ulike mottakergrupper kan tolke utsagnet i samsvar med hver sine verdier, eller ved å bruke *tautologier*; utsagn som alltid er sanne, eller som en aldri kan

⁶ logos, gr. 'ord', 'språklig ytring', 'tale'. De logiske bevisene, eller argumentene, er "orientert mot saken og dreier seg om det taleren kan påvise i sin tale" (Sandvik 2005:244)

⁷ ethos, gr. 'karakter', 'preg'. De etiske bevisene "fokuserer på taleren og angår talerens karakter; hvorvidt han kan vekke tillit eller ei" (Sandvik 2005:244).

⁸ pathos, gr. 'sinnsbevegelse', 'sterk følelse'. De patetiske bevisene "har perspektivet på tilhøreren og legger vekt på den stemningen taleren kan hensette tilhøreren i" (Sandvik 2005:244).

være uenig i, kan retorikeren sikte budskapet sitt inn på brede mottakergrupper. Tautologier sier, i følge Heradstveit og Bjørgo (1992:105), ingen ting, fordi de alltid er sanne, men preger likevel partiprogrammer og politiske taler som har som formål å mobilisere grupper med motstridende verdier. Tautologier beskriver, i følge Jan Svennevig (2005:109), saksforholdet som noe udiskutabelt, og defineres av Språkrådet som "at to eller flere ord eller uttrykk betegner det samme forholdet, ofte for å oppnå stilistisk effekt" (Språkrådet 2010).

I motsetning til *metaforisering* er *metonymisering* basert på konvensjonelle og etablerte sammenhenger. "Ved metonymi er et element knyttet til en større helhet på en måte som alt er kjent og akseptert. Det er altså unødvendig å bruke fantasi for å forstå et metonym" (Heradstveit & Bjørgo 1992:109), man må kun koble noe til den rette sammenhengen i en allerede etablert struktur. Slik er metaforisering en form for kreativ nytenking, mens metonymisering baserer seg på stabile, etablerte og konvensjonelle sammenhenger (Heradstveit & Bjørgo 1992:109).

Eufemismer er en annen viktig retorisk form, som kan spille en viktig rolle i politisk kommunikasjon (Heradstveit & Bjørgo 1992:65). Å skape en eufemisme går ut på å bytte ut et direkte uttrykk med et mindre eksplisitt eller mildere ord, med den hensikt å få fram mer positive konnotasjoner enn hva det direkte uttrykket ville ha medbrakt (Heradstveit & Bjørgo 1992:80). Eksempler på eufemismer er å si at noen har "gått bort" i stedet for "dødd", eller at man skal bedrive "kirurgisk krigføring" i stedet for å si at man meget sannsynlig vil komme til å drepe også sivile barn med bombene man har tenkt å slippe.

Retorikk kan også utvikle utilsiktede konsekvenser ved at den blir misforstått, eller at utsagnet vekker *andre konnotasjoner* hos tilhøreren enn det retorikeren i utgangspunktet hadde tenkt seg (Heradstveit & Bjørgo 1992:107). De introduserte begrepene fungerer som hjelpemiddel for å avdekke *de meningsskapende prosessene* i retorikken og det politiske spillet (Heradstveit & Bjørgo 1992:111).

3.2.4 Brent Spar-konflikten – et eksempel på feilslått bruk av rasjonalitet?

Ragnar Löfstedt og Ortwin Renns (1997) analyse av hvorfor Shell tapte kampen om definisjonsmakten mot Greenpeace i Brent Spar-konflikten i 1995 kan bidra som eksempel på hvordan rasjonalitet i seg selv heller ikke nødvendigvis vinner definisjonsmakten i en konflikt mellom miljøbevegelse og oljebransje. Samtidig gir analysen en pekepinn på hvilket image som er festet ved de to partene, og kan følgelig bidra som forklaringskraft for hvorfor KonKraft-gruppen argumenterer som de gjør.

Da Brent Spar-plattformen skulle avvikles i 1995 hadde Shell hadde via 30 uavhengige analyser kartlagt at det beste alternativet med tanke på sikkerheten til arbeiderne, som skulle demontere eller dumpe plattformen, var å senke plattformen på dyphavet. Ettersom dette også var miljømessig forsvarlig i følge analysene, besluttet Shell å gjennomføre dette alternativet, som "beste gjennomførbare miljømessige alternativ (Best Practicable Environmental Option – BPEO)" (Löfstedt & Renn 1997:132). De resterende potensielt skadelige substansene i plattformen var kvantifisert til å utgjøre mindre enn 1% av det som slippes ut av skipstrafikken i Nordsjøen i løpet av et år (Löfstedt & Renn 1997:133). Planene ble godkjent av den britiske regjeringen, som var ansvarlige for området plattformen sto på, og mottok ingen klager før klagefristen på vedtaket gikk ut. Før Shell fikk flyttet plattformen ble imidlertid Greenpeace vår planene, og okkuperte plattformen i mai 1995. På tross av Shells analytiske grunnlag tapte selskapet mot Greenpeace i den følgende debatten om hvordan plattformen skulle avvikles. Plattformen ble sendt til land for å demonteres, og endte i stedet opp som en del av det nye kaianlegget i Mekjarvik utenfor Stavanger. Löfstedt og Renn trekker frem syv grunner til at kontroversen endte som den gjorde:

1: Det lett å legge skylden på to klare aktører: Shell og den britiske regjeringen. I kraft av å være et stort, transnasjonalt selskap, har Shell, i følge Löfstedt og Renn, lav offentlig troverdighet. Det samme gjaldt for den britiske regjeringen (Löfstedt & Renn 1997:134). Brent Spar-saken var også en miljørak mot oljeindustrien, som alle elsker å hate (Löfstedt & Renn 1997:135). At Greenpeace vant mot et stort transnasjonalt selskap ble sett på som en seier for demokratiet, og media

elsket den David-og-Goliat-effekten dette representerte (Löfstedt og Renn 1997:133). Dette resonnerer Flyvbjergs tese om at antagonistiske maktkonfrontasjoner trekker mer oppmerksomhet enn stabile maktkonstellasjoner.

2: Shell fremsto som grådige, altså med dårlig etos. De hadde nok kapital til å gjennomføre det dyrere, men miljømessig mer tiltalende, alternativet med å føre plattformen til land og demontere den der. Publikum så det ikke som noen tilfeldighet at det alternativet Shell valgte som BPEO, også var det billigste alternativet (Löfstedt & Renn 1997:133).

3: Det var enkelt å boikotte Shell. Publikum fikk den gode følelsen (patos) det gir å gjøre noe miljømessig korrekt ved å velge en annen bensinstasjon, samtidig som de slapp å endre sine egne vaner for å "aksjonere" (Löfstedt & Renn 1997:134).

4: Europeiske politikere (med unntak av britiske og norske) kastet seg på lasset med å fordømme Shell, for å skaffe seg billige, grønne stemmer. Dette styrket deres etos, men svekket Shells. Tyskland, Danmark og Sverige, som var de landene som var sterkest i mot en dyphavssenking av plattformen, har ingen egne oljeressurser. Dette medførte at politikerne i disse landene kunne vise seg som handlingens menn og kvinner, og ta et klart miljømessig standpunkt uten økonomiske eller politiske kostnader (Löfstedt & Renn 1997:134).

5: Dekningen av saken i media var tungt dominert av Greenpeace sine bilder, som de sendte til de største fjernsynsnettverkene. Det var også Greenpeace som tok initiativet og produserte høyst synlige handlinger, mens Shell ble tvunget til å reagere og forsvare sine handlinger (Löfstedt & Renn 1997:134). Greenpeace-aktivistene som okkuperte Brent Spar-plattformen ble avbildet mens de ble spylt av Shells vannkanoner. Dette er et etisk/patetisk virkemiddel. Selv om Shell var usikre på hvilken lokal forurensningseffekt det ville ha for havbunnen å senke plattformen på dypvann, og følte de manglet tilstrekkelig forskning på dette, unnlot de å konsultere de forskerne som hadde kompetanse på hvilke miljøkonsekvenser det ville ha å dumpe Brent Spar på dyphavet. Med andre ord

unnlot de å finne faktakunnskap som eventuelt kunne ha kontret Greenpeaces argumentasjon (Löfstedt & Renn 1997:134).

6: Brent Spar-plattformen var et enkelt symbol å forbinde med miljøavfall, og dumpingen av denne i det jomfruelige dyphavet innebar en moralsk barriere, ettersom det tilsynelatende ikke hadde vært praksis for å dumpe skrot der tidligere. Denne barrieren var det vanskelig å rasjonalisere et brudd på (Löfstedt & Renn 1997:135), og å forsøke å bryte denne barrieren bidro til at Shell tapte kontroversen. Magefølelser er en emosjonell respons, som ikke kan bortforklares og undergraves med forskning og logikk (Löfstedt & Renn 1997:134).

7: Shell hadde ikke tillit blant publikum som transnasjonalt selskap, mens Greenpeace, som en NGO, nøytt publikums tillit. Shell og den britiske regjeringen inntok en ovenfra-og-ned-holdning i sin risikokommunikasjon, i stedet for en dialogbasert tilnærming. Dette svekket deres etos. En dialogbasert tilnærming tilrådes på det sterkeste av risikokommunikasjonsforskning (Löfstedt & Renn 1997:134), og etter hvert som ballen begynte å rulle og saken tok av i media ble det for seint å lansere denne strategien. At Shell sendte ut blandet, til tider arrogant, informasjon under krisen bidro ikke til å øke deres troverdighet blant publikum. Den britiske regjeringen ga inntrykk av å holde med industrien, og virket også stolt og arrogant (Löfstedt & Renn 1997:134). I motsetning til Shell talte Greenpeace med én klar stemme, hvilket styrket tilliten til Greenpeace (Löfstedt & Renn 1997:134). Greenpeace mestret også strategien med å forstå underliggende frykt og bekymringer i befolkningen for så å sentrere sine kampanjer omkring disse (Löfstedt & Renn 1997:135). Kontroversen fikk også en dominerende rolle på internasjonale, politiske møter fordi det eksakte stedet plattformen skulle dumpes var uklart. Dette ga Greenpeace muligheten til å spre budskapet om at *Nordsjøen* var i fare (Löfstedt & Renn 1997:134).

3.3 Retorikk, logikk og argumentasjon

Sammenfattet viser disse teoribidragene at det, selv om det skulle finnes en objektiv sannhet der ute, ikke nødvendigvis er denne som bestemmer utfallet av en konflikt som den om Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja. Definisjonsmakt og riktig bruk av overtalelsesmidler kan være vel så viktig. Hvordan aktører definerer virkelighet og vinner tilslutning til

sin virkelighetsoppfatning kan kartlegges i en argumentasjonsanalyse. Argumentasjonsanalyse foregår på to forskjellige nivåer: det logiske og det pragmatiske. På det logiske nivået rekonstrueres *resonnementet* som ligger til grunn for argumentasjonen. På det pragmatiske nivået rekonstrueres den komplekse *språkhandlingen* som uttrykkes i argumentasjonen. Den logiske analysen danner altså grunnlaget for den pragmatiske (Sandvik 2005:285). Følgelig vil jeg i denne delen først gå igjennom hva den logiske analysen går ut på, før jeg går inn på språkhandlingene som uttrykkes i argumentasjonen. Dette vil igjen kunne si noe om kvaliteten i argumentasjonen, om den spiller på mottakerens følelser eller intellekt, er holdbar eller gyldig, eller for eksempel baserer seg på sirkelbeviser og fordreining. En drøfting av disse punktene opp mot de teoretiske bidragene i denne oppgaven vil, igjen, kunne si noe om KonKraft-rapporten preges av rasjonalisering eller kommunikativ rasjonalitet, og dermed noe om hvordan den eventuelt påvirker leserens beslutningsgrunnlag.

3.3.1 Logisk argumentasjonsanalyse

Om aktørens argumenter er syllogismer eller enthymemer påvirker hvor sikkert sanne/logisk holdbare de er. Både syllogismer og enthymemer består av en *konklusjon* som utledes av to *premisser* (Jørgensen & Onsberg 2008:15). I argumentasjon vurderer man

- argumentets *gyldighet*, altså om premissene og konklusjonen er formet og kombinert slik at konklusjonen med logisk tvingende nødvendighet følger av premissene
- argumentets *holdbarhet*, altså om premissene og konklusjonen er sanne eller usanne (Sandvik 2005:245). Her spiller argumentasjonens retning – hvorvidt man i bevisførselen går fra det allmenne og generelle til det spesielle (deduksjon), eller fra et enkelttilfelle til det generelle (induksjon) en rolle, ettersom det fremdeles er et sentralt spørsmål i

argumentasjonsteori hvorvidt induksjon kan være holdbar argumentasjon⁹ (Sandvik 2005:249).

Syllogismer kan være formelt *gyldige* uavhengig av om premissene og konklusjonen er sanne (holdbare) eller falske (ikke holdbare) (Jørgensen & Onsberg 2008:15, Sandvik 2005:245-246). En *logisk* korrekt syllogisme er imidlertid karakterisert ved at

- den er deduktiv
- den er fullstendig, i og med at den innebærer to premisser (en oversetning og en undersetning) som følges av en konklusjon.
- disse premissene nødvendigvis er sanne (slutningen er holdbar)
- konklusjonen følger av premissene (slutningen er gyldig) (Sandvik 2005:245-246).

Sanne premisser i en logisk gyldig syllogisme gir alltid en sann konklusjon (Jørgensen & Onsberg 2008:15).

”For logikken er mønsteret til den valide argumentformen *modus ponens* et mål:

Hvis p , så q (premiss 1)

p (premiss 2)

derfor q (konklusjon)” (Sandvik 2005:285).

Dersom premiss 1 og 2 er sanne, er også konklusjonen (q) sann. Dersom konklusjonen (q) er usann, er ett av, eller begge, premissene usanne, ettersom dette argumentet er valid (Sandvik 2005:286).

Det mest kjente eksempelet på en logisk *syllogisme* er:

Alle mennesker er dødelige

Sokrates er et menneske

Derfor er Sokrates dødelig (Sandvik 2005:245).

⁹ Dette fordi det er tilstrekkelig å peke på bare ett unntak for å tilbakevise konklusjonen ved induksjon

En enklere måte å illustrere det samme på er på bruke "beholdertankegangen" (Sandvik 2005:245):

Boksen ligger i veska

Kaka ligger i boksen

Kaka ligger i veska

Dette er logisk gyldige slutninger, fordi konklusjonen følger som en nødvendighet av premissene. Et eksempel på en logisk *ugyldig* slutning er:

"Boksen ligger i veska

Kaka ligger i veska

Kaka ligger i boksen" (Sandvik 2005:245).

Den logiske formen for eksplisitt og fullstendig argumentasjon møtes sjelden i dagliglivet. Den logiske syllogismen "er teknisk og opptrer hovedsakelig i lærebøker i logikk og argumentasjon" (Sandvik 2005:246). Det vi kan ta med oss fra logikken og inn i analyser av autentisk argumentasjon er, i følge Sandvik, først og fremst "syllogismens ufullstendige variant, *enthymemet*, som Aristoteles så som en retorisk syllogisme" (Sandvik 2005:246). *Enthymemet* defineres av Jørgensen og Onsberg (2008:15) som *en slutning fra meninger og formodninger til sannsynlige konklusjoner*. Når vi vurderer holdbarheten av et argument, vurderer vi nettopp sannsynligheten for at argumentet er sant. Dette vurderes uavhengig av om konklusjonen følger av premissene (Sandvik 2005:246). I følge Jørgensen og Onsberg (2008:15) er det typisk for enthymemer at de inneholder premisser og konklusjoner som ikke *gjør krav på* uten unntak å være sanne, eller kan defineres som enten sanne eller falske. Enthymemet støtter seg, i følge Jørgensen og Onsberg (2008:15) "på synspunkter, oppfattelser og holdninger der er sande eller riktige i de fleste tilfælde, og som er almindeligt accepterede". Ettersom enthymemet bygger på det mulige, antagelige, ønskelige og lignende, fører det til konklusjoner som alltid er beheftet med en viss usikkerhet, og som ikke nødvendigvis er logisk gyldige (Jørgensen & Onsberg 2008:15, Sandvik 2005:247).

En premiss kan utelates i enthymemet dersom den lett kan tilføyes av mottakeren. At premissene ofte er implisitte, siden det tas for gitt at publikum ser dem som innlysende, fikk Aristoteles til å mene at enthymemet har en klar appell til tilhørerne (Sandvik 2005:247). Som eksempel på et enthymem gir Sandvik konklusjonen "Det er dumt å røyke". Her er premissene for konklusjonen allment godtatte og innlysende, for eksempel:

Premiss 1: Røyking fører til dårlig helse

Premiss 2: Dårlig helse er ikke ønskelig

Her kunne også bare den første premissen og konklusjonen vært uttrykt (Sandvik 2005:247).

Ettersom enthymemet mangler et ledd må det rekonstrueres som en fullstendig syllogisme for å kunne vurdere gyldighet og holdbarhet når det brukes i en argumentasjon. "Dette innebærer å gjøre implisitte premisser eller den implisitte konklusjonen eksplisitt" (Sandvik 2005:247). I denne prosessen kan man aldri være hundre prosent sikker på at man har gjettet den eksakt riktige ordlyden i den implisitte premissen, ettersom både teksten og konteksten må trekkes inn. Dermed kan enthymemet ikke gjøres logisk gyldig (Sandvik 2005:247), kun sannsynlig. I faktisk argumentasjon opptrer enthymemet i ulike varianter. Både en av premissene eller konklusjonen kan være implisitt – det viktigste er, i følge Sandvik, at tilhørerne godtar de eksplisitte eller implisitte premissene, "ellers har ikke enthymemet noen effekt" (Sandvik 2005:247).

3.3.2 Pragmatisk argumentasjonsanalyse

Det pragmatiske nivået av en argumentasjonsanalyse rekonstruerer, som nevnt, den komplekse *språkhandlingen* som uttrykkes i argumentasjonen. Dette nivået er basert på *resonnementet* som ble rekonstruert på det logiske nivået (Sandvik 2005:285).

Searle delte språkhandlinger inn i fem klasser:

- assertiver (som sier noe om hvordan noe er – påstander, meddelelser, antakelser, gjetninger m.v.)

- direktiver (som prøver å få folk til å gjøre noe – anmodninger, spørsmål, ordrer og befalinger),
- kommissiver (som forplikter taleren til noe – løfter, aksepteringer og enighetserklæringer),
- ekspressiver (som uttrykker følelser og holdninger – gratulasjoner, kondolanser og uttrykk for sinne, glede, anger osv.) og
- deklarativer (som fremkaller en tilstand ved å ytres – for eksempel åpningserklæringer, domsavsigelser, vielser og avskjedigelser) (Sandvik 2005:253-273).

Av disse er assertivene den eneste språkhandlingsklassen som i seg selv bidrar til løsningen av en kritisk diskusjon (Sandvik 2005:267). Argumentasjon er imidlertid en kompleks språkhandling. Implisitte premisser som er en del av argumentasjonen kan ha sin egen illokusjonære verdi¹⁰, og fungere som argumenter, og språkhandlingene som utgjør begrunnelsen for standpunktet kan heller ikke stå alene og representere argumentasjon; de må ses i forbindelse med standpunktet. Premissene eller argumentene utgjør til sammen argumentasjonen for et standpunkt, men for å kunne forstå funksjonen til slike ytringer må de kobles til standpunktet (Sandvik 2005:266). Begrunnelsen, altså de ulike premissene eller argumentene, kan i seg selv også anses som standpunkter. Her er det viktig å holde nivåene adskilt. Premissene uttrykker i seg selv holdninger, verdier og oppfatninger, men er primært ytret for å støtte opp under standpunktet, som er en holdning, verdi eller oppfatning på et høyere nivå (Sandvik 2005:266). I praktisk argumentasjon er alltid en del premisser uuttalte; det er et kjennetegn ved autentisk språkbruk at noe er utelatt (Sandvik 2005:267). Derfor må vi eksplisitere den uuttalte premissen i all argumentasjonsanalyse, for at argumentasjonen eventuelt skal bli logisk gyldig og for å se hva protagonisten kan holdes ansvarlig for å ha uttrykt, om enn implisitt (Sandvik 2005:267). Dette gjøres i en rekonstruksjon av argumentasjonen, som følger et fast sett med *rekonstruksjonsregler*. En gjennomgang av disse følger i oppgavens metodekapittel 4.3.1.

¹⁰ Ytringens kommunikative kraft eller verdi, om den er for eksempel et løfte, en påstand eller et følelsesuttrykk (Sandvik 2005:252).

For praktisk argumentasjon er formell logisk gyldighet verken et nødvendig eller tilstrekkelig kvalitetskriterium, i følge Jørgensen og Onsberg (2008:102). *Den kritiske diskusjon*¹¹ er en idealsituasjon som ligger fjernt fra praktisk argumentasjon. I praktisk argumentasjon er det derfor, for Jørgensen og Onsberg, to feiltyper som er interessante:

- *ad hominem-argumentet*, som kjennetegnes ved at man dreier argumentasjonen fra saken til personen, og slik gjør tilsutningen til personens synspunkter avhengig av innstillingen til personen selv. Jørgensen og Onsberg vil ikke uten videre kalle formen i denne logikken *feil*, men påpeker at det kan være et godt eller dårlig valg å bruke den. Ad hominem-argumentet hører hjemme under etos-appellen, og Jørgensen og Onsberg (2008:103) vedgår at det for eksempel i politikken er nærliggende å oppleve at politikken og mennesket bak politikken ikke helt burde kunne skilles fra hverandre. Forfatterne understreker imidlertid at formen misbrukes når angrepet rettes mot personlige eller private forhold som er irrelevante i det saksforholdet som det skal tas stilling til (Jørgensen og Onsberg 2008:103). Selv når ad hominem-argumentet oppfattes som et illegitimt grep, er det et meget slagkraftig overtalelsesmiddel. Denne styrken kan imidlertid virke mot hensikten og slå tilbake på avsenderen (Jørgensen og Onsberg 2008:104).
- *Sirkelbeviset*, som består i at det samme innholdet sies i det man slutter fra, og i det man slutter til, altså at belegg og påstand gjentar hverandre. Dette betraktes også som en argumentasjonsfeil (Jørgensen & Onsberg 2008:104).

Å konkludere med at det er den mest effektive argumentasjonen som er den gode argumentasjonen, blir misvisende for Jørgensen og Onsberg (2008:106). Spørsmålet om en argumentasjon vinner tilslutning vil, i følge Jørgensen og Onsberg (ibid), alltid være relevant når man skal vurder kvaliteten, men er ikke nok til å vurdere kvaliteten alene.

¹¹ *Den kritiske diskusjonen* er en idealsituasjon hvor alle de ti reglene for *god* og ideell argumentasjon følges, og dette resulterer i en løsning på konflikten. Diskusjonen består ideelt av fire faser, som aktørene beveger seg mellom (Sandvik 2005:260).

Jørgensen og Onsberg (2008:106) mener praktisk argumentasjon av prinsipp er situasjonsavhengig, og dersom man ikke krever annet av et argument enn at det skal virke, ser man bort fra alle andre relasjoner i kommunikasjonssituasjonen enn mottakerrelasjonen. Man kan ikke komme til noen universelle regler for godhet og effektivitet når det gjelder praktisk argumentasjon. Én og samme tekst inneholder som oftest noe god, og noe dårlig, argumentasjon (Jørgensen og Onsberg 2008:106).

De to kvalitetene som alltid gjør en argumentasjon *god*, uavhengig av argumentasjonssituasjonen, er hvorvidt den er *interessant* og *rederlig* (Jørgensen og Onsberg 2008:106):

- *Interessant argumentasjon*: et velvalgt, fengende språk som mottakeren kan forstå, og en levende fremførelse vil til enhver tid fremme tilslutningen til et argument. Argumentasjon er innholdsmessig interessant hvis avsender sier noe som er *nytt* (for eksempel noe hittil uvisst, eller uventet i den aktuelle sammenhengen – som en metafor) eller *kontroversielt* for mottaker (Jørgensen og Onsberg 2008:108). Dersom avsender ikke kan bidra med annet enn det som er forutsigelig for mottakeren, tjener argumentasjonen egentlig intet formål (ibid:109).
- *Rederlig argumentasjon*: Om argumentasjonen er rederlig eller ikke, avhenger av avsenderens holdning til mottakeren av argumentasjonen. Jørgensen og Onsberg (2008:110) forstår *urederlig* argumentasjon som argumentasjon hvor avsender forsøker å vinne tilslutning til argumentet sitt ved å bringe mottaker i villfarelse. Dersom man for eksempel gjør mottakers tilslutning avhengig av at mottaker ikke kan gjennomskue argumentasjonen, har man, i følge Jørgensen og Onsberg (2008:110), misbrukt sitt privilegium som avsender. Urederlig argumentasjon er, for Jørgensen og Onsberg (2008:110) *dårlig*, men hvor alvorlig avsender synder med sin urederlighet avgjøres av om kommunikasjonsforholdet mellom avsender og mottaker er *symmetrisk* eller *asymmetrisk*.

Symmetri og asymmetri består av at avsender og mottaker er henholdsvis jevnbyrdige og ikke jevnbyrdige med tanke på makt, anseelse, viten m.v.

(Jørgensen & Onsberg 2008:110). I helt symmetriske forhold deler avsender og mottaker ansvaret for kommunikasjonen, og en mottaker som faller for urederlig kommunikasjon vil i dette forholdet selv bære en del av skylden. Som regel vil imidlertid mottaker ikke gi sin tilslutning til urederlig argumentasjon i dette tilfellet, og urederligheten vil kun skade avsender selv (Jørgensen & Onsberg 2008:111). I asymmetriske situasjoner er det mulig for avsender å forføre eller manipulere mottaker, d.v.s. å prøve å vinne tilslutning i kraft av noe som ellers ville avholde mottaker fra å tilslutte seg avsenders argumentasjon (Jørgensen & Onsberg 2008:111). Dette resonnerer Flyvbjergs (1991) skille mellom rasjonalitet og rasjonalisering. Dersom avsender spekulerer i et asymmetrisk kommunikasjonsforhold blir urederlig argumentasjon farlig argumentasjon (Jørgensen & Onsberg 2008:111). Dersom urederlig argumentasjon vinner tilslutning blir den, i følge Jørgensen og Onsberg (2008:111), direkte skremmende.

Jørgensen og Onsberg (2008:111) skiller mellom rederlighet og saklighet. "Saklighet" forbindes med logosappell (intellektuell appell) for Jørgensen og Onsberg (2008:111), hvor man så objektivt som mulig holder seg til kjensgjerningene i saken, til de ytre forhold ved emnet. Rederlighet har ikke fortrinnsvis med intellektuell appell å gjøre, men like mye med følelsesappell (Jørgensen & Onsberg 2008:111). Argumentasjon kan være rederlig eller urederlig uavhengig av hvilken av de tre appellformene den beveger seg innen (Jørgensen & Onsberg 2008:111).

Å vinne tilslutning ved hjelp av løgn, fortielse eller fordreining er urederlig argumentasjon (Jørgensen & Onsberg 2008:111). Av disse innebærer fortielse her at avsender bevisst utelater noe som ville ha holdt mottaker fra å tilslutte seg argumentet hans, mens fordreining består i at avsender manipulerer med proporsjon eller relevans (Jørgensen & Onsberg 2008:111). Fordreining er den mest vanlige form for urederlighet, og den som det er vanskeligst å holde avsender ansvarlig for å ha gjennomført. Jørgensen og Onsberg (2008:111) skiller mellom tre typer fordreining: *overdrivelse, forenkling og utskiftning*.

I tillegg har de tre klassiske appellformene, logos, etos og patos, som nevnt, også innvirkning på hvordan en tekst mottas av leseren, og hvilken overtalelseskraft den har.

4.0 Metode

Jeg vil i denne seksjonen gjøre rede for mine metodiske valg, samt Margareth Sandviks rekonstruksjonsregler og Toulmins argumentasjonsmodell, som vil benyttes for å kartlegge de argumentene jeg ser nøye på i analysen. Etter dette følger en beskrivelse av hvordan jeg har samlet inn data og kartlagt hvilke begreper jeg ville se nærmere på. Sist i denne seksjonen kommer en drøfting av de valgte metoders svakheter og styrker, og hvilken innvirkning disse kan ha på denne oppgavens validitet og reliabilitet.

4.1 Vitenskapsteoretisk forankring

Denne oppgaven er vitenskapsteoretisk forankret i hermeneutikken, ettersom den søker å kartlegge og forstå argumentasjonen i en tekst (Bryman 2001:382). I hermeneutikken er den sentrale ideen at analytikeren forplikter seg til å viderefremme den samme meningen i teksten han analyserer, som avsenderen har ment å formidle i å skape teksten. Dette innebærer både muligheter og utfordringer, som jeg kommer tilbake til under punkt 4.5 *Begrensninger, validitet og reliabilitet*. Hermeneutikken kan bidra til å forstå en tekst både som et dokument og som en sosial handling (Bryman 2001:383). Tilnærmingen passer derfor godt til denne oppgavens problemstilling, fordi denne oppgaven ser den analyserte teksten både som en rapport med logisk argumentasjon, og som en sosial språkhandling med et tydelig mål.

4.2 Begrunnelse for metodevalg

Ettersom jeg ville undersøke hvordan forordet og begrepsdefinisjonene (med tilhørende modifikasjoner) i et dokument påvirker dette dokumentets sjanse til å vinne definisjonsmakt i en debatt (noe som er en sosial handling) om miljø sikkerhet og sårbarhet (som er viktige samfunnsikkerhetsbegreper) fant jeg at dokumentstudier, kombinert med argumentasjonsanalyse og drøftet opp mot aktuelle samfunnsteoretiske bidrag var den beste framgangsmåten for å

svare på min problemstilling i denne oppgaven. Denne oppgaven er følgelig rent kvalitativ, og benytter seg av både humanvitenskapelig og samfunnsvitenskapelig forskningsmetode i og med at den kombinerer dokumentstudier og tekstanalyse med teorier fra den samfunnsvitenskapelige retningen innen faget *samfunnssikkerhet*.

I følge Bryman (2001:277) er et av de underliggende premissene for kvalitativ metode er at det som studeres i samfunnsvitenskapen er vidt forskjellig fra naturvitenskapen. De objektene som studeres i naturvitenskapen (atomer, molekyler, gasser, kjemikalier, osv.) gir ikke mening til sine omgivelser, mens samfunnskapens studieobjekter, mennesker, gir mening til sine objekter. Dette gjør at oppførsel og verdier må forstås i kontekst – man kan ikke forstå menneskelig oppførsel utenom det spesifikke miljøet de operer i. Oppførsel som virker irrasjonell kan, i følge kvalitativ metode, gi mening i den spesifikke konteksten det foregår i (Bryman 2001:278). Ettersom kvalitativ metode ikke er bundet av en like rigid struktur som kvantitative metoder, åpner den for mer fleksibilitet i analysen, noe som angivelig øker muligheten til virkelig å avsløre perspektivene til menneskene som studeres (Bryman 2001:280). En konsekvens av dette er at man prøver å ikke begrense områdene man ønsker å studere for mye. Kvalitativ metode tillater forskeren å dykke ned i en sosial sammenheng med et relativt generelt fokus i øyemed, for så å gradvis formulere et stadig snevrere fokus ved å gjøre så mange observasjoner av denne sammenhengen som mulig. Forskeren kan så formulere et mer spesifikt forskningsspørsmål basert på det innsamlede materialet (Bryman 2001:280). Metoden passer følgelig godt til min problemstilling, som tar utgangspunkt i en bred debatt, med tilsvarende dokumentstudier, og ender opp med en smal problemstilling basert på et smalt empirisk grunnlag.

Kvalitative metoder medbringer imidlertid også en del utfordringer. Kvalitativ forskning blir ofte anklaget for å være subjektiv (Bryman 2001:282), fordi den er basert på usystematiserte antakelser om hva som er signifikant og viktig i de data man studerer. Kvalitativ forskning kritiseres også ofte på bakgrunn av mangel på reliabilitet i forskningsopplegget, fordi det er vanskelig for leseren å etterprøve forskningen ettersom den baserer seg på ustandardiserte prosedyrer

og forskerens egen fortolkningsevne, som ofte er subjektiv (Bryman 2001:282). At forskeren til syvende og sist alltid er subjektiv blir, imidlertid, også poengtert i forbindelse med kvantitative metoder, som illustrert av Wachs (1990) og Flyvbjerg et al. (2003) sine teoribidrag til denne oppgaven.

Et annet problem knyttet til kvalitativ forskning er generaliserbarhet (Bryman 2001:282). Kvantitativ forskning er ofte basert på statistiske kriterier og har sådan som mål å generalisere fra et utvalg til en større populasjon. I kvalitativ forskning er det derimot ikke et mål i seg selv å generalisere til en større populasjon, men snarer å generalisere til teori. I følge Bryman (2001:283) er det altså kvaliteten av de teoretiske slutningene som er det essensielle i kvalitativ forskning. Brymans (2001:283) siste kritikk av kvalitativ metode er mangel på gjennomsiktighet i forskningsopplegget. Det kan være vanskelig for leseren å vite hvordan data faktisk ble analysert, og følgelig hvordan forskeren kom fram til de relevante slutninger og konklusjoner, når man benytter kvalitativ metode.

I forbindelse med semiotiske analyser¹² kan det å unngå å lese mer mening inn i teksten enn det faktisk er grunnlag for, bli et metodologisk problem (Heradstveit & Bjørge 1992:114). Dette gjelder, i følge Heradstveit og Bjørge (ibid), imidlertid i prinsippet for alle former av vitenskapelig analyse; i grunnen kan man bare argumentere for *sannsynligheten* av at tolkningen er riktig. Mer om dette følger under punkt 4.5 *Begrensninger, validitet og reliabilitet*.

For å kartlegge begrepsbruken i denne debatten har jeg benyttet meg av dokumentstudier. Utfordringer med denne metoden finnes under punkt 4.5 *Begrensninger, validitet og reliabilitet*. For å kartlegge hvordan KonKraft-gruppens argumentasjon *er satt sammen logisk* bruker jeg Margareth Sandviks (2005) rekonstruksjonsregler og Toulmins argumentasjonsanalysemodell, som fremsatt av Jørgensen og Onsberg (2008), ettersom denne kombinerer syllogismen med enthymemet, inneholder de aktuelle elementer for den typen argumentasjonsanalyse som jeg ønsker å gjennomføre, og samtidig muliggjør en oversiktlig fremstilling. Disse utdypes under, i punkt 4.3 *Argumentasjonsanalyse*. For å kartlegge hvordan aktørenes argumentasjon *fungerer pragmatisk* benytter

¹² Semiotiske analyser er analyser av tegn, som argumentasjonsanalyser

jeg Margareth Sandvik og Heradstveit og Bjørgos tilnærminger til argumentasjonsanalyse, som forklart over, i punkt 3.3.1 *Logisk argumentasjonsanalyse* og punkt 3.3.2 *Pragmatisk argumentasjonsanalyse*.

4.3 Argumentasjonsanalyse

For å kartlegge aktørenes argumentasjon bruker jeg, som nevnt, Stephen Toulmins argumentasjonsanalysemodell, som fremsatt av Jørgensen og Onsberg (2008), sammen med Margareth Sandviks (2005) rekonstruksjonsregler. Denne kartleggingen vil danne grunnlaget for det logiske analysenivået av argumentasjonen, og vil utfylles av Heradstveit og Bjørgo, Margareth Sandvik og Charlotte Jørgensen og Merete Onsbergs argumentasjonsanalyseteori på det pragmatiske nivået av argumentasjonsanalysen.

4.3.1 Rekonstruksjonsreglene

Rekonstruksjonen av argumenterende tekster rydder opp i indirekte språkhandlinger, implisitte premisser, gjentakelser, uklar hierarkisering av standpunkter og premisser, og skaper en analytisk oversikt over forholdet mellom standpunkt og argumenter. Denne skjematisk oversikten danner igjen grunnlaget for evaluering av kvaliteten på argumentasjonen (Sandvik 2005:277). For å rekonstruere argumentasjonen benytter man seg av følgende *rekonstruksjonsregler*:

- *delesjon* (strykning) av overflødig informasjon, altså informasjon som ikke bidrar til løsning av den kritiske diskusjonen,
- *addisjon* av implisitte elementer, primært uutalte premisser og indirekte språkhandlinger som gjøres eksplisitte,
- *permutasjon* (flytting) av de forskjellige språkhandlingene slik at de følger fasene i en kritisk diskusjon (konfrontasjonsfasen¹³, åpningsfasen¹⁴, argumentasjonsfasen¹⁵ og konklusjonsfasen¹⁶ (Sandvik 2005:264)), og

¹³ Hvor det blir klart at det er uenighet om noe, et standpunkt blir framsatt, og det settes spørsmålsteget ved akseptabiliteten av standpunktet

¹⁴ Hvor man beslutter å argumentere for standpunktet. Den ene parten tar rollen som *protagonist*, og forsvarer standpunktet, mens den andre parten rollen som *antagonist*, og utfordrer standpunktet. I tillegg ser man ofte at antagonisten fremmer sitt eget standpunkt og forsvarer det. Dette fører til doble roller.

- *substitusjon* av uklare og tvetydige elementer med klare og entydige (Sandvik 2005:278-279).

I argumenterende tekster går vi ut ifra at det ikke er i senderens interesse å bevisst skjule eller tilsløre standpunktet sitt, men tvert imot å lansere det (Sandvik 2005:280). Ettersom det kun er assertivene som bidrar til å løse en diskusjon, og de ytringene (språkhandlingene) som utgjør en argumentasjon alltid har to kommunikative funksjoner på samme tid, må eventuelle andre språkhandlinger rekonstrueres som assertiver for å oppnå argumentativ funksjon (Sandvik 2005:267-268). Direktiver kan fungere som argumentasjon dersom de er retoriske spørsmål. Ellers spiller de kun en rolle i argumentasjon "når de utfordrer protagonisten til å forsvare standpunktet sitt i konfrontasjonsfasen, når de krever at han utfører den komplekse språkhandlingen argumentasjon, eller når begge partene blir avkrevd en bruksdeklarativ¹⁷" (Sandvik 2005:272). Bruksdeklarativene er viktige for alle faser i diskusjonen, ettersom de tjener til å avklare eller avdekke uklarheter (Sandvik 2005:274).

Selv i en monologisk argumenterende tekst regner man i argumentasjonsanalysen med to involverte parter, *protagonisten* og *antagonisten*. En normativ analyse av argumentasjonen vil følge "forhåndsdefinerte kriterier som er beskrevet i en ideell modell for argumentasjon", som *den kritiske diskusjonen*, mens en deskriptiv analyse vil se på hvordan argumentasjonen blir ført i akkurat denne teksten (Sandvik 2005:278).

¹⁵ "hvor protagonisten forsvare standpunktet, antagonist utfordrer det og krever ytterligere begrunnelse" (Sandvik 2005:263).

¹⁶ hvor utfallet av diskusjonen slås fast. Her har enten protagonisten eller antagonist "vunnet", og motstanderen må trekke sitt standpunkt tilbake, moderere det, innta sin motstanders eller motsatt standpunkt, eller innta et null-standpunkt (Sandvik 2005:264).

¹⁷ Slik som definisjoner, redegjørelser, forklaringer og utredninger (Sandvik 2005:274).

4.3.2 Toulmins argumentasjonsmodell

Den engelske filosofen og logikeren Stephen Toulmins modell fra 1958¹⁸ er en universell analysemodell som kan benyttes på "alle, eller næsten alle, argumenter uanset hvilken sammenheng de forekommer i" (Jørgensen & Onsberg 2008:15). Modellen skildrer "strukturenheden: et argument, dets enkelte bestanddele og relationerne mellom dem" (Jørgensen & Onsberg 2008:16), og er historisk sett en sammensmeltning og videreutvikling av de to klassiske argumentmodellene: *den logiske syllogismen* og den "tilsvarende retoriske slutning", *enthymemet* (Jørgensen & Onsberg (2008:15). Den logiske syllogismen, enthymemet og betydningen av hvorvidt argumenter er den ene eller den andre av disse er beskrevet i teorikapittel 3.3.1.

Toulmins analysemodell har seks elementer, hvorav tre er *faste* (obligatoriske) elementer, mens de andre tre er *frie* (fakultative, dvs. som forekommer ofte, men ikke alltid). Modellen kan derfor deles inn i to trinn: en grunnmodell og en utvidet modell.

4.3.2.1 Toulmins grunnmodell

De tre elementene som alltid finnes i et argument er:

Påstand (P): Den informasjon som avsender søker mottakers tilslutning *til*. Dette er det overordnede elementet i argumentet i den forstand at det er dette elementet som søkes bekreftet eller rettfærdiggjort ved hjelp av de to andre elementene. Påstanden er avsenderens synspunkt, og finnes ved å spørre *Hva er det avsender vil ha mottakers tilslutning til?* (Jørgensen & Onsberg 2008:16-18).

Belegg (B) : Den informasjon som avsender søker å vinne mottakers tilslutning *med*. Dette er den informasjonen, eller det grunnlaget, som avsender fremsetter som direkte støtte for sin påstand. Umiddelbart skal innholdet i belegget være mer akseptabelt for mottaker enn innholdet av P. Belegget finnes ved å spørre *Hva bygger avsenderen P på?* (Jørgensen & Onsberg 2008:16-18).

Hjemmel (H): En (som oftest implisitt) regel, eller et generelt synspunkt, som deles av avsender og mottaker, som danner bro mellom B og P og gjør at

¹⁸ Toulmin, Stephen (1958): *The Uses of Argument*.

mottaker kan akseptere P på grunnlag av B. Hjemmel finnes ved å spørre *Hvordan kommer man seg fra B til P?* (Jørgensen & Onsberg 2008:16-18). En implisitt hjemmel vil i den følgende analysen skrives i parentes, mens en eksplisitt hjemmel vil oppføres uten parentes.

Disse tre grunnelementene forholder seg til hverandre slik:

Belegg → Påstand

↑

Hjemmel (Jørgensen & Onsberg 2008:18)

4.3.2.2 Toulmins utvidede modell

Grunnmodellen kan utvides til en modell som inneholder tre ekstra elementer.

Disse tre elementene trenger, i motsetning til elementene i grunnmodellen, nødvendigvis ikke være tilstede i et argument. Man vil likevel ofte se ett eller flere av dem i et argument, og de kalles

Styrkemarkør (S)

Gjendrivelse (G)

Ryggdekning (R)

I den utvidede modellen forholder elementene seg til hverandre som følger:

Belegg → Styrkemarkør — Påstand

↑

|

Hjemmel Gjendrivelse

↑

Ryggdekning

(Jørgensen & Onsberg 2008:27).

Styrkemarkøren (S) knytter seg til P og angir *styrkegraden* av P. Styrkemarkøren viser *i hvor stor grad avsender er villig til å stå inne for riktigheten* av P. Dette er knyttet til hjemmelen som er benyttet, fordi H kan rettferdiggjøre overgangen fra

B til P i ulik grad. Styrkemarkøren avspeiler, med andre ord, styrken av H i argumentet. Styrkemarkøren er oftest innlemmet i P, og uttrykt ved et adverb, som "nødvendigvis", "sannsynligvis" og "kanskje". For å finne styrkemarkøren spør man seg: *Hvor sikker er avsender på P?* (Jørgensen & Onsberg 2008:28-29).

Gjendrivelselementet (G) knytter seg til S ved å være det elementet hvor avsender kan spesifisere eventuelle forbehold som transporteres til P fra H. Det er i G at betingelser og omstendigheter som setter H's generelle autoritet ut av kraft, finnes. G inneholder slik *unntakelser* som innebærer at avsender frafaller påstanden i argumentet. Gjendrivelsen foregriper samtidig mottakers eventuelle berettigede innvendinger mot P, fordi elementet påpeker de tilfeller det må tas forbehold om. Gjendrivelse blir slik et slags helgarderingselement. For å finne G må man spørre: *I hvilke tilfeller gjelder P ikke?* (Jørgensen & Onsberg 2008:29).

Ryggdekningen (R) knytter seg direkte til H og dras inn i argumentet når det reises tvil om hvorvidt H kan aksepteres eller ikke. I et slikt tilfelle er det behov for en ytterligere dokumentasjon som kan vise på hvilket grunnlag regelen i H etableres. Ryggdekningen inneholder følgelig det konkrete grunnlaget for den generelle regelen som finnes i H. Ryggdekningen finnes ved å spørre seg: *Hvilke holdepunkter har avsender for den generelle regelen i H?* (Jørgensen & Onsberg 2008:29).

Argumentene i en tekst kan kombineres i *rekker* eller i *hierarkier*. Ofte vil en argumentasjon bestå av begge. En *argumentrekke* består av to eller flere *sideordnede* argumenter, og har typisk strukturen:

Påstand: Oljeutvinning i havområdene utenfor Lofoten er trygt

Belegg 1: For det første har vi et godt regelverk som regulerer sikkerhetskravene på boreplattformer i Norge

Belegg 2: For det andre har vi tilgang på den høyest utviklede og tryggeste teknologien som finnes på markedet

En argumentrekke kan også bestå av flere forskjellige argumenter med hver sin påstand (Jørgensen & Onsberg 2008:30-31).

Et *argumenthierarki* består av et overordnet argument og ett eller flere *underordnede* argumenter, der belegget i det overordnede argumentet behandles som påstand i det underordnede argumentet (Jørgensen & Onsberg 2008:31). Et eksempel på et argumenthierarki kan være:

Argument 1: P: Man må ikke utvinne olje i havområdene utenfor Lofoten

B: Oljevirkosomhet kan true isbjørnbestanden på Svalbard

H: (Å true isbjørnbestanden på Svalbard er ikke noe vi ønsker å gjøre)

Argument 2: P: Oljevirkosomhet kan true isbjørnbestanden på Svalbard

B: Et oljeutslipp vil ødelegge mye av næringsgrunnlaget for isbjørn

H: (Et svekket næringsgrunnlag vil minke isbjørnbestanden)

På samme måte kan en påstand brukes som belegg i et overordnet argument (Jørgensen & Onsberg 2008:32).

Om aktørenes argumenter er syllogismer eller enthymemer påvirker, som nevnt, hvor sikkert sanne (logisk holdbare) de er. For å strukturere KonKraft-gruppens argumentasjon etter Toulmins modell har jeg benyttet meg av Margareth Sandviks rekonstruksjonsregler, som beskrevet over.

4.4. Datainnsamling

Som bakgrunnsstoff, og for å få en forståelse av kompleksiteten i debatten om åpning av Lofoten/Vesterålen/Senja for oljeutvinning, har jeg lest avisartikler, rapporter og intervjuer. Jeg har satt meg inn i de ulike sidene i saken ved å studere hjemmesidene til aktører på de ulike sidene, hørt radiodebatter, fjernsynsdebatte og lest nyhetsbrev, høringsuttalelser og debattinnlegg fra de ulike sidene. Stortingsmeldinger, *det faglige grunnlaget for oppdatering av forvaltningsplanen for Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten* og bakgrunnsrapportene til dette har også bidratt med en økt forståelse for utfordringene med å enes om et beslutningsgrunnlag som er godt nok for å bestemme om olje skal utvinnes i området eller ikke.

Regjeringens nettsider har gitt meg innsikt i de politiske beslutningsprosedyrene i saken.

For å kartlegge om sårbarhetsbegrepet virkelig var relevant i debatten i praksis (og ikke bare i teorien), og hvordan det ble brukt sammen med andre begreper, gikk jeg først igjennom relevante dokumenter¹⁹ og så hvor ofte, i hvilken sammenheng og i forhold til hvilke andre relevante begreper *sårbar/-e/-het* ble brukt. Jeg så også på begrepene *risikoforståelse/-persepsjon*, *risikoanalyse*, *risikovurdering*, *miljørisikoanalyse*, *systemrisiko/systemisk risiko*, *miljørisiko*, *klimatisk risiko*, *barrier/-er*, *bærekraft/-en/-ig*, *risiko/-en*, *risikoforvaltning*, *sårbar/-e/-het*, *robust/-e/-het* for å kartlegge om dokumentene også ellers benyttet seg av samfunnssikkerhetsteoretiske begreper. Dette for å forsikre meg om at samfunnssikkerhetsteorien jeg ville koble begrepsbruken opp mot ikke ville være en helt urettferdig sammenkobling. Av disse var *risikoforståelse/-persepsjon*, *systemrisiko/systemisk risiko* og *klimatisk risiko* ikke særlig representert i dokumentene jeg leste, mens de resterende begrepene viste seg å være sentrale i debatten og ofte ble satt i sammenheng. Dette dannet grunnlaget for mitt utvalg av begreper i denne oppgaven. I det engelske kildematerialet som ble analysert i forarbeidet ble ordet *vulnerab/-le/-ility* brukt som synonym for *sårbar/-e/-het*.

I kartleggingen av KonKraft-gruppens argumentasjon så jeg på den argumentasjonen som hadde innvirkning på konklusjonen om at BLV *ikke* var for sårbart for oljeutvinning.

4.4.1 Kildemateriale

Jeg analyserer kun forordet og de aktuelle begrepsdefinisjonene, med den argumentasjonen som bidrar til å modifisere disse, i ett dokument.

Begrepsdefinisjonene setter jeg så opp mot begrepsdefinisjonene som ligger til grunn for forvaltningen av det omdiskuterte området. Dette er et smalt empirisk grunnlag, og fungerer *kun som eksempel* på hvordan et forord og

¹⁹ Disse utgjorde de aktuelle Stortingsmeldingene, forskningsrapporter om området, høringsuttalelser fra ulike sider i saken (hovedsakelig Oljeindustriens Landsforening (OLF), Bellona og World Wide Fund for Nature (WWF)), det faglige grunnlaget for oppdatering av forvaltningsplanen, bakgrunnsrapportene for det faglige grunnlaget for oppdatering av forvaltningsplanen, samt avisartikler, debattinnlegg og faktagrunnlag fra ulike aktører i debatten

begrepsdefinisjoner kan bidra til å gi et område en motstridende merkelapp fra det som er offentlig definert. Kildematerialet gir derfor ingen bred kartlegging av debatten, diskursen, aktørene, historikken eller interessene som er involvert. Hvorvidt de respektive aktørenes kvantitative utregninger stemmer vil ikke kunne vurderes/etterprøves, i tråd med Wachs (1990) andre definerte problem forbundet med prognoser; de kan vanskelig etterprøves. Hvilken oppslutning KonKraft-gruppens sårbarhetsforståelse har, vil heller ikke kunne kartlegges i denne studien. Studien vil imidlertid kunne bidra til en økt forståelse av operasjonalisering av de relevante begrepene i en debatt av denne typen, og om retoriske virkemidler i KonKraft-gruppens forsøk på å vinne leserens tilslutning og følgelig definisjonsmakten over sårbarhetsbegrepet i denne debatten. Dette vil igjen si noe vilkårene for kommunikativ rasjonalitet i KonKraft-rapporten, og følgelig noe om beslutningsgrunnlaget for oljevirkosomhet i området, jamfør Flyvbjerg (1991), Flyvbjerg et al. (2003), Innes (1997) og Wachs (1990).

KonKraft-gruppen ble valgt som undersøkelsesobjekt fordi denne gruppen så klart gikk i mot regjeringas definisjon av området som sårbart i 2009, samtidig som gruppen er satt sammen av aktører som samarbeider tett med olje- og energidepartementet om kunnskapsgrunnlag og forskning. KonKraftgruppen utgjøres også av markerte aktører i debatten om oljevirkosomhet i havområdene utenfor Lofoten/Vesterålen, med fokus på markedsinteressene i å åpne det aktuelle området for oljeutvinning. På den andre siden i debatten står miljøbevegelsen, som ønsker å holde området fritt for petroleumsvirksomhet. Denne casen ble derfor interessant å sammenligne med Brent Spar-kontroversen, som også var en konflikt mellom miljøvernere og oljebransjen. KonKraft-gruppen, som Shell, har mye makt og gode analytiske grunnlag for sine konklusjoner, samtidig som de sitter i en posisjon hvor det er viktig for dem å få tilslutning til sitt syn på tross av at de er bransjen "alle elsker å hate". (Löfstedt og Renn 1997:135).

Det er viktig å poengtere at det ikke er KonKraft-gruppen som avgjør om Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja skal åpnes for oljeboring. Gruppen fungerer imidlertid både som talerør for store

næringsinteresser, som informasjonsspredere overfor befolkningen, og som lobbyister i saken.

Både regjeringen og KonKraft-gruppen baserer sine motsatte konklusjoner om området på naturvitenskapelige rapporter, noe som tydeliggjør spenningsfeltet mellom fakta og virkelighet, mellom oppfattet og definert virkelighet, og mellom logikk, retorikk og interesser.

De dokumentene jeg har analysert er valgt på bakgrunn både av teori og av praktiske hensyn, som diskutert over, i punkt 4.2 *Begrunnelse for metodevalg*.

Kildematerialet som analyseres er:

OLF, Norsk Industri, Norsk Rederiforbund og LO (i oppgaven kalt "KonKraft-gruppen") (3.mars 2009): *KonKraft-rapport 6: Olje- og gassvirksomhet i Nord*. Tilgjengelig via <http://www.konkraft.no/default.asp?id=1006> lastet ned 2.juli 2010. Rapporten refereres til som (KonKraft 2009:sidetall) i oppgaven, for enkelhets skyld.

4.5 Begrensninger, validitet og reliabilitet

Validitet og reliabilitet er sentrale begreper i kvalitetssikring av vitenskapelige undersøkelser. Av disse går validitet, eller gyldighet, på hvorvidt en faktisk måler det en ønsker å måle, mens reliabilitet (pålitelighet) omhandler hvorvidt en gjentakelse av samme undersøkelse ville gitt samme resultat (Ringdal 2001:166). Alan Bryman (2001:270) mener at det er hensiktsmessig å vurdere kvalitativ metode på andre grunnlag enn den typen validitet og reliabilitet som brukes for vurdering av kvantitativ forskning. Bryman (2001:271) følger LeCompte og Goetz' inndeling i ekstern og intern reliabilitet, og ekstern og intern validitet. Ekstern reliabilitet referer til hvor lett forskningen er å gjøre om igjen for andre forskere. Intern reliabilitet går på om, når det er flere forskere med på et opplegg, disse forskerne er enige om fortolkningen av resultatet. Intern validitet går på om forskerens observasjoner passer de teoretiske ideene som forskeren utvikler. Ekstern validitet går på hvorvidt man kan generalisere funnene på tvers av sosiale settinger (Bryman 2001:272).

I dokumentstudiene har jeg forholdt meg til J. Scotts fire kriterier for vurdering av et dokumentets kvalitet, som gjengitt av Bryman (2001:270-271). Første

kriterium angår dokumentets autenticitet – er dokumentet genuint, og kommer det fra en troverdig kilde? I forbindelse med Forvaltningsplanen er det tydelig at dokumentet er genuint, og det må også anses å komme fra en troverdig kilde. Hva angår KonKraft-rapporten, er også dette dokumentet genuint, og at det er utarbeidet av den samme aktøren som bruker den, sikrer at KonKraft-gruppen selv står for det som kommer fram i rapporten. At KonKraft-gruppen er konstituert av fire av de største næringslivs- og arbeidsinteresseorganisasjonene i landet, og at rapporten støtter seg på bred forskning gjort av anerkjente norske og internasjonale instanser taler for at KonKraft-gruppen er troverdig som kilde. Samtidig har KonKraft-gruppen sterke interesser i å definere virkeligheten til sin fordel, og rapporten må følgelig leses som det den er; et innspill for å vinne tilslutning til KonKraft-gruppens syn i en viktig politisk debatt preget av sterke interesser. Til motsetning fra dette er St.meld. nr. 8 (2005-2006) svært balansert og tilsynelatende interessefri.

Scotts andre kriterium angår dokumentets kredibilitet – er det slik at bevisene fremlagt i dokumentet ikke inneholder feil eller forvrengninger av fakta? Dette punktet er vanskelig å bedømme som lekkvinne. Som Forvaltningsplanens og KonKraft-rapportens gjengse leser er også jeg hemmet av det Wachs (1990:148) karakteriserer som andre problem ved prognoser: de er teknisk komplekse og vanskelige å etterprøve, ettersom de er resultatet av mange eksperters tid og arbeid. Det beste jeg kan gjøre er å vurdere hvordan partene bruker bevisene i sin argumentasjon, og konstatere at eventuelle selvmotsigelser innbyr til videre undersøkelse av det aktuelle argumentet.

Scotts tredje kriterium angår hvor representativt dokumentet er, altså om bevisene er typiske for denne typen dokument, eller om dokumentet er utypisk. Begge dokumentene jeg forholder meg til er typiske for sin sort. Forvaltningsplanen er en typisk Stortingsmelding som forsøker å balansere alle ulike interesser opp mot hverandre og opp mot regjeringens politikk, mens KonKraft-rapporten er en typisk interessegrupperapport med et tydelig budskap, et tydelig forord som skal fange leserens medfølelse og tilslutning, og en (for det meste) klar argumentasjon til støtte for eget synspunkt.

Scotts fjerde, og siste, kriterium angår meningen med dokumentet – er bevisene klare og lettfattelige? Her spriker dokumentene. Forvaltningsplanens mening er tydelig, men formet i et politisk språk som naturlig nok er nøysomt med å ikke tråkke noen på tærne, samtidig som det skal gi inntrykk av at Forvaltningsplanen er en handlingsplan. KonKraft-rapporten på sin side har et klart formål om å vinne tilslutning til å åpne BLV for petroleumsvirksomhet, og er slik et propagandaverk. Samtidig er argumentasjonen slik at bevisene til tider nok hadde vært mer lettfattelige om de hadde fått fremkomme i sin opprinnelige form, som funnet i de diverse rapportene KonKraft-rapporten er basert på.

Argumentasjonsanalyser er en *rekonstruksjon* som bygger på en *fortolkning* ut fra *konteksten*. Tilføyning av implisitte premisser er en ”pragmatisk og til dels subjektiv operasjon som hviler på de ulike språkbrukernes individuelle tolkninger” (Sandvik, 2005, s. 248). Dette medfører at det er mulig å ”stille opp alternative sett av implisitte premisser, selvfølgelig innenfor rammene av det sannsynlige innenfor en bestemt kultur” (Sandvik, 2005, s. 248). Dette medfører problemer i forbindelse med reliabilitet i denne analysen – en annen analytiker med en annen bakgrunn enn min ville ikke nødvendigvis se de samme tolkningene, eksplisittere implisitte premisser på samme måte og trekke de samme konklusjonene om KonKraft-rapportens nivå av rasjonalitet og rasjonalisering, som det jeg gjør.

4.5.1 Praktisk anvendelse av, og begrensninger ved Toulmins modell

I de fleste argumenterende tekster er det både flere tilfeller av implisitte elementer, og ledd i tankegangen som hoppes over, slik at hele mellomliggende argumenter er implisitte. Å kartlegge en hel argumentasjon vil følgelig sjelden la seg gjøre, og langt mindre vil det la seg gjøre å gjennomanalysere tekster og presse dem inn i en argumentasjonsmodell. Dette ville være modellrytteri, og ville ikke tjene noe formål. Man må også passe seg for å se argumenter overalt (Jørgensen & Onsberg 2008:34). Modellen er imidlertid velegnet til å fremme forståelsen av avsenders argumentasjon, og kan være en hjelp i kritikken av argumenter fordi den leder en inn på hvilke momenter som gjør argumentet sterkt eller svakt, eller hvilke momenter i sammensetningen av argumentasjonen som styrker eller svekker denne (Jørgensen & Onsberg 2008:34). Dette fant jeg å

stemme etter hvert som jeg anvendte modellen og satte meg inn i de teoretiske bidragene som er beskrevet over, både samfunnssikkerhetsteoriene og argumentasjonsteoretikernes bidrag.

Å anvende den utvidede argumentasjonsmodellen ga meg mulighet til å trekke inn mer av argumentets kontekstuelle forhold. Dette ga igjen et godt grunnlag for å vurdere argumentet ut fra det implisitte verdigrunnlaget det baserer seg på, og kartlegge hvilke forbehold KonKraft-gruppen, som avsender, tar. Det er ofte på denne måten styrken eller svakheten i et argument kan avdekkes (Jørgensen & Onsberg 2008:35).

Mitt metodevalg er, som sagt, rent kvalitativt. Oppgavens omfang er også begrenset. Følgelig vil ikke bakgrunns materialet for rapportene jeg studerer kunne etterprøves tilstrekkelig, verken kvantitativt eller kvalitativt. Det ville også vært interessant å få etterprøvd mine argumentasjonsanalyser ved å intervju KonKraft-gruppen, men grunnet praktiske hensyn var dette ikke mulig. At jeg ikke har sett på større deler av debatten trekker også til en viss grad argumentene ut av sin totale sammenheng. At jeg ser på så få dokumenter, i én debatt, medfører også liten generaliserbarhet. Denne oppgaven gir kun kunnskap om hvilken argumentasjon som brukes i akkurat disse dokumentene, i forbindelse med ønsket om definisjonsmakt over ett spesifikt begrep, i én spesifikk debatt. Analysen kan imidlertid fungere som eksempel på hvordan argumentasjon kan brukes til å modifisere et begrep, som forsøkes definert konkret, til å trekke motstridende konklusjoner. Dette viser igjen at man må være varsom med bruk av begreper – selv når disse defineres klart fra alle parter, har man ikke nødvendigvis grunnlaget for en opplyst debatt. Man må også være oppmerksom på hvordan interessenter kan forkle rasjonalisering som rasjonalitet, og retorikk som logikk. Dette er å forvente av KonKraft-gruppen, ettersom de er nettopp interessenter, med klart definerte verdier og målsetninger for området, og et ønske om å vinne tilslutning til sin sak.

4.5.2 Validitet

Bryman (2001:278) skriver at spesielt ekstern validitet kan være problematisk når man baserer kvalitativ forskning på et smalt empirisk grunnlag, som jeg gjør. Generaliserbarheten er også, som nevnt over, så godt som fraværende. For å

sikre best mulig validitet (at jeg måler det jeg ønsker å måle) og reliabilitet (at en annen forsker skal ha størst mulig sjanse til å finne samme resultat som jeg) i mine argumentasjonsanalyser har jeg hele tiden spurt meg om min tolkning stemmer overens med henholdsvis avsenders intensjon og mottakers resepsjon. Disse to behøver ikke, i følge Jørgensen og Onsberg (2008:33), nødvendigvis å være sammenfallende, men man må i analysen etterstrebe å avspeile avsenders mening. Så langt det lar seg gjøre har jeg derfor brukt tekstens egne ord i analysen, og ved eksplisitering eller forkortelse av den meningen jeg har lest ut av teksten, har jeg bestrebet meg på å holde ordlyden i analysen lojal overfor teksten. Semiotisk teori kan brukes for å avdekke grunnleggende verdier og orienteringer i politikk, og slik si noe om innholdet i politikken ved å analysere de uttrykkene innholdet gir i retorikken (Heradstveit & Bjørge 1992:112). Man må samtidig være bevisst på at hva en aktør sier, og hva aktøren ikke sier, i enhver forhandlingssituasjon kan tillegges mening – uavhengig av om dette var aktørens intensjon eller ikke (Heradstveit & Bjørge 1992:113).

4.5.3 Reliabilitet

For å sikre den eksterne reliabiliteten i denne oppgaven har jeg, som nevnt over, holdt meg så godt som mulig til argumentasjonens egne ordlyd. Jeg viser til punkt 4.5.2 *Validitet* over. Å kartlegge KonKraft-gruppens begrepsdefinisjoner opp mot Forvaltningsplanens definisjoner vil i denne oppgaven bidra til å sjekke internreliabiliteten i debatten – hvorvidt partene legger det samme i begrepene de bruker. Argumentasjonsanalysen er, som nevnt, en "*rekonstruksjon* som bygger på en *fortolkning* ut fra *konteksten*" (Jørgensen & Onsberg 2008:33). Dette gir utfordringer for reliabiliteten av mine analyser. Der argumentet er åpent for ulike tolkninger, viser jeg derfor så langt som mulig de ulike tolkningsmulighetene, i tråd med Jørgensen og Onsberg (2008:33). Dette gir også muligheten til å vise hvordan bestemte mottakere kunne tenkes å oppfatte argumentet ulikt (Jørgensen & Onsberg 2008:34).

5.0 Empiri

5.1 St.meld. nr. 8 (2005-2006) sine definisjoner

En god risikoforståelse og en effektiv risikostyring av aktiviteter er "sentrale forutsetninger for å opprettholde økosystemenes struktur, virkemåte og produktivitet" (Faglig forum, Overvåkingsgruppen og Risikogruppen 2010:9).

5.1.1 Risiko og sårbarhet

St.meld. nr. 8 (2005-2006) definerer sårbarhet som *"en arts eller et leveområdes evne til å opprettholde sin naturtilstand i forhold til ytre, ofte menneskeskapt påvirkning"* (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:28). Viktige kriterier for å fremstå som særlig verdifullt og sårbart område er, i følge Stortingsmeldingen at *"delområdet har stor biologisk produksjon, store konsentrasjoner av arter, eller inneholder truede eller sårbare naturtyper [...] delområdets betydning som nøkkelområde for truede eller sårbare arter eller norske ansvarsarter, eller som leveområde for internasjonalt eller nasjonalt viktige bestander av ulike arter gjennom hele eller deler av året"* er også viktig i vurderingen (St.meld. nr. 8 (2005-2006):8).

Miljørisiko er i Forvaltningsplanen det samme som *"risikoen for at et akutt oljeutslipp skal treffe sjøfugl, strandsonen eller andre elementer i økosystemet"*, og avhenger av bl.a. sannsynligheten for utslipp, størrelse på utslippet, utslippets geografiske *"posisjon i forhold til sårbare områder og ressurser, tidspunkt i forhold til perioder da sårbarheten for akutte oljeutslipp er særlig stor, og utslippets drivbane"* (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:78). Forvaltningsplanen vektlegger at effektiviteten av oljevernberedskapen vil være en viktig faktor, og at denne effektiviteten vil kunne *"varierte betydelig avhengig av de konkrete værforholdene"* (ibid).

Forvaltningsplanen forbinder risikoen for akutte utslipp i størst grad med skipstrafikk når det gjelder det aktuelle området. Stortingsmeldingen ser miljørisikoen ved dagens skipstransport og forventet videre utvikling som en *"kombinasjon av sårbarhetsberegning med frekvens for ulykker og sannsynlighet for forurensning og en vektet konsekvens i forhold til mengdekategori"* (St.meld.

nr. 8 (2005-2006) 2006:78). En sårbarhetsberegning er i denne sammenheng en ”beregning av influensområdet sårbarhet ut fra tilstedeværelsen av sårbare miljøressurser under gitte forutsetninger” (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:78). St.meld. nr.8 (2005-2006) legger vekt på å ”styre risiko helhetlig”, og understreker at sannsynligheten for uhellsutslipp derfor alltid må vurderes sammen med konsekvensbildet (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:81). Å beregne sannsynlighet for at olje skal treffe definerte områder er lettere for stasjonære kilder, som petroleumsaktivitet, enn for skipstrafikken (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:81). I arbeidet med St.meld. nr. 8 (2005-2006) har Regjeringen fått utført eksponeringsbaserte miljørisikoanalyser²⁰, skadebaserte miljørisikoanalyser²¹ og sannsynlighetsberegninger for kostnad relatert til skade²².

For å håndtere risikoen knyttet til regulære, kontinuerlige utslipp fra oljevirkosomhet fastsetter St.meld. nr.8 (2005-2006) ”det generelle nullutslippsmålet²³” for oljevirkosomhet i Barentshavet (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:61). Oljevirkosomhet i Barentshavet og utenfor Lofoten er i tillegg underlagt krav om at borekaks (med mulighet for unntak for borekaks fra topphull) og borevæske skal reinjiseres eller tas til land og deponeres, og heller ikke produsert vann skal slippes ut (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:47-61).

5.1.2 Bærekraft/bærekraftig utvikling

Forvaltningsplanen definerer ikke hva den mener med *bærekraft* eller *bærekraftig utvikling*, men henviser til St.meld. nr. 12 (2001-2003) *Rent og rikt hav* (2002:32) hvor det slås fast at ”en bærekraftig forvaltning forutsetter at de totale inngrepene innenfor et gitt område ikke er større enn at økosystemene bevarer”. Stortingsmelding nr 58 (1996-1997) om ”Miljøpolitikk for en

²⁰ Som ser på risikoen for at olje skal berøre 10*10 km ruter som inneholder miljøkomponenter av stor verdi og høy sårbarhet (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:81).

²¹ Som ser på frekvensen for miljøskade på et sett utvalgte sårbare arter av sjøfugl og sjøpattedyr, samt for strandhabitater. Risikoanalysen fokuserer på den reproduserende delen av bestanden (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:81).

²² Som ser på både direkte og indirekte kostnader av en eventuell miljøskade (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:81).

²³ Utslipp av olje, miljøfarlige stoffer klassifisert i Statens forurensningstilsyns svarte, røde, gule eller grønne kategori, borekaks og andre stoffer som kan føre til miljøskade skal, i følge nullutslippsmålet, minimeres eller ikke forekomme (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:61).

bærekraftig utvikling”²⁴ slår også fast at det er Verdenskommisjonen for Miljø og Utviklings definisjon av bærekraftig utvikling som gjelder for norsk politikk²⁵.

5.1.3 Føre-var-prinsippet

Forvaltningsplanen definerer ikke hva som menes med *føre-var-prinsippet*, men refererer implisitt til Det internasjonale rådet for havforskning (ICES) sin definisjon gjennom å si seg fornøyd med at den nye forvaltningsregelen for utregning av de årlige torskekvotene i 2002 ble evaluert av ICES og funnet å være i tråd med føre var-prinsippet. ICES' definisjon av føre-var-prinsippet er at *“where there are threats of serious or irreversible damage, lack of scientific certainty shall not be used as a reason for postponing cost-effective measures to prevent environmental degradation”* (ICES 2006). St.meld. nr. 8 (2005-2006) er basert på føre-var-prinsippet (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:47-61).

5.2 KonKraft-gruppens begrepsdefinisjoner

5.2.1 Sårbarhet

KonKraft-gruppen refererer til Forvaltningsplanens definisjon av sårbarhet som *“en arts eller et leveområdes evne til å opprettholde sin naturtilstand i forhold til ytre, ofte menneskeskapt påvirkning”* (KonKraft 2009:38). KonKraft-gruppen presiserer at denne formuleringen er i henhold til en av forurensningslovens formål, og at målet ikke er *“å forhindre enhver form for påvirkning, men å sikre bestander og økosystemer, samt opprettholdelse av en forsvarlig miljøkvalitet”* (KonKraft 2009:38). Effekter på individnivå er, for KonKraft-gruppen, i denne sammenheng *“ikke relevante hvis de ikke har konsekvens for en bestand”* (KonKraft 2009:38). Denne tilnærmingen er, i følge gruppen, i samsvar med internasjonale kriterier (KonKraft 2009:38). KonKraft-gruppen understreker at sannsynlighet for at en eventuell påvirkning kan finne sted må inkluderes i sårbarhetsvurderingen, for ikke å behandle hendelser med svært ulik sannsynlighet på samme måte. Dette er, i følge gruppen, anbefalt av både ICES og av OSPAR²⁶, men, i følge gruppen, ikke reflektert *“i grunnlagsrapporten om*

²⁴ Denne Stortingsmeldingen var kun tilgjengelig via regjeringens nettsider, og sidetall for kildehenvisningen kan derfor ikke gis. Viser til kildeliste for nøyaktig adresse.

²⁵ Se definisjon under punkt 3.1.5

²⁶ Administrator of the Oslo and Paris Conventions for the protection of the marine environment of the North-East Atlantic.

sårbarhet i forbindelse med arbeidet med Forvaltningsplanen for Norskehavet” (KonKraft 2009:38).

KonKraft-gruppen (2009:39) viser til SFTs²⁷ tidligere klassifisering av området som ”ytterst sårbart, særlig med hensyn til fisk, sjøfugl og marine pattedyr, med flere fiskebestander som er blant de viktigste i verden og flere bestander av sjøfugl som har internasjonal verneverdi”, og mener at vurderingen av sannsynlighet for at oljeutvinning ”faktisk vil ha en effekt på de verdifulle ressursene” ikke inkluderes i denne vurderingen (KonKraft 2009:39). KonKraft-rapporten presiserer samtidig blant annet at hele økosystemet forbundet med iskanten er ”sårbart i forhold til oljeforurensning, miljøgifter og klimaendringer” (KonKraft 2009:137), og at et oljeutslipp i gyteområder under isen ”kan redusere kraftig bestanden av fiskeyngel og dermed bestanden av fisk” (KonKraft 2009:138). Rapporten er altså enig i at enkelte av de områdene som Forvaltningsplanen definerer som sårbare, er sårbare.

5.2.2. Bærekraft/bærekraftig utvikling

KonKraft-rapporten anvender Verdenskommisjonens definisjon av bærekraftig utvikling, sammen med definisjonen gjort av Det internasjonale råd for havforskning (ICES)²⁸ (KonKraft 2009:11) og Biodiversitetskonvensjonen (1992)s definisjon, uten å si seg eksplisitt enig eller uenig i disse. KonKraft viser spesifikt til forurensningslovens formålsparagraf (§1), som sier at ”*loven skal sikre en forsvarlig miljøkvalitet, slik at forurensninger og avfall ikke fører til helseskade, går ut over trivselen eller skader naturens evne til produksjon og selvfornyelse*” (KonKraft 2009:36-37), og understreker at Øystein Wang i sin bok ”Forurensningsloven med kommentarer” har tolket dette dit hen at ”Målsetningen er å oppnå en forsvarlig miljøkvalitet. Det er ikke noe mål i seg selv å oppnå et forurensningsfritt samfunn” (KonKraft 2009:37). Dette støttes for KonKraft i at Statens Forurensningstilsyns utslippstillatelse begrunnes i ”de forurensningsmessige ulemper ved tiltaket sammenholdt med de fordeler og

²⁷ Statens Forurensningstilsyn

²⁸ bærekraftig utvikling er ”*en helhetlig forvaltning av menneskelige aktiviteter basert på kunnskap om økosystemenes virkemåte for å oppnå bærekraftig bruk av varer og tjenester fra økosystemene, og opprettholdelse av deres funksjoner*” (KonKraft 2009:11).

ulemper som tiltaket for øvrig vil medføre” (KonKraft 2009:37).

5.2.3 Førre-var-prinsippet

KonKraft-gruppen støtter seg til Rio-erklæringen (1992)²⁹ og UNESCOs World Commission on the Ethics of Scientific Knowledge and Technology (COMEST)³⁰ (2005) sine definisjoner av *førre var*. Gruppen understreker at COMEST poengterer at vitenskapelig analyse er nødvendig for utøvelse av *førre-var*-prinsippet og burde foretas fortløpende, samt at usikkerheten kan gjelde – men ikke trenger å avgrenses til – ”årsakssammenhenger eller omfanget av den mulige skaden” (KonKraft 2009:37). KonKraft-gruppen påpeker videre at ”*førre var* er begrenset til skade og ulempe som er uakseptabel”, og at ”tiltak bør stå i forhold til den mulige skaden, og til en vurdering av de moralske konsekvensene av handling og ikke-handling” (KonKraft 2009:37). KonKraft-gruppen refererer også til COMEST og påpeker at *førre-var*-prinsippet ”ikke er basert på null risiko, men skal bidra til å oppnå risikoreduksjon”, ”skal bidra til mer akseptabel risiko og fare”, ”ikke er basert på angst eller emosjoner”, ”skal anvende rasjonelle beslutninger basert på etikk”, ”målsettingen er å bruke systemkunnskap for å oppnå klokere beslutninger” (KonKraft 2009:37). For KonKraft-gruppen er *førre var*-begrepet innenfor virksomheten til havs ”i hovedsak knyttet til om aktivitet kan føre til uopprettelig skade” (KonKraft 2009:37). Gruppen understreker at det ”i de fleste tilfeller” ikke vil være ”snakk om irreversible endringer, men at langvarige effekter har inntrådt som følge av overfiske og bruk av redskaper som skader bunn og bunnfauna” (KonKraft 2009:37-38).

5.3 Argumentasjonsanalyse av KonKraft-rapportens forord og bakteppe

KonKraft-rapporten åpner med et ”Kjære leser”. Leseren av KonKraft-rapporten etableres som ”kjær”, noe som appellerer både til leserens patos, og styrker KonKrafts etos som en omgjengelig forskningsgruppe som er personlig

²⁹ For Rio-erklæringens definisjon, se punkt 3.1.6

³⁰ Når menneskelig aktivitet kan føre til *moralsk uakseptabel* skade som er vitenskapelig sannsynlig, men usikker, skal man handle for å unngå eller minimere skaden. *Moralsk uakseptabel skade* refererer her til skade på mennesker eller miljøet som er truende for menneskelig liv eller helse, eller alvorlig og irreversibel i effekt, eller *inequitable to present or future generations*, eller igangsatt uten tilstrekkelig omtanke for menneskerettighetene til de som påvirkes av aktiviteten (COMEST 2005).

interessert i leseren. Åpningsfrasen gir assosiasjoner til et personlig brev, og impliserer at det som kommer videre i rapporten er fortrolig og sann informasjon fra en kjenning – normen som forbindes med informasjonsutveksling mellom kjente er at den som oftest er fritatt for løgn og bedrag. KonKraft-rapporten vedgår at valget om petroleumsutvinning i nord er "et stort og viktig valg" (KonKraft 2009:7), men mener valget står om hvorvidt "vi" skal la "vår" petroleumsindustri "ta et nødvendig skritt i nord slik at olje- og gasseventyret når Lofoten, Vesterålen og resten av landsdelen i nord" (KonKraft 2009:7). Dette er et retorisk smart utsagn av flere grunner. KonKraft-gruppen får styrket sitt bånd med leseren ytterligere gjennom å etablere et "vi" med leseren, og innlemme leseren som medeier i petroleumsindustrien. Dette styrker både leserens patos og KonKraft-gruppens etos, og etablerer dem som deler av en og samme gruppe, med felles interesser. Utsagnet omtaler også åpning av nordområdene for petroleumsvirksomhet som et *nødvendig* skritt for å bringe olje- og gasseventyret til vår nordligste landsdel. Å forbinde olje- og gassutvinning med et eventyr kan ses både som metaforisering (petroleumsutvinning og eventyr er ikke nødvendigvis del av samme konnotasjon), metonymisering (uttrykket "oljeeventyret" er tross alt godt etablert i det norske petroleumsvokabularet) og som en eufemisme. Uttrykket er i alle tilfeller et retorisk grep som appellerer til leserens patos (vi hørte jo alle eventyr som små, og i eventyrene går det godt) og skaper positive konnotasjoner til olje- og gassutvinning. Å omtale åpning av Lofoten og Vesterålen som et *nødvendig* skritt for å få delt dette eventyret med de nordligste fylkene gjør det vanskelig for en leser (som man går ut ifra anser seg selv som fornuftig, akkurat som KonKraft tilsynelatende anser ham å være) å argumentere i mot; man kan ikke med hevet hode argumentere i mot noe som er nødvendig for å la den rikdommen som ligger utenfor døra til ens landsmenn komme dem til gode. Dette ville medføre ekstrem politisk ukorrekthet og falle på sin egen urimelighet. Utsagnet er en tautologi, i følge Svennevig (2005:109), fordi det beskriver saksforholdet som noe udiskutabelt.

KonKraft-rapporten påpeker at "det er viktig at dette valget tas på grunnlag av fakta og kunnskap" (KonKraft 2009:7). Dette styrker KonKraft-gruppens etos, og plasserer tilsynelatende rapporten i den rasjonelle, logiske leiren av debattinnspill. KonKraft 6-rapporten er, i følge utgiverne, et *forsøk* på å gi leseren bedre kunnskap

på området. At rapporten er et *forsøk* er uforpliktende i forhold til om KonKraft-gruppen lykkes med sitt mål om kunnskapsspredning eller ikke, samtidig som det vitner om at KonKraftgruppen *forsøker* å hjelpe på situasjonen, og følgelig får styrket etos.

Videre påpeker KonKraftrapporten at valget (om åpning av Lofoten og Vesterålen) ”fremstilles ofte som et umulig valg” (KonKraft 2009:7). Innbakt i denne frasen ligger det at KonKraft *ikke* mener at valget er umulig. Samtidig informerer ikke KonKraft om hvem som fremstiller dette valget som et umulig valg, ettersom de velger en passiv verb-konstruksjon; det er *valget* som *fremstilles*. De trækker altså ingen på tærne med å anklage dem for å fremstille noe som et umulig valg når KonKraft mener valget ikke er umulig. Dette fritar dem fra å utpeke en antagonist til egne synspunkter, og gjør at de kan fri til en bredere leserskare. Den passive verbkonstruksjonen og udefinerte antagonist fortsetter gjennom rapporten (”Det sies...” (KonKraft 2009:7), ”Det blir hevdet...”, ”Noen mener...” (Konkraft 2009:7)), med unntak der myndighetene (KonKraft 2009:228) og miljøbevegelsen (KonKraft 2009:227-228) utpekes som antagonist.

KonKraft-rapporten tillegger så antagonistens eksplisitt synspunktet at ”vi ikke kan ofre de store, fornybare fiskeressursene utenfor Lofoten og en viktig reiselivsnæring for å sikre kortvarige inntekter fra en ressurs som attpåtil forurenser verden og nærmiljøet” (KonKraft 2009:7). Dette blir antagonistens motargument i leserens bakhode gjennom rapporten. Rapporten påpeker så at valget ikke står ”mellom fisken eller olje og gass. Det er ikke enten eller, det er både og” (KonKraft 2009:7). Reiselivsnæringen nevnes ikke lenger, samtidig som KonKraft appellerer til folks ønske om nyttemaksimering. Med KonKrafts kunnskap slipper du å velge mellom to alternativer, du kan få i pose og sekk – og reiselivsnæringens sameksistens med oljenæringen debatteres ikke videre. Denne første delen av rapporten er rent appellativ, og fungerer som en inngangsport til leserens oppmerksomhet og sympati.

I tredje avsnitt kommer det første angrepet på KonKrafts antagonist, som fremdeles er udefinert og kalles ”Noen”: ”Noen mener vi klarer oss bedre uten petroleumsvirksomheten, men er på langt nær like tydelige på hva som skal utgjøre

alternativet og hva som er tidsperspektivet” (KonKraft 2009:7). Dette er et ad hominem-argument, og et personlig angrep på antagonisten i den grad det er mulig så lenge antagonisten kun er ”noen”. Antagonisten fremstilles her som diffus på hva som er alternativet til petroleumsvirksomhet, ”hva som er tidsperspektivet” (uten at KonKraft sier hvilket forhold dette tidsperspektivet skal være tilknyttet) samtidig som antagonisten blir tillagt et synspunkt; *vi klarer oss bedre uten petroleumsvirksomheten*. Dette plasserer antagonisten i et tvilsomt, nesten naivt, og uvitenskapelig lys, svekker antagonistens etos og styrker ytterligere KonKrafts etos. Å sette antagonisten i en slik bås utelukker nemlig implisitt at KonKraft er i samme bås, ettersom KonKraft mener at ”Dette er spørsmål som krever en seriøs vurdering i vår nordlige landsdel, hvor fiskerisysselsettingen over tiår har falt betydelig og ikke noe tilsier et positivt trendskifte” (KonKraft 2009:7). Implisitt i teksten ligger det her at KonKrafts antagonist *ikke* innser at dette er et spørsmål som krever *seriøs vurdering*. Dette gjør KonKrafts antagonist lite tillitsvekkende. Her finnes også KonKrafts første belegg for å åpne Lofoten og Vesterålen for petroleumsaktivitet: ”fiskerisysselsettingen over tiår har falt betydelig og ikke noe tilsier et positivt trendskifte” (KonKraft 2009:7). Dette fremstiller Nord-Norge som en landsdel med et sviktende økonomisk- og sysselsettingsgrunnlag uten håp om endringer til en positiv trend, og fremstiller indirekte petroleumsutvinning som en løsning på økonomisk nedgang, og fremstiller KonKraft-gruppen som landsdelens redningsmann. Belegget har hjemmel i at sviktende økonomisk- og sysselsettingsgrunnlag er allment oppfattet som noe man ønsker å unngå.

Dernest følger andre belegg for å åpne Lofoten og Vesterålen for petroleumsaktivitet: petroleumsindustrien bidrar ”til statskassen og til enorme ringvirkninger over hele landet” (KonKraft 2009:7). Dette er ”inntekter som har gitt Norge muligheten til å bygge veier, skoler, barnehager og å opprettholde et godt helsetilbud samtidig som vi har klart å holde høy sysselsetting” (KonKraft 2009:7). Disse kvalitetene fremstiller petroleumsindustrien som udelt positiv og styrker dens etos. Samtidig nyter leseren godt av alle de nevnte tjenestene, og kan derfor vanskelig argumentere i mot at dette er ønskelig. Dette siste blir en sterk hjemmel for at petroleumsvirksomheten må få fortsette å bidra til statskassen og til ”enorme ringvirkninger over hele landet”. KonKraft skryter ikke på seg at petroleumsvirksomheten vil bidra til ringvirkninger

lokalt i Nord-Norge i dette avsnittet, samtidig som KonKraft inkluderer "hele landet" i gruppen som nyter godt av petroleumsaktivitet og dermed i gruppen som vanskelig kan argumentere mot videre petroleumsaktivitet. Samtidig trekker KonKraft-rapporten inn sentrale østkantstrøk og oljebyen i Stavanger som eksempler hvor oljen har hatt stor innvirkning på sysselsetting og økonomisk vekst, uten at ringvirkningene, i følge rapporten, er begrenset til disse områdene. Assosiasjonen mellom oljens positive økonomiske effekt på Stavanger og petroleumsutvinning generelt skapes imidlertid likevel i leserens hode. Dette argumentet har ingen logisk kobling til hvorfor petroleumsvirksomheten skal fortsette akkurat i Lofoten og Vesterålen, ei heller kan det logisk beviselig bøte på sårbarheten i området. Argumentet er derimot forførende og retorisk effektivt. At "mange synes ... å undervurdere petroleumsindustriens bidrag til statskassen og til enorme ringvirkninger over hele landet" fremstiller petroleumsindustrien som en undervurdert velgjører som opererer for flertallets beste uten å få tilstrekkelig anerkjennelse for sin velgjøren. Dette styrker petroleumsindustriens etos, men er ikke et argument som med logisk gyldighet kan forsvare hvorfor området ikke er for sårbart for oljeutvinning, som er det KonKraft-rapporten søker å etablere.

Selv om leseren, i følge KonKraft-rapporten, ikke trenger å velge mellom olje og fisk, hevder rapporten i fjerde avsnitt at "vi" står "overfor et veiskille hvor produksjonen av olje- og gass vil avta fra midten av neste tiår". Etter å ha etablert hvor positivt oljeutvinning har vært for Norge gir dette negative assosiasjoner. KonKraft har imidlertid løsningen; "En åpning for leting etter og utvinning av olje- og gass i nordområdene vil vi kunne bidra til å dempe produksjonsfallet, sikre en videreutvikling av Norges viktigste næring og fortsatt betydelige inntekter til fellesskapet" (KonKraft 2009:7). Dette er tredje belegg for hvorfor det aktuelle området burde åpnes for petroleumsaktivitet, med hjemmel i at "Norsk oljepolitikk har historisk vært basert på at stadig nye områder av norsk sokkel åpnes for petroleumsvirksomhet" (KonKraft 2009:7).

KonKraft garanterer ikke et dempet produksjonsfall, eller en sikring av videreutvikling av Norges viktigste næring (samtidig som de etablerer petroleumsvirksomheten som Norges viktigste næring, og dermed implisitt oppfordrer

til verning av denne via implisitt hjemmel i at man verner om det viktigste man har) eller en fortsettelse av ”betydelige inntekter til fellesskapet” – de lover kun at man ”vil kunne bidra” til disse. Uten å forplikte seg til konkrete resultater har KonKraft ytterligere etablert seg som den handlende parten, den parten som bidrar til å løse problemene KonKraft har beskrevet for Nord-Norge. KonKrafts etos styrkes ytterligere. En gjennomgående bruk i rapporten av ”vi” og ”vår” om den handlende part i konflikten og området som omtales etablerer videre KonKraft som leserens lagspiller, med påfølgende felles mål som leseren. KonKraft får også etablert at petroleumsutvinning i nordområdene vil bidra til *fellesskapets* inntekter – det er altså til alles beste å åpne nordområdene for oljevirkosomhet. Dette er det også vanskelig for leseren å være uenig i, ettersom leseren er en del av fellesskapet, og en uenighet dermed vil være å gå i mot ”egne” interesser.

Det er mot dette bakteppet at KonKrafts faktagrunnlag presenteres.

5.3.2 KonKrafts argumentasjon i forhold til områdets sårbarhet

KonKraft-rapporten baserer seg på ”omfattende datamateriale”, granskningsrapporter, kartlegging og miljøundersøkelser (KonKraft 2009:14). Ettersom man i argumentasjonsanalyse skal holde seg så godt som mulig til argumentasjonens egne ordlyd (Jørgensen & Onsberg 2008, Sandvik 2005), vil denne seksjonen utgjøres for det meste av direkte sitater fra KonKraft-rapporten. I tillegg til de tre allerede nevnte argumentene kommer rapporten med flere argumenter for at havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja burde åpnes for petroleumsvirksomhet. Blant disse er at utvinning av norsk olje og gass vil hjelpe til med å nå nye klimamål og at norsk gass vil sikre Europa gassleveranse. KonKraft-gruppen nevner også flere ganger at det er en forvirret begrepsbruk som ”noen ganger fraviker de generelle definisjonene” som får antagonistene deres til å trekke den slutningen at det aktuelle området er særlig sårbart og verdifullt. Som sagt vil jeg imidlertid fokusere på argumentasjonen for at de nevnte områdene ikke er for sårbare for petroleumsvirksomhet, ettersom det er her KonKraft-rapportens konklusjon strider i mot Forvaltningsplanens og konklusjonen i *det faglige grunnlaget for oppdatering av forvaltningsplanen*.

KonKraft-gruppens argumentasjon består av argumentasjonsrekker, der enkelte av beleggene selv er påstander og utgjør et argumentasjonshierarki.

Hovedpåstandene vil derfor stå i **uthevet skrift**. Beleggene følger etter i normal skrift. KonKraft-gruppens argumentasjon følger O. Renns inndeling i sårbarhetsbegrepet som en kombinasjon av en *agent* (her: petroleumsutvinning med tilhørende eventuelle utslipp og økt skipsfart) og det *risikoabsorberende systemet*. Det risikoabsorberende systemet består i KonKraft-gruppens argumentasjon igjen av fem komponenter:

- Risikoabsorberende *teknologi* – herunder både *eksisterende* og *fremtidig teknologi*
- Risikoabsorberende *organisatoriske tiltak og reguleringer*
- *Det geografiske området* som risikoabsorberende system
- *Det økologiske systemet* i dette området som risikoabsorberende system
- *Kunnskap* om dette området og dets økologi som risikoabsorberende system

Jeg vil følgelig strukturere den empiriske gjennomgangen av rapporten etter dette mønsteret.

5.3.2.1 Petroleumsvirksomhet som agent

Petroleumsvirksomhet utgjør en akseptabel risiko som agent.

Petroleumsvirksomhet kommer ikke til å skade korallrevene i området, og har "helt ubetydelige effekter på bunnsamfunn" sammenlignet med aktiviteten som har foregått, og fortsatt foregår, i områdene (KonKraft 2009:11).

Petroleumsvirksomhet har hittil ikke påført miljøet uopprettelige skader på evnen til produksjon og selvfornyelse av de levende, fornybare ressursene i havet (KonKraft 2009:12). Dette er samtidig en påstand, med belegg i omfattende forskning og miljøovervåkning, både av havbunnen og vannsøylen, og at de akutte utslippene som har funnet sted i løpet av førti års petroleumsdrift på norsk sokkel "ikke medført skader av betydning for miljøet" (KonKraft 2009:12). Petroleumsvirksomheten har videre redusert sine utslipp av tilsatte miljøfarlige kjemikalier med mer enn 99 prosent de siste ti årene (KonKraft 2009:12). **"Nullutslippsmålet, som blant annet omfatter at virksomheten**

ikke skal slippe ut miljøfarlige stoffer til sjø ved normal drift, anses ifølge St.meld. nr. 26 (2006-2007) å være nådd for tilsatte kjemikalier” (KonKraft 2009:12). Virkningene av utslipp til sjø er også ”begrenset til det umiddelbare nærområdet fra utslippet”, og ”ingen dokumentasjon tilsier at disse driftsutslippene har medført uopprettelige skader på havmiljøet” (KonKraft 2009:12).

Miljørisikoen er ”relativt lav” i nord (KonKraft 2009:12).

”De fleste kjente større utslipp av olje langs norskekysten kommer i følge Kystverket fra skip” (KonKraft 2009:12,72), og ”sannsynligheten for akutte oljeutslipp fra skip er også betydelig lavere i Nordland og nordover enn lenger sør på norskekysten” (KonKraft 2009:12). På tross av at akutte utslipp ved skipshavarier gjerne blir ”mer alvorlige fordi utslippet ofte består av raffinerte tungoljer og utslippene skjer gjerne nær land, med stranding av olje som resultat [...] har de fleste utslippene fra skip heller ikke ført til betydelig og langvarig skade på miljøet” (KonKraft 2009:14).

”Erfaring internasjonalt viser at de fleste utblåsninger er av svært kort varighet” (KonKraft 2009:13). Oljeaktivitet på norsk sokkel har, gjennom 40 år, medført et ”betydelig lavere” antall akutte utslipp ”enn internasjonal statistikk tilsier” (KonKraft 2009:13). Disse beleggene øker KonKraft-gruppens *logos*. De nevnte utslippene har ikke ”medført betydelig skade på miljøet, verken fra offshorevirksomheten, fra tilknyttet transport eller fra tilhørende landanlegg” (KonKraft 2009:72). Her er frasen ”betydelig” en styrkemarkør.

”Det har vært en positiv utvikling i forhold til miljørisikoen på norsk sokkel samtidig som aktiviteten har økt, installasjonen blir eldre og man har utnyttet stadig mer teknisk utfordrende ressurser” (KonKraft 2009:15). Dette viser Petroleumstilsynets konklusjoner og myndighetenes utslippsstatistikk. Agentens påvirkningskraft er, med andre ord, minkende, med ryggdekning i analyser fra offentlige instanser. Den mest hyppige uhellshendelsen i forbindelse med lasting av olje, lasteslangebrudd, medfører vanligvis utslipp som er ”betydelig mindre enn 10 m³ olje” (KonKraft 2009:14). Her er hjemmelen implisitt at utslipp av

denne størrelsen er neglisjerbare.

At en utblåsning skal medføre fare for fisk, egg og larver er usikkert.

Analysene som viser at dette skulle være tilfellet er basert på et worst-case scenario. Et slikt scenario er, i følge KonKraft-gruppen, usannsynlig (KonKraft 2009:15), og beregningene av konsekvensene av det er, i seg selv, basert på "høyst urealistiske scenarioer" (KonKraft 2009:16). Vannsøyleovervåkingen har ikke påvist oljekomponenter i fisk som konsumeres fra de områdene hvor det er petroleumsaktivitet (KonKraft 2009:68). Det har heller ikke blitt påvist effekter av "såkalte biomarkører som kan avdekke eksponering og eventuell påvirkning på biokjemiske systemer hos organismer, som følge av utslippene" i denne overvåkingen (KonKraft 2009:68). Til slutt påpeker KonKraft-gruppen at IRIS³¹ og HI i 2004 konkluderte med at "*simulations show that there is no significant risk of reproductive effects on the population levels of cod, saithe and haddock in the North Sea as a result of alkyl phenol discharges in produced water*" (KonKraft 2009:69).

At petroleumsvirksomhet vil påvirke livet på havbunnen er usikkert.

Etter at utslipp av borekaks med vedheng av oljebaserte borevæsker ble forbudt tidlig på 90-tallet er det påvirkede arealet redusert med om lag 90 prosent (KonKraft 2009:69). "Miljøovervåkingen har ikke dokumentert at petroleumsaktiviteten har påført miljøet skader av betydning" (KonKraft 2009:69). Disse to beleggene er *logos*-orienterte, frasen "av betydning" er her en styrkemarkør. "SFTs Ekspertgruppe for miljøovervåking bestående av erfarne biologer og kjemikere fra NIVA og HI" (KonKraft 2009:69) har blant annet konkludert med at det ikke er påvist effekter på bunnfauna "i områder kun tilført vannbasert boreavfall", at utslipp av produsert vann ikke har gitt "effekter på fisk, heller ikke akkumulering", at "risiko for effekter på plankton er lav, men metoder for å overvåke dette er utilstrekkelige", at "effekter av utslipp av boreavfall på bunnområdene er godt kjent og i stor grad resultat av tidligere utslipp" og at "effekter av dagens boreutslipp er geografisk svært begrenset, og

³¹ International Research Institute of Stavanger

kan neppe skilles fra effekt av selve installasjonene” (KonKraft 2009:69). ”Ved de særskilte forutsetningene for virksomhet i nord, med utslipp av mindre enn 5 prosent produsert vann og kun borekaks fra topphullet, kan man med dagens kunnskap slå fast at utslippene ikke har betydning for miljøet utover det umiddelbare nærområdet for utslippet, begrenset til noen titalls meter fra utslippet ved enkeltbrønner og kanskje noen hundre meter ved større utbygginger” (KonKraft 2009:69). Utslipp kan, i konklusjon, ”gi effekter ved utslippspunktet, men ikke utover nærsosen” (KonKraft 2009:69). Dette er en styrkemarkør.

Fremstillingen av petroleumsindustrien av media og miljøvernorganisasjoner som ”en næring med høy risiko og svært alvorlig skade på miljøet” er feilaktig (KonKraft 2009:72). ”Svært ofte skyldes fremstillingen av høy miljørisiko en sammenblanding av ulike begreper som verdi og sårbarhet” (KonKraft 2009:72). Dette belegget er et ad hominem-argument, all den stund KonKraft-gruppen ikke lar belegget omhandle saken ved tydelig å presisere hva sammenblandingen går ut på. ”Samtidig blir helt usannsynlige, men teoretisk mulige konsekvenser vektlagt som plausible utfall av denne typen hendelse” (KonKraft 2009:72). Argumenter mot oljeboring i ”sårbare områder i nord” får store oppslag i media, mens ”konklusjonen fra forskningsinstituttene undersøkelser av konsekvenser om at oljeutslippet ikke har ført til påvisbare miljøskader, i liten grad [har] vakt oppmerksomhet” (KonKraft 2009:72).

5.3.2.2 Risikoabsorberende teknologi (herunder innbefattet oljevernberedskap)

KonKraft er seg bevisst at man aldri kan garantere at akutte utslipp ikke kan skje i fremtiden (KonKraft 2009:16). Derfor kartlegger de hvilken risikoabsorberende teknologi de mener bidrar til å gjøre området robust nok for petroleumsvirksomhet.

5.3.2.2.1 Eksisterende teknologi som risikoabsorberende element

Teknologi og økt beredskap gir forsvarlig leting etter- og utvinning av olje og gass i områdene (KonKraft 2009:7-8).

”For å oppnå en tilfredsstillende beredskap anvendes flere barrierer”³² (KonKraft 2009:17). Disse barrierene er uavhengige (KonKraft 2009:13) fordi ”sannsynligheten for at flere systemer uavhengig av hverandre skal bryte sammen samtidig er forsvinnende liten” (KonKraft 2009:13). ”Forsvinnende liten” er her en styrkemarkør, som viser at KonKraft-gruppen tydelig står inne for systemenes sikkerhet. Som ryggdekning nevner KonKraft-gruppen at det bare har vært en ukontrollert utblåsning på norsk sokkel (på Bravo-plattformen i 1977) (KonKraft 2009:13). Dette er en logos-appell. Barrierene identifiseres gjennom risikoanalyser, og omfatter både ”forebyggende tiltak og konsekvensreducerende tiltak, herunder for eksempel oljevernberedskap” (KonKraft 2009:13). Korte utblåsninger gjør at det meste av oljen kan samles opp på riggen ”ved fysiske hindringer og drenering” (KonKraft 2009:13). ”Brønnene designes for å forhindre uønskede hendelser og minimalisere konsekvenser av slike hendelser”, materialvalg reduserer behovet for overhaling av brønnen, og brønnen designes slik at det skal være enkelt å bore en eventuell avlastningsbrønn (KonKraft 2009:13).

Kapasiteten i oljevernet har blitt bedret gjennom ”betydelig nysatsing i forhold til utvikling av oppsamlingsteknologien, landgangsfartøyer til transport av beredskapsressurser, økt kompetanse og utvidet trening av mannskaper både fra IUA³³, operatørene og NOFO³⁴ blant annet med tanke på felles aksjoner, detaljert kartlegging av kystsonen for å bedre den lokale beredskapen i kyst- og strandsonen”, og ”bruk av fiskebåter i oljevernaksjoner” (Konkraft 2009:18). ”Oljeselskapene vektlegger en effektiv oljevernberedskap som en del av risikostyringen med formål å redusere konsekvenser av akutte oljeutslipp som når sjøen” (KonKraft 2009:16).

Forholdsregler tas for å unngå ising på utstyr fordi lufttemperaturen i nord er lavere (KonKraft 2009:32). Dette bøter på de spesielle forholdene i nord.

Organisering og dimensjonering av oljevernberedskapen kan veie opp for

³² ”En barriere består av en gitt mengde beredskapsressurser med en gitt kapasitet, effektivitet og responstid” (KonKraft 2009:93).

³³ Det interkommunale utvalget mot akutt forurensning

³⁴ Norsk Oljevernforening For Operatørselskap

problemer med å håndtere eventuelle uhellsutslipp grunnet lite befolkning og sterk strøm langs kysten i nord (KonKraft 2009:32). Bekjempning av akutt oljeforurensning "nær kilden bidrar til å redusere risiko for at oljen kommer i kontakt med sårbare naturressurser" (Konkraft 2009:92). Oljevernberedskapen består av "flere barrierer, der hver barriere bekjemper en andel av forurensningen som har passert foregående barriere" (Konkraft 2009:93). Hovedbarrierene som KonKraft-gruppen så beskriver grundig dekker et eventuelt hendelsesforløp fra "forebyggende tekniske tiltak", via "oppsamling eller kjemisk dispergering nær utslippspunkt", til "oppsamling eller kjemisk dispergering i drivbanen mellom utslippspunkt og kystsonen", "oppsamling i kyst- og strandsone fra sjøgående ressurser" og til "strandsanering og oppsamling av olje fra landsiden" (Konkraft 2009:93).

Beredskapen dimensjoneres opp mot "de meget store og lite sannsynlige akutte oljeutslippene", og vil også kunne håndtere mindre utslipp (Konkraft 2009:93). "I henhold til gjeldende veiledninger velges det robuste beredskapsløsninger som tar hensyn til eventuell usikkerhet i analysegrunnlaget" (Konkraft 2009:93), og "tiltakene vil bli valgt ut fra den miljørisiko det akutte utslippet representerer" (Konkraft 2009:93).

5.3.2.2 Fremtidig teknologi som risikoabsorberende element

NOFO har lenge støttet utvikling av teknologi som kan minke utfordringene med operasjoner i mørke, og petroleumsindustrien finansierer pågående forskning for å bedre kapasiteten i oljevernet (Konkraft 2009:18).

Det investeres i nytt og forbedret utstyr for å møte utfordringer med oljeboring i nord (Konkraft 2009:18). En rekke allerede innførte forebyggende tiltak har medført mer enn halvering av utslippsrisikoen fra skipsfarten (Konkraft 2009:74) og bidrar til at "samlet risiko" vil være mindre i 2020 i Lofoten-Barentshavet, sammenlignet med "dagens risiko i området" (Konkraft 2009:73). Dette er "gitt en forventet utvikling med hensyn til teknologi, kunnskap og risikostyring i Lofoten-Barentshavet" (Konkraft 2009:73).

En ny generasjon oljelense skal bøte på begrensningene dagens oljevernutstyr

har ”knyttet til effektivitet i stor bølgehøyde, strøm og det å operere i mørke” (KonKraft 2009:101). De nye oljelensene skal øke opptaksvinduet til ”80-90 prosent av tiden” og være lette å transportere ”raskt nok til i de fleste tilfeller å hindre landpåslag” (KonKraft 2009:101). Dette fordi KonKraft-gruppen påpeker at det i mange tilfeller kan ta lang tid å ”mobilisere og plassere utstyr i opptaksposisjon i forhold til korteste drivtid for olje inn i sårbare kystområder. Dette vil bli en økende utfordring for stadig mer kystnær aktivitet” (KonKraft 2009:101).

Utviklingen av petroleumsnæringen i nord vil minke ”miljørisikoen i forhold til akutte utslipp i området fra Lofoten til Barentshavet” (KonKraft 2009:13). Agentens tilstedeværelse bidrar her til styrking av det risikoabsorberende systemet, i følge KonKraft-gruppen. Aktiv bruk av risikostyring og økt risikoforståelse gjør det mulig å påvirke utviklingen i miljørisikoen ved forebyggende og konsekvensreduserende arbeid (KonKraft 2009:13). Økningen av miljørisikoen i nord som følge av økt skipstrafikk vil bøtes på med risikoreduserende tiltak (KonKraft 2009:13). Videre vil etablering av petroleumsaktivitet i nord ”bringe med seg en betydelig oljevernressurs i form av oljevernutstyr, -kompetanse og -ressurser” (KonKraft 2009:17,33). Utbedringen av oljevernressurser kan også komme til nytte ved eventuelle skipsforlis (KonKraft 2009:33). Dette argumentet er til sammen et enthymem.

5.3.2.3 Risikoabsorberende organisatoriske tiltak og reguleringer

Seismikkinnnsamling er strengt tidsperiodisk regulert (KonKraft 2009:12), noe som ”forebygger konflikt med fiskeriaktiviteter og reduserer miljørisiko” (KonKraft 2009:13). Hjemmelen for dette er implisitt at reguleringen av seismikkinnnsamlingen er korrekt og bidrar til at man ikke skader fiskebestandene. Logisk gyldighet og holdbarhet kan ikke vurderes, argumentet er et enthymem. Krav til visuell undersøkelse av bunnområdene der det er foreslått petroleumsaktivitet vil videre hindre at innretninger og ankre plasseres slik at de kan medføre fysisk skade, nedslamming eller begravning av sårbare organismer i bunnmiljøet (KonKraft 2009:67).

Petroleumsvirksomhet i nordområdene er ikke i strid med føre-var-

prinsippet, fordi føre-var-prinsippet, i følge KonKraft, "i hovedsak [er] knyttet til om en virksomhet kan føre til uopprettelig skade" (KonKraft 2009:11). "Føre var er ikke å la være" (KonKraft 2009:11), og Rio-erklæringen (1992) slår fast at "der det er trusler om uopprettelig skade, skal mangel på full vitenskapelig sikkerhet ikke brukes som grunn for å utsette kostnadseffektive tiltak for å hindre miljøforringelse" (KonKraft 2009:11). Hjemmel for dette belegget blir her implisitt at oljeutvinning vil foreta de nødvendige kostnadseffektive tiltak for å hindre miljøforringelse. UNESCOs COMEST-kommisjon³⁵ (2005) fokuserer, i følge KonKraft-gruppen, "på at føre var ikke er basert på null risiko, men skal bidra til risikoreduksjon, hvor målsettingen er å bruke systemkunnskap for å oppnå klokere beslutninger" (KonKraft 2009:11). Implisitt hjemmel for dette belegget blir også at oljeindustrien ved utvinning i nordområdene skal bedrive risikoreduksjon som er tilstrekkelig til å avverge miljøforringelse, og at industrien skal fatte kloke beslutninger. Begge disse argumentene er entymemer.

KonKraft-gruppen mener at **føre-var-prinsippet brukes feil dersom det brukes for å hindre åpning av Lofoten-Barentshavet-området for oljeutvinning grunnet sårbarhet**. Dette er et ad hominem-argument.

Påstanden gis belegg i at føre-var-prinsippet ikke er "basert på null risiko, men skal bidra til å oppnå risikoreduksjon" (KonKraft 2009:37), "bidra til mer akseptabel risiko og fare" (KonKraft 2009:37) og "anvende rasjonelle beslutninger basert på etikk" (KonKraft 2009:37). Føre-var-prinsippet er ikke "basert på angst eller emosjoner" (KonKraft 2009:37). I de fleste sammenhenger vil det i forbindelse med føre-var-prinsippet videre, i følge KonKraft-gruppen, "ikke være snakk om irreversible endringer, men at langvarige effekter har inntrådt som følge av overfiske og bruk av redskaper som skader bunn og bunnfauna" (KonKraft 2009:38). Dette er et ad hominem-argument, som vender diskusjonen om føre-varprinsippet bort fra petroleumsnæringen og over på fiskeribransjen.

³⁵ UNESCOs World Commission on the Ethics of Scientific Knowledge and Technology

Petroleumsvirksomhet "i området fra Lofoten til Barentshavet ... skal baseres på særskilte krav til nullutslipp til sjø fra bore- og brønnoperasjoner ved normal drift", og "petroleumsvirksomheten overvåkes kontinuerlig" (KonKraft 2009:12). Belegget følges her av et gjendrivellesmoment: "Unntaket er utboret kaks og borevæske fra topphullseksjonen, som ikke inneholder miljøfarlige kjemikalier og derfor vanligvis kan gå ut på havbunnen" (KonKraft 2009:8).

Myndighetene må godkjenne planene før leting etter og utvinning av petroleum, og baserer denne godkjenningen "blant annet på en analyse av miljørisikoen i den enkelte operasjon og hvilken oljevernberedskap som er nødvendig i forhold til de lokale forhold" (KonKraft 2009:17). **Regjeringens "forbud mot leteboring i biologisk sårbare perioder" og "mot seismikk i perioder med gyting eller større fiskerier innenfor det aktuelle området"** (KonKraft 2009:13) **sikrer at den norske petroleumsvirksomheten gjennomføres "med minimal påvirkning av miljø og ulempe for andre næringer"** (KonKraft 2009:13).

Myndighetene regulerer petroleumsvirksomheten og kravene til utslipp strengt (KonKraft 2009:33), og hadde en etablert målsettingen om null miljøfarlige utslipp til sjø innen 2005 (KonKraft 2009:33). Som hjemmel for at dette belegget fører til lav miljørisiko i forbindelse med petroleumsvirksomhet gis at "Begrepet nullutslipp brukes av både myndighetene og av industrien" (KonKraft 2009:33).

Oljevernberedskapen er effektiv fordi man har tredelt den mellom Kystverket, den kommunale beredskapen, NOFO og privat tilleggsberedskap "i tilknytning til landanleggene" (Konkraft 2009:16). Denne organiseringen fører til økt effektivitet av oljevernberedskapen (KonKraft 2009:17). Redusert risiko for skade på miljøet "kan sikres ved en videreutvikling av samarbeidet og en klarere rolledeling mellom de tre aktørene [innen oljevernberedskap, noe det allerede er] tatt initiativ til" (KonKraft 2009:17).

Beredskapsaksjonen evalueres uavhengig, og skal videre utbedres (KonKraft 2009:17). Også "et system av trafikksentraler som overvåker skipstrafikken

langs kysten ut til om lag 30 nautiske mil og en statlig slepebåtberedskap utenfor Finnmark, Troms og Lofoten” (KonKraft 2009:138) skal bidra til å bedre miljø sikkerheten i forbindelse med petroleums virksomhet i BLV.

5.3.2.4 Det geografiske området som risikoabsorberende system

Forholdene er ikke mer utfordrende i Lofoten og Barentshavet enn i andre

norske havområder. “Generelt representerer de aktuelle områdene lavere

sannsynlighet for akutte oljeutslipp i tilknytning til utvinningen sammenlignet

med andre områder på norsk sokkel” (KonKraft 2009:84). “Vind- og

bølgeførhold er ikke vesentlig forskjellig fra områder lengre sør langs kysten og

norsk sokkel forøvrig. Vind og bølgestatistikk for Barentshavet viser at

forholdene i sommer- og vinterhalvåret er tilnærmet lik forholdene i

Norskehavet og Nordsjøen, og tidvis noe bedre” (KonKraft 2009:32).

”Lysforholdene i området Lofoten-Barentshavet er i praksis ikke veldig

forskjellige fra forholdene i Nordsjøen” (KonKraft 2009:32). Dette er et

sammenligningsargument, med frasen ”i praksis” som styrkemarkør. At

”operasjoner i mørke er en utfordring for hele sokkelen” (KonKraft 2009:18)

likeså. ”Mangel på dagslys kan utgjøre en utfordring for oljevernet”, og ”i

perioden fra november til januar utgjør [...] mørke en større utfordring jo lengre

nord en kommer, sammenliknet med Nordsjøen. På den annen side er det lett å

glemme at det samlet sett gjennom et helt år er mer lys i Nord-Norge enn lengre

sør” (KonKraft 2009:32). At det samlet sett er mer lys i Nord-Norge enn lengre

sør gjennom et år veier ikke logisk opp for at mangel på dagslys kan utgjøre en

utfordring for oljevernet, all den stund man ikke kan forutse med sikkerhet at en

eventuell utblåsning vil komme til å foregå i sommerhalvåret. Argumentet er

logisk invalid, men har sanne premisser.

Særtrekk ved det aktuelle området som stiller spesielle krav til utvinning og

oljevernet er at lave temperaturer og ising både vil vanskeliggjøre bruken av en

del utstyr og håndteringen av olje. Dette bøtes imidlertid i følge rapporten på av

forebyggende tiltak. Videre er begrenset infrastruktur i forhold til oljevern og

lange avstander en større utfordring i nord enn i sør og lange avstander

(KonKraft 2009:18). Dette er imidlertid også ordnet ved bedre organisering av

oljevernberedskapen. At drivtiden til land er relativt kort fra enkelte felt, som for

eksempel Goliat-feltet, er tilsynelatende fremdeles problematisk, mens det at "sterk strøm i ytre kystsone (1-5 knop) reduserer effektiviteten til tradisjonelle lense-systemer" (Konkraft 2009:17) i følge argumentasjonen er ordnet. KonKraft-rapporten påpeker at komplekse kysttyper "kompliserer strandaksjoner. Blant annet er det storsteinet ur som går ned i sjøen. Her kan det være potensial for akkumulering av olje som kan være vanskelig å fjerne" (KonKraft 2009:18). Dette er, tilsynelatende, fremdeles problematisk. Disse utfordringene fungerer som styrkemarkør i argumentasjonen, og modifierer påstanden om at oljevernberedskapen kan være like god i nord.

KonKraft poengterer også, som nevnt, at NOFO lenge har støttet utvikling av teknologi som kan *minke utfordringene med operasjoner i mørke* (KonKraft 2009:18). "Petroleumsindustriens oljelenser fungerer ved maksimale bølgehøyder på over seks meter. Effekten av lensebruk avtar imidlertid ved høye bølger" (KonKraft 2009:101). Dette bøtes, i følge KonKraft-rapporten, på ved at det "skjer en naturlig knusing og nedblanding av oljepartiklene" ved kraftig sjø og høye, brytende bølger (KonKraft 2009:101). "Naturen ivaretar således selv oljevernet når vær og sjø ikke gjør mekanisk oppsamling mulig" (KonKraft 2009:101). "Dersom det ikke er brytende bølger, kan oljevernutstyret fungere i høyere sjø. Under Prestige-aksjonen utenfor Spania i 2002/2003, opererte NOFO effektivt med sitt utstyr i bølgehøyde på opp til 9 meter" (KonKraft 2009:101).

5.3.2.5 Det økologiske systemet som risikoabsorberende system

Olje- og gassindustriens ferd mot nord vil ikke utgjøre en gambling med fiskeriressursene (KonKraft 2009:8). Dette bevises av "førte års virksomhet" (KonKraft 2009:8). Videre kan fiskebestander "**betraktes som robuste i forhold til akutte oljeutslipp**" (KonKraft 2009:16), fordi "sannsynligheten for at det skal skje et akutt oljeutslipp er i utgangspunktet lav", "hvis utslippet skal ha konsekvenser for bestanden, må [...] det vesentlige av rekruttering til bestanden dette året skje bare fra et lite område av det totale gyteområdet til fisken", noe som "er tenkelig i henhold til gjeldende vitenskapelige teorier, men foreløpig ikke dokumentert tross omfattende overvåking av fiskebestandenes gyting og prøvetaking av egg og larver over mange år" (KonKraft 2009:85). Oljeutslippet må samtidig drive inn i det samme begrensede området (Konkraft

2009:85). Ettersom "både torsk og sild gyter over relativt store områder og sprer sin gyting også over tid" (KonKraft 2009:86) konkluderer KonKraft-gruppen med at det "selv ved svært store utslipp er det mest sannsynlige scenarioet at bare en liten del av larvene eksponeres" (KonKraft 2009:86). I tillegg består en fiskebestand "vanligvis av flere årsklasser" (KonKraft 2009:16).

I følge HI er larvene i Norskehavet spredt over et større område, og er dermed "mindre sårbare for forurensing fra ett punkt" (KonKraft 2009:86). Dette innebærer, for KonKraft-gruppen, "at man må benytte høyst urealistiske scenarioer for å kunne kalkulere seg frem til mulige bestandsmessige konsekvenser på de verdifulle ressursene av fisk i de aktuelle områdene" (KonKraft 2009:86). Mot dette setter KonKraft-gruppen at "det som på den annen side er betegnet som bærekraftige fiskerier på sild og torsk, tar ut i størrelsesorden 20-30 prosent av en bestand hvert år" (KonKraft 2009:86). Dette er både et sammenligningsargument og et ad hominem-argument.

Seismikk skader ikke fiskebestandene (KonKraft 2009:12). "Skremmeeffekter er registrert, men ikke i et omfang som truer bestandene" (KonKraft 2009:12). Her er hjemmelen implisitt at ettersom man ikke har registrert skremmeeffekter i et truende omfang, er skremmeeffektene heller ikke truende for bestandene. Dette er logisk induksjon, og gyldigheten av belegg og hjemmel sammen er derfor tvilsom.

St.meld. nr. 8 (2005-2006) mangler det KonKraft kaller "god kobling mellom forekomst av mulig påvirkning fra oljeutvinning, sårbare ressurser eller verdifulle områder" (KonKraft 2009:11). Dette er et ad hominum-argument. "Sannsynlighet for mulig overlapp mellom eventuelle skadelige utslipp og sårbare/verdifulle ressurser/områder" er i liten grad beskrevet (KonKraft 2009:11). "Sjøfuglbestander er den naturressursen som kanskje har høyest sårbarhet for utslipp av olje til sjø. I motsetning til dette er det ikke sannsynliggjort at man får en skade på fiskebestander langs norskekysten" (KonKraft 2009:11). Å sette det faktum at det "ikke er sannsynliggjort at man får en skade på fiskebestander langs norskekysten" i *motsetning* til at

”sjøfuglbestanden er den mest sårbare naturressursen i forhold til oljeutslipp til sjø” gir ingen mening semantisk. Dette er ikke et motsetningsforhold, men snarere tilleggsinformasjon, som *kan* underbygge KonKrafts påstand om at sammenhengen mellom skadelige utslipp og sårbare ressurser er dårlig beskrevet i St.meld. nr. 8 (2005-2006). At det ikke er sannsynliggjort at man får en skade på fiskebestander langs norskekysten ved utslipp av olje til sjø er godt, men dette påvirker ikke sjøfuglbestandens status som sårbar. Det positive i at man ikke har sannsynliggjort skade på fiskebestanden ved oljeutslipp overskygger imidlertid retorisk at sjøfuglbestanden klassifiseres som sårbar for slike utslipp, samtidig som KonKraft-gruppen vedgår at sjøfuglbestanden faktisk er sårbar, og følgelig ikke kan holdes for løgn.

På grunn av den ”dårlige koblingen” mener KonKraft-gruppen man ikke må forkaste ”muligheten for sameksistens mellom de ulike næringene og mellom næringsinteresser og miljø ... på grunnlag av feil premisser og unyansert begrepsbruk” (KonKraft 2009:11). En manglende ”god kobling mellom forekomst av mulig påvirkning fra oljeutvinning, sårbare ressurser eller verdifulle områder” har imidlertid ingen forklaringskraft for *hvorfor* man ikke må fatte en beslutning på grunnlag av ”feil premisser og unyansert begrepsbruk” (KonKraft 2009:11). Dette er i beste fall et sirkelbevis som (forenklet) sier a man ikke må fatte beslutninger på grunnlag av feil premisser fordi premissene er feil.

”Påvirket bunnareal er redusert kraftig de siste 10 år tross økt aktivitet” (KonKraft 2009:12). Her blir hjemmelen igjen implisitt at denne utviklingen er gunstig og vil fortsette. Dette er et entymem.

Nordområdene er ikke nødvendigvis sårbare.

En ”grundig vurdering av hvor sårbare de aktuelle miljøressursene faktisk er i forhold til oljeaktivitet” mangler i myndighetene og miljøvernorganisasjonenes vektlegging av områdets høye verdi (KonKraft 2009:15). Dette belegget er et ad hominem-argument, og er, satt sammen med påstanden, en tautologi. ”Områdene i nord har ofte vist seg å være svært robuste for endringer i temperatur, variasjon i næringsgrunnlag og annen ytre påvirkning”, fordi ”mange av artene

som finnes i disse områdene har høy rekruttering og er svært produktive” (KonKraft 2009:32). Tredje belegg for denne påstanden er at begreper som *sårbarhet, bærekraftig utvikling og føre-var* brukes i debatten på en måte som ”avviker fra de opprinnelige definisjoner og ikke er satt inn i en realistisk sammenheng” (KonKraft 2009:10). Dette er igjen et ad hominem-argument. Områder som er biologisk verdifulle er ikke nødvendigvis synonymt med at de er sårbare (KonKraft 2009:10). Dette er et enthymem. Områder kan være ”sårbare for noen noen påvirkninger, men ikke mot andre” (KonKraft 2009:10). Dette er et enthymem. Evnen til produksjon og reproduksjon (som omtales som *en arts eller et leveområdes evne til å opprettholde sin naturtilstand* i St.meld. nr. 8 (2005-2006)s definisjon av sårbarhet) er god i de ”ressursrike havområdene i nord, ofte som et resultat av et miljø preget av store naturlige variasjoner” (KonKraft 2009:11). Gjendrivellesmoment til dette belegget er at ”Effekter på individnivå, er i denne sammenheng lite relevant om de ikke har konsekvenser på bestandsnivå” (KonKraft 2009:11). At evnen er god per dags dato sier imidlertid ingen ting om evnen etter en ”ytre, ofte menneskeskapt påvirkning” av fremtidig oljevirkosomhet, som er premiss nr. 2 for sårbarhet i St.meld. nr. 8 (200—2006)s definisjon.

Dypvannskoraller ”er svært sårbare for fysisk påvirkning tilsvarende bunntål og anleggsvirkosomhet i tilknytning til oljeindustrien som rørlegging, oppankring, utslipp av kaks ved leteboring og lignende” (KonKraft 2009:86). ”Slik regelverket i dag praktiseres i sør og med enda strengere regelverk i nord, er det kanskje en teoretisk mulighet for at korallrev kan bli skadet, men dette er ikke et realistisk scenario og basert på ICES sin definisjon av sårbarhet er det derfor liten grunn til å hevde at korallrev er spesielt sårbare for akutte oljeutslipp” (Konkraft 2009:86).

Overvåkingen av sjøfuglbestandenes utvikling har vært basert på ”mange datasett som ikke var oppdatert eller var mangelfulle, særlig i forhold til årsaker til observerte svingninger i bestandene ... det forelå svært lite data om fuglenes overlevelse, reproduksjon og diett som kunne forklare årsakene til endringene” (KonKraft 2009:88).

I forbindelse med bærekraft må det være hensynet til ”opprettholdelsen av de levende, fornybare ressursene som bestemmer hva som er bærekraftig bruk eller bærekraftig utvikling. Det overordnede er havområdenes evne til produksjon og selvfornyelse, i særdeleshet å produsere mat” (KonKraft 2009:12).

5.3.2.6 Kunnskap om området og økologien der som risikoabsorberende komponent.

MAREANO³⁶s kartlegging av dybde, bunnforhold, naturtyper og forurensning i norske havområder, og innhenting bunnprøver for analyse av kjemiske, fysiske og biologiske parametre ”vil gi økt kunnskap om økologisk viktige bunndyrsamfunn som korallrev og svampforekomster. Dette vil igjen gi et bedret grunnlag for å vurdere omfanget og betydningen av menneskeskapt påvirkning. Videre vil arbeidet med å sikre tilfredsstillende beskyttelse av korallrev i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten bli styrket” (KonKraft 2009:70). Petroleumsindustrien bidrar også med betydelige midler for å undersøke eventuelle langtidseffekter av utslipp fra virksomheten (KonKraft 2009:69). For å styrke arbeidet med forståelsen av betydningen av spredning og fortynning har oljeindustrien igangsatt ”utvikling av sprednings- og risikomodeller som har gitt mulighet til å prioritere tiltak for ytterligere risikoreduksjon for utslippene til sjø” (Konkraft 2009:69).

Petroleumsindustrien samarbeider med NINA³⁷ i et langsiktig kartleggings- og overvåkingsprogram for å avdekke årsaker til endringer i bestandene av sjøfugl i området (KonKraft 2009:88). Programmet kalles SEAPOPOP (SEAbird POPulations), prioriteres av myndighetene og ”har spesiell fokus rettet mot innhenting av data som gjør det mulig å modellere effekter av menneskets inngrep og skille disse fra det som primært skyldes naturlige variasjoner. Disse dataene vil også være viktig bakgrunnsinformasjon ved beregning av effekter av eventuelle akutte utslipp av olje” (Konkraft 2009:89).

³⁶ Marin arealdatabase for norske kyst- og havområder

³⁷ Norsk institutt for naturforskning

“Ved leting og utvinning av petroleum på sokkelen er det operatøren som er ansvarlig for planlegging, dimensjonering, finansiering og etablering av beredskapen” (KonKraft 2009:91), og ”før igangsettelse av en aktivitet skal det gjennomføres en analyse av miljørisikoen heftet til aktiviteten” (KonKraft 2009:91-92). Denne analysen skal inkludere ”en kartlegging av alle sårbare miljøressurser innenfor det området som kan bli berørt ved et uhell”, og miljørisikoanalysen ”legges til grunn for å dimensjonere beredskapen i en såkalt risikobasert beredskapsanalyse” (KonKraft 2009:92). I denne analysen ”blir også tilgjengelige oljevernressurser i det aktuelle området vurdert. Alle beredskapsanalyser med operatørens anbefalte beredskapsløsning skal sendes til SFT som en del av grunnlagsmaterialet for godkjenning før aktiviteten kan starte [...] Operatøren holder løpende kontakt med boreentreprenør, myndigheter og samfunnet generelt” (KonKraft 2009:92). Det ”kom mange lærdommer ut av Exxon Valdez ulykken, blant andre at enkelte rensemetoder som ble brukt i arbeidet med å fjerne oljen noen steder førte til større skade enn oljen selv” (KonKraft 2009:138). Ulykken førte ”også til vesentlige forbedrede tiltak og metoder hvis hensikt var å redusere sannsynligheten for eller de potensielle konsekvensene av utslipp” (KonKraft 2009:138). Her har kunnskap ført til bedre risikoabsorberende teknologi, i følge KonKraft-gruppen.

6.0 Drøfting

KonKraft-gruppen påpeker selv at beslutningen om å åpne Lofoten, Vesterålen og Barentshavet for oljeutvinning må baseres på fakta og kunnskap. Kampen om leserens tilslutning til innholdet i KonKraft-rapporten, spilles imidlertid også med andre midler. Hva disse midlene går ut på, og hvilken effekt bruken av disse i rapportens forord har på rapportens sjans til å vinne definisjonsmakt med sine begrepsdefinisjoner drøftes i det følgende.

6.1 Internreliabiliteten mellom Forvaltningsplanens og KonKraft-rapportens begreper

I og med at både Forvaltningsplanen og KonKraft-rapportens kategoriseringer av det aktuelle området begge er basert på vitenskapelige undersøkelser og et bredt empirisk grunnlag, er det etablert i det faktum at de når motstridende

konklusjoner, at virkelighet ikke nødvendigvis er virkelighet før noen har definert den som det, med språkets makt. Dette stemmer overens både med Flyvbjerg (1991) og Heradstveit og Bjørge (1992). KonKraft-gruppen er i utgangspunktet enig i Forvaltningsplanens begrepsdefinisjoner, og er også enig i at enkelte områder som Forvaltningsplanen definerer som sårbare, er sårbare. KonKraft-gruppen modifierer imidlertid sine definisjoner gjennom en rekke påstander slik at rapporten konkluderer med en motsatt kategorisering av området som helhet enn Forvaltningsplanen gjør. Etter hvert blir det tydelig at KonKraft-gruppen tilsynelatende vektlegger *sannsynlighet* mer enn *konsekvensene* i sårbarhetsformelen, og grunnlaget for å klassifisere området som *sårbart* avfeies flere steder som forvirret begrepsbruk, "uvitenskapelig", "basert på urealistiske scenarier" og "basert på usannsynlige hendelser". KonKraft-gruppen tar i liten grad inn i sin argumentasjon at en lav sannsynlighet vil kunne gi like stor risiko om den kombineres med en tilstrekkelig stor konsekvens, som kombinasjonen stor sannsynlighet*lite konsekvens ville gjøre, jamfør Aven (2007).

KonKraft-gruppen mener også at både petroleumsvirksomhet som agent, og hele det risikoabsorberende systemet tilsier at området ikke (/ikke nødvendigvis) er sårbart og dermed kan åpnes for oljeutvinning. Dette også der Forvaltningsplanen, og senere det *faglige grunnlaget for oppdatering av forvaltningsplanen* (ett år etter at KonKraft-rapporten ble publisert), konkluderer med at det vitenskapelige grunnlaget for å kunne konkludere med tilstrekkelig beredskap og risikoabsorberende system med påfølgende åpning for petroleumsvirksomhet. Både Aven (2007) og Renn (2008) er enige med KonKraft-gruppen i at sårbarhet kan reduseres ved hjelp av å styrke det risikoabsorberende systemet. Karlsen (2004) påpeker at det menneskeskapte systemet også vil være sårbart, i tillegg til de økologiske systemene. KonKraft-gruppen argumenterer imidlertid for at både petroleumsvirksomhetens menneskeskapte systemer og området BLV er tilstrekkelig robuste. Renn (2008) påpeker også at kulturelle verdier og finansielle og institusjonelle ressurser legger føringer for hvilke risikoer som oppfattes, prioriteres og forsøkes håndtert. Dette bidrar til å forklare KonKraft-gruppen og Forvaltningsplanens

ulike begrepsoperasjonaliseringer; der Forvaltningsplanen er et politisk dokument som må balansere ulike verdier og prioriteringer opp mot hverandre, er KonKraft-gruppen eksplisitt en interessegruppe som søker å vinne tilslutning til sitt syn.

6.2 Hvordan KonKraft-gruppens argumentasjon fungerer

Det er flere grunner til at KonKraft-gruppens argumentasjon er effektiv. Den trekker veksler på et bredt analysegrunnlag, og går grundig til verks i gjennomgangen av argumenter for hvorfor det aktuelle området burde, og trygt kan, åpnes for petroleumsvirksomhet. Rapporten er forfattet i et forståelig språk, argumentasjonen er interessant, og benytter seg av både etiske, patetiske og logiske argumenter, så vel som enthymemer, eufemismer, metaforer og ad hominem-argumenter (som Jørgensen og Onsberg (2008) påpeker at er en argumentasjonsfeil, men samtidig likevel effektive). Enthymemenes *sannsynlige* holdbarhet og implisitte premisser gjør dem lett akseptable – ettersom det er litt uklart akkurat hva den implisitte premisen ligger i, leser man den gjerne i god tro – samtidig som dette gjør at de appellerer til leseren, jamfør Sandvik (2005), Jørgensen og Onsberg (2008). Rapporten leses også med rapportens forord i bakhodet, som overveiende spiller på leserens følelser, etablerer leseren som en del av den samme gruppen som KonKraft-gruppen tilhører, som vist, forenkler debatten til å dreie seg om et "både – og"-spørsmål, noe som igjen appellerer til leserens nyttemaksimeringsønske. Et forord som dette er ikke uventet i en slik rapport – rapporten er forfattet for å vinne tilslutning til KonKraft-gruppens syn i saken, og har, som argumenterende tekst, ingen interesse av å skjule sitt budskap, ei heller at den vil ha tilslutning til det. Videre styrker KonKraft-rapportens førti-årige erfaring både deres status som bidragsyter til kommunikativ rasjonalitet, i følge Innes (1997), i at dette gir KonKraft-gruppen som taler legitimitet til å snakke om det den gjør. KonKraft-gruppens lange erfaring og brede analytiske grunnlag støtter også opp om deres evne til å sette nøyaktige pålitelighetsverdier, i følge Aven (2007). KonKraft-gruppens fremheving av egen erfaring styrker dermed gruppens intellektuelle, logos-baserte overtalelseskraft. At KonKraft-gruppen kombinerer dette med etiske,

patetiske og retoriske virkemidler styrker rapportens overtalelseskraft ytterligere.

Det er samtidig også flere brister i rapportens argumentasjon, som svekker den. I tillegg til en rekke ad hominem-argumenter, som Jørgensen og Onsberg (2008) anser som en argumentasjonsfeil, er rapporten er imidlertid også tvetydig. Der Forvaltningsplanen påpeker at effektiviteten av oljevernberedskapen "vil kunne variere betydelig avhengig av de konkrete værforholdene" (St.meld. nr. 8 (2005-2006) 2006:78), er KonKraft-rapporten både enig og samtidig uenig i at værforholdene påvirker oljevernberedskapens effektivitet. Det er også i forbindelse med argumentasjonen for at værforholdene både er, og ikke er, utfordrende for oljevernberedskapen, at en av rapportens logiske brister kommer frem. Det hjelper ikke med mer dagslys samlet sett dersom oljeberedskapen er hemmet av mørketida ved en eventuell utblåsning i januar.

I forbindelse med rapportens direkte argumentasjon for at området ikke nødvendigvis er så sårbart, kommer en annen logisk brist til syne, i at områdets reproduktive evne per dags dato slett ikke sier noe om evnen etter en "ytre, ofte menneskeskapt påvirkning" av fremtidig oljevirkosomhet, som er premiss nr. 2 for *sårbarhet* i St.meld.nr. 8 (2005-2006) sin definisjon.

Dette kan virke som rasjonalisering. Om KonKraft-gruppen, som en del av den elskede, forhatte oljebransjen, føler at de må smøre litt ekstra på med overtalelsesmomenter i rollen som denne konfliktens Goliat, er dette imidlertid ikke uforståelig. Disse ekstra overtalelsesmomentene kan imidlertid raskt komme av sted som rasjonaliseringer og sirkelargumenter ettersom KonKraft-gruppen går tom for belegg. Der sirkelargumenter brukes kunne, for eksempel, KonKraft-rapporten være tjent med heller å utelate disse for å styrke sin egen kredibilitet.

Det er vanskelig å fastslå hva som er rasjonalisering og hva som er rasjonalitet i en slik rapport, på grunn av de samme problemene som Wachs (1990) beskriver i forbindelse med prognoser (manglende bevisbyrde om områdets eventuelle egnethet før en eventuell åpning, den tekniske kompleksiteten i rapportens bakgrunnsmateriale og x-faktoren; bakgrunnsmaterialelets subjektive

basisantakelser). Man må imidlertid anta at KonKraft-gruppen, som selv har slått fast at de ønsker at denne debatten skal tas på grunnlag av fakta og kunnskap, ville benytte seg av rasjonell argumentasjon så langt som mulig. Samtidig har KonKraft-gruppen sterke forutinntatte interesser i å definere området som nettopp *ikke sårbart*, fordi dette vil medføre at KonKraft-gruppen lettere får åpnet området for petroleumsvirksomhet, som er det de eksplisitt ønsker. Rasjonalisering, som språkrådet definerer det, innebærer da også å finne fornuftsmessige forklaringer på noe som allerede egentlig er følelsesmessig besluttet. Dette er også i tråd med Flyvbjergs (1991) definisjon. Rasjonalitet alene er heller ikke, som vist i Brent Spar-kontroversen, nødvendigvis det beste overtalelsesmiddelet. Grensen mellom etiske, patetiske og retoriske virkemidler og rasjonalisering er imidlertid vanskelig å trekke klart.

6.3 Hva forordet har å si for overtalelseskraften til rapporten, og følger av dette for leserens beslutningsgrunnlag

Et sterkt følelsesmessig appellativt forord bidrar i denne rapporten til å sikre at leseren allerede ved rapportens start vil holde med rapportens innhold. Det å ha leseren i sin hule lomme følelsesmessig ved slutten av forordet styrker også sjansen for at leseren også gjennom rapporten rasjonaliserer *med* KonKraft-gruppen, og lettere godtar KonKraft-gruppens egne rasjonaliseringer. Dersom leseren allerede har fattet en følelsesbasert tilslutning til påstandene og standpunktet i KonKraft-gruppens forord, er han også, i følge Språkrådets definisjon av *rasjonalisering* mer interessert i å rasjonalisere bort eventuelle fornuftsglipp i rapporten.

At tre argumenter kommer allerede i KonKraft-rapportens forord, mens de andre kommer i resten av rapporten, tyder på at disse argumentene er KonKraft-gruppens viktigste argumenter for åpning av området i egne øyne (hvilket støttes av at KonKraft-gruppen er en markeds- og arbeidsgiverinteressegruppe), eller at dette er de argumentene KonKraft-gruppen mener appellerer sterkest til leseren, og derfor er mest effektive for å vinne leserens gunst før resten av rapporten følger.

Ettersom KonKraft-gruppen er en interessegruppe er det å forvente at en rapport i deres favør innledes av et slikt forord. KonKraft-gruppen må imidlertid være seg bevisst det asymmetriske kommunikasjonsforholdet den har med leseren, så gruppens argumentasjon ikke blir *urederlig*, jamfør Jørgensen og Onsberg (2008). Grensen mellom argumentasjon, retorikk og leserens villfarelse kan fort bli utydelig, og KonKraft-gruppens status som kommunikativ aktør vil etter hvert ikke være så sterk. Det asymmetriske *maktforholdet* gjør også, i følge Flyvbjerg (1991), KonKraft-gruppen i større stand til å forkle rasjonalisering som rasjonalitet. Dette vil i følge logikken kunne medføre følgefeil for holdbarheten av de slutningene leseren trekker på basis av sine oppfatninger, dersom han skulle basere sine slutninger på en interessegruppes rasjonalisering, og ikke rasjonalitet. Samtidig er det, i følge Innes (1997) nær sagt umulig å skille hva som er tilegnet kunnskap, egne oppfatninger og bevisste avgjørelser i beslutninger. Rasjonalisering er igjen også vanskelig for leseren å etterprøve, jamfør Wachs (1990) karakteristika av problemer knyttet til prognoser. Dette problematiserer, i følge de nevnte teoribidrag, den sterke overtalelseskraften til en rapport som har sterke interesser i å overtale, som tenderer mot rasjonalisering selv om den har flust av rasjonelle, logisk holdbare argumenter og som er kunnskapsspreder i en debatt med store politiske, sosiale, økonomiske og, (foreløpig uvisse) miljømessige konsekvenser.

7.0 Konklusjon

Ved å spille så sterkt på etiske og patetiske appellformer i forordet disponerer KonKraft-gruppen leseren for å bli med på eventuelle rasjonaliseringer i løpet av rapporten. Bruken av disse virkemidlene er imidlertid ikke uventet, ettersom KonKraft-gruppen er en interessegruppe i saken og har utarbeidet rapporten med det formål å fremme sitt syn. Leserens som lekmann kan samtidig verken avkrefte KonKraft-rapportens prognoser om at petroleumsvirksomhet i området vil være trygt, før slik virksomhet finner sted, eller etterprøve rapportens bakgrunnsmateriale. Dette skaper et asymmetrisk makt- og kommunikasjonsforhold mellom KonKraft-gruppen som avsender og leseren som mottaker av rapportens budskap. Maktforholdet gjør, i følge Flyvbjerg

(1991), KonKraft-gruppen i større stand til å forkle rasjonalisering som rasjonalitet, noe leseren igjen vanskelig kan etterprøve, jamfør Wachs (1990) karakteristika av problemer knyttet til prognoser. Det asymmetriske kommunikasjonsforholdet setter KonKraft-gruppen i fare for å villedde leseren, noe som ytterligere forsterkes av KonKraft-gruppens affektivt appellerende forord og sterke agenda om å vinne definisjonsmakt. Rapportens overtalelseskraft styrkes av argumentasjonens kombinasjon av logiske, etiske og patetiske appellformer. Både KonKraft-gruppens lange erfaring med petroleumsvirksomhet, det brede vitenskapelige grunnlaget de trekker veksler på i sin argumentasjon og rapportens lettfattelige språk kvalifiserer KonKraft-gruppen som bidragsyter til kommunikativ rasjonalitet, i følge Innes (1997). Denne kvalifikasjonen svekkes imidlertid igjen av at leseren vanskelig kan etterprøve rapportens vitenskapelige innhold, jamfør Wachs (1990), eller stole på at KonKraft-gruppen, som mektig interessegruppe, snakker objektivt. Bruken av enthymemer, ad hominem-argumenter og sirkelbevis svekker ytterligere KonKraft-gruppens status som bidragsyter til kommunikativ rasjonalitet, fordi de ikke er logisk gyldige, etterprøvbare argumenter. Samtidig er det disse elementene som kan vise seg mest effektivt å vinne leserens tilslutning, i følge teoribidragene i denne oppgaven. Dersom det er disse midlene som vinner KonKraft-gruppen definisjonsmakten over området status, og ikke rasjonaliteten i argumentasjonen, går dette imidlertid på bekostning av både rasjonalitet og kommunikativ rasjonalitet, og vil derved, i teorien, svekke holdbarheten av en beslutning fattet på grunnlag av definisjonen. Dette påvirker til sist også hvorvidt beslutningen fattes på basis av en åpen, opplyst debatt eller preges av demokratisk underskudd.

8.0 Tema som dukket opp langs veien til videre forskning

Det ville vært interessant å vurdere argumentasjonen til KonKraft-gruppen og antagonistene deres opp mot hverandre i én og samme studie. Dette tillater imidlertid ikke oppgavens omfang. Videre ville det vært interessant å analysere KonKraft-gruppens argumentasjon i sin helhet for å kartlegge hvor preget den var av rasjonalisering og rasjonalitet. En diskursanalyse av hele debatten ville bedre belyse argumentasjonen i kontekst. Disse problemstillingene er,

imidlertid, for store for en masteroppgaves omfang. En analyse av de andre begrepene som brukes av de ulike partene og internvaliditeten dem imellom (som for eksempel bruken av begrepet *nullutslipp*) ville dog bidra langt på vei til å belyse bruken av rasjonalitet og rasjonalisering i en debatt som denne.

Siterte verk

Aall, C., & Vestby, S. E. (1997). *Miljø- og bærekraftindikatorer. En internasjonal kunnskapsoversikt som grunnlag for utvikling av en retningsanalysemodell*. Vestlandsforskning/KS.forskning. Sogndal: Vestlandsforskning.

Andersen, H. W., & Sørensen, K. H. (1992). *Frankensteins Dilemma - En bok om teknologi, miljø og verdier*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Aven, T. (2007). *Risikostyring - grunnleggende prinsipper og ideer*. Oslo: Universitetsforlaget.

Aven, T., Boyesen, M., Njå, O., Olsen, K. H., & Sandve, K. (2004). *Samfunnssikkerhet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bellona og Natur og Ungdoms høringsuttalelse til 21. Konesjonsrunde, datert juni 2, 2010. Hentet juni 13, 2010 fra Bellonas nettsider:

http://www.bellona.no/casefiles/hoeringsuttalelse_21_konesjonsrunde

Bellona. (2010, juni 10). *Nei til olje i nord: Nytt, unikt kart*. Hentet juni 13, 2010 fra www.bellona.no:

http://www.bellona.no/nyheter/nyheter_2010/1276162154.97

Bryman, A. (2001). *Social Research Methods*. New York: Oxford University Press.

Faglig forum, Overvåkingsgruppen og Risikogruppen. (2010). *Fisken og havet, særnummer 1a-2010: Det faglige grunnlaget for oppdateringen av forvaltningsplanen for Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten*. Havforskningsinstituttet, Cecilie H. von Quillfeldt (Ed.). Tromsø: Havforskningsinstituttet.

Flyvbjerg, B. (1991). *Rationalitet og magt, Bind II Et case-baseret studie af planlægning, politik og modernitet*. København: Akademisk Forlag.

Flyvbjerg, B., Bruzelius, N., & Rothengatter, W. (2003). *Megaprojects and Risk - An Anatomy of Ambitions*. Cambridge: Cambridge University Press.

Heradstveit, D., & Bjørge, T. (1992). *Politisk kommunikasjon, 2. utgave*. Oslo: Tano Aschehoug.

Innes, Judith E. (1998). Information in communicative planning. *American Planning Association. Journal of the American Planning Association*; Winter 1998; 64, 1; ABI/INFORM Global, ss. 52-63

- ICES. (2006, mai 19). *Ecosystems Approach to Management – Fisheries*. Presentasjon holdt av Chris Hopkins, Sture Hansson & Jan Thulin. Hentet juli 12, 2010 fra [http://www.ices.dk/projects/balticsea/CD/OVERALL/Thulin The%20ecosystem%20approach%20to%20management%20fiddling%20with%20th.pdf](http://www.ices.dk/projects/balticsea/CD/OVERALL/Thulin%20The%20ecosystem%20approach%20to%20management%20fiddling%20with%20th.pdf).
- Jørgensen, C., & Onsberg, M. (2008). *Praktisk argumentation, 3. udgave*. København: Nyt Teknisk Forlag.
- Karlsen, J. E. (2004). *Ledelse av helse, miljø og sikkerhet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- KonKraft (2010a). *KonKraft*. Hentet juli 5, 2010 fra KonKraft - Hjem: <http://www.konkraft.no/default.asp?id=976>
- KonKraft (2010b, april 13). *Uttalelse fra KonKrafts rådsmøte den 13.april 2010*. Hentet juli 5, 2010 fra KonKraft - Hjem - KonKraft – Konkurranseskraft på norsk sokkel: <http://www.konkraft.no/default.asp?id=1008>
- KonKraft (2010c). *KonKraftrapportene*. Hentet juli 10, 2010 fra KonKraft - Hjem: <http://www.konkraft.no/default.asp?id=977>
- Löfstedt, R. E., & Renn, O. (1997). The Brent Spar Controversy: An Example of Risk Communication Gone Wrong. *Risk Analysis*, 1997 (Vol 17, No. 2), ss. 131-136.
- Oljedirektoratet. (2010a). *Geofaglig vurdering av petroleumsressursene i havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja*. Oljedirektoratet.
- Oljedirektoratet. (2010b). *Økonomisk vurdering av uoppdagede petroleumsressurser i havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja*. Oljedirektoratet.
- Olsen, O. E., Langhelle, O., & Engen, O. A. (2006, Mai 14-18). Contradictions between risk management and sustainable development. *VALDOR 2006 - VALues in Decisions On Risk - Proceedings*, 205-214. (K. Andersson, Red.) Stockholm: The VALDOR Symposium.
- Renn, O. (2008). *Risk Governance; Coping with Uncertainty in a Complex World*. London: Earthscan.
- Ringdal, K. (2001). *Enhet og mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Sandvik, M. (2005). Kapittel 4: Argumentasjonsanalyse. I J. Svennevig, M. Sandvik, & W. Vagle, *Tilnærminger til tekst: Modeller for språklig tekstanalyse* (ss. 239-344). Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU) og Cappelen Akademiske Forlag.
- Språkrådets ordbok på Internett: www.sprakradet.no
- Stavanger Aftenblad. (2010, april 16). *Lofoten har mindre olje enn forventet*. Hentet april 30, 2010 fra Aftenbladet.no - forsiden - energi - olje og gass:

[http://www.aftenbladet.no/energi/olje/1190666/Lofoten har mindre olje enn forventet.html](http://www.aftenbladet.no/energi/olje/1190666/Lofoten%20har%20mindre%20olje%20enn%20forventet.html)

St.meld. nr. 8 (2005-2006). (2006). *St.meld. nr. 8 (2005-2006) Helhetlig forvaltning av det marine miljø i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten (forvaltningsplan)*. Miljøverndepartementet. Oslo: Det Kongelige Miljøverndepartement.

St.meld. nr. 12 (2001-2002). (2002). *St.meld. nr. 12 (2001-2002) Rent og rikt hav*. Stortinget.

St.meld. nr. 58 (1996-1997). (1997). *St.meld. nr. 58 (1996-1997) Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling*. Hentet juni 13, 2010 fra http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/regpubl/stmeld/19961997/stmeld-nr-58_1996-97/1.html?id=191318#E18E4

Svennevig, J. (2005). Kapittel 2: Samtaleanalyse. I J. Svennevig, M. Sandvik, & W. Vagle, *Tilnærminger til tekst: Modeller for språklig tekstanalyse* (ss. 55-121). Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU) og Cappelen Akademiske Forlag.

Teknisk Ukeblad. (2009, mars 3). – *Lofoten er ikke sårbar*. Hentet juni 13, 2010 fra Teknisk Ukeblad: Olje – gass: <http://www.tu.no/olje-gass/article202243.ece>

Wachs, M. (1990). Ethics and Advocacy in Forecasting for Public Policy. *Business and Professional Ethics Journal*, 1990 (Vol.9, NOS 1&2), ss. 141-157.

World Commission on Environment and Development. (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.

World Commission on the Ethics of Scientific Knowledge and Technology (COMEST). (2005). *The Precautionary Principle*. Paris: UNESCO

Østerud, Ø. (2002). *Statsvitenskap. Innføring i politisk analyse*. 3.utgave. Oslo: Universitetsforlaget.